

**Servei de Relacions
Exteriors de l'IEC**

**De la preceptiva
de la llengua catalana**

Reflexions i notes 2000-2002

A cura de
Joan Martí i Castell

Barcelona, 2002

De la preceptiva de la llengua catalana

Reflexions i notes 2000-2002

**De la preceptiva
de la llengua catalana**

Reflexions i notes 2000-2002

A cura de
JOAN MARTÍ I CASTELL

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
Barcelona, 2002

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

De la preceptiva de la llengua catalana : reflexions i notes 2000-2002
A la coberta: Servei de Relacions Exteriors de l'IEC. — Índex
ISBN 84-7283-636-3
I. Martí i Castell, Joan, ed.
II. Institut d'Estudis Catalans. Servei de Relacions Exteriors
1. Català — Errors d'ús 2. Català — Modismes, vicis de dicció, etc.
804.99-3(082)

Disseny gràfic: Maria Casassas

© dels autors dels articles
© 2002, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: desembre de 2002
Tiratge: 450 exemplars

Text revisat lingüísticament pel Servei de Correcció de l'IEC

Compost per fotocomposició gama, s. l.
Carrer d'Aristides Maillol, 3, 1r. 08028 Barcelona

Imprès a Limpergraf, SL
Polígon industrial Can Salvatella. Carrer de Mogoda, 29-31. 08210 Barberà del Vallès

ISBN: 84-7283-636-3
Dipòsit Legal: B. 29737-2002

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Taula

Presentació, <i>per Joan Martí i Castell</i>	9
LLIÇONS MAGISTRALS	
L'ús i la norma, <i>per Albert Jané i Riera</i>	13
Entorn de la correcció normativa, <i>per Antoni M. Badia i Margarit</i>	23
Sobre el català científic, <i>per Josep Vigo i Bonada</i>	39
Medidas, tipómetros y corrección de textos, <i>per José Martínez de Sousa</i>	51
ARTICLES DE DIVULGACIÓ	
Policia! o policia!?, <i>per Roser Vernet i Anguera (R. V. i A.)</i>	65
Entorn del concepte <i>empresa</i> , <i>per Joan Martí i Castell (J. M. i C.)</i>	67
Només contemplem amb els ulls, <i>per Josep M. Mestres i Serra (J. M. M. i S.)</i>	69
<i>Menys mal no és català</i> , <i>per J. M. i C.</i>	71
Preparem-nos per a l'euro, <i>per J. M. M. i S.</i>	73
<i>Vers i versus</i> : direcció i oposició, <i>per R. V. i A.</i>	75
Les emoticones, <i>per J. M. M. i S.</i>	77

This One

5BJ9-YU5-PE5K

Termes i terminis, <i>per R. V. i A.</i>	79
Medi, mig, mitjà, <i>per J. M. i C.</i>	81
No es pot cobrar <i>per adelantat</i> , <i>per J. M. i C.</i>	83
Vist i plau / vistiplau, <i>per R. V. i A.</i>	85
Les abreviacions (I): aspectes generals, <i>per J. M. M. i S.</i>	87
<i>Per + què</i> : junts o separats?, <i>per J. M. i C.</i>	89
Quant és un miliard d'euros?, <i>per J. M. M. i S.</i>	91
Quan les idees cauen del cel, <i>per R. V. i A.</i>	93
Les abreviacions (II): les abreviatures, <i>per J. M. M. i S.</i>	95
La bossa o la borsa, <i>per R. V. i A.</i>	97
<i>Si + no</i> : junts o separats?, <i>per J. M. i C.</i>	99
Les abreviacions (III): les sigles, <i>per J. M. M. i S.</i>	101
Les inversions han de ser rendibles, <i>per J. M. M. i S.</i>	103
Propis impropis, <i>per R. V. i A.</i>	105
Les llistes de distribució, <i>per J. M. M. i S.</i>	107
Sobre <i>gros i menut</i> , <i>per J. M. i C.</i>	109
Sobre l'ús del guionet, <i>per J. M. M. i S.</i>	111
Patrocinadors i mecenes, <i>per R. V. i A.</i>	113
Qüestions de gènere, <i>per J. M. i C.</i>	115
Les abreviacions (IV): l'apostrofació davant les sigles, <i>per J. M. M. i S.</i>	117
Els comiats i els acomiadaments, <i>per J. M. M. i S.</i>	119
Retardar, endarrerir, <i>per R. V. i A.</i>	121
Pega, ganxo, adhesiu, <i>per J. M. i C.</i>	123
Les abreviacions (V): els acrònims, <i>per J. M. M. i S.</i>	125
No tots els finals en <i>-o</i> són incorrectes, <i>per J. M. i C.</i>	127
Liquiditat i fluïdesa, <i>per R. V. i A.</i>	129
Mesures, mides i talles, <i>per R. V. i A.</i>	131
L'ordinador personal, <i>per J. M. M. i S.</i>	133
Les abreviacions (VI): els símbols, <i>per J. M. M. i S.</i>	135
Homenatge a la pesseta, <i>per J. M. i C.</i>	137
A cada verb i a cada complement, la seva preposició, <i>per J. M. i C.</i>	139
Els premis de les primes, <i>per R. V. i A.</i>	141
El català que ara «es parla», <i>per Albert Soler i Dalmases (A. S. i D.)</i>	143
Els perifèrics, <i>per J. M. M. i S.</i>	145
Eixugaparabrises i parabrisa, <i>per R. V. i A.</i>	147
Hi ha <i>vagues i vagues</i> , <i>per J. M. i C.</i>	149

Les abreviacions (i vii): els codis, <i>per J. M. M. i S.</i>	151
Feina i treball, <i>per A. S. i D.</i>	153
L'ús correcte d'algunes formes verbals, <i>per J. M. i C.</i>	155
Tràfic i trànsit, <i>per R. V. i A.</i>	157
«El català és molt difícil», <i>per A. S. i D.</i>	159
I tu, com treballes?, <i>per J. M. i C.</i>	161
Els noms científics dels éssers vius, <i>per J. M. M. i S.</i>	163
El món d'Internet, <i>per J. M. M. i S.</i>	165
Inclòs, inclús o àdhuc fins i tot, <i>per R. V. i A.</i>	167
«Globanglització», <i>per A. S. i D.</i>	169
L'ús genuí de les formes verbals, <i>per J. M. i C.</i>	171
Baixar, abaixar i rebaixar, <i>per R. V. i A.</i>	173
Llengües i cultures, <i>per A. S. i D.</i>	175
ÍNDEX ANALÍTIC	177

Presentació

Joan Martí i Castell

Director del Servei de Relacions Exteriors
de l'Institut d'Estudis Catalans (SEREIEC)

Ens complau encetar amb aquesta obra una sèrie de publicacions que obeeixen a un dels objectius principals de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), que és justament entendre socialment el coneixement en les distintes àrees del saber. És la primera del Servei de Relacions Exteriors (SEREIEC), dedicada a qüestions d'ús lingüístic del català; aquest, emperò, no serà l'únic tema de què ens ocuparem; ens interessem per tots els àmbits científics i cap no se n'exclourà. Desitgem que amb les edicions del SEREIEC puguem servir adequadament sigui a la difusió àmplia de resultats de la recerca, sigui a l'alta investigació en qualsevol matèria.

* * *

Entre d'altres finalitats, el SEREIEC té la d'oferir plataformes obertes a la societat des de les quals hom reflexioni sobre qüestions diverses entorn de la llengua catalana; de menes diferents: cursos superiors sobre correcció de textos, seminaris sobre l'edició d'obres científiques, l'establiment d'un fòrum permanent de discussió entre els professionals de la llengua, etc. Tenint en compte el caràcter de la institució de què forma part, és obvi que aquesta n'ha d'ésser una preocupació prioritària.

Dues revistes adreçades al món universitari, *Medicampus* i *Món Empresarial*, van sol·licitar al SEREIEC la col·laboració habitual mitjançant la redacció d'articles breus sobre l'ús del català; en el cas de la primera, de la llengua en general; en el cas de la segona, d'aquella que és més útil a l'àmbit de l'empresa, en el sentit ampli del terme.

Quan han passat dos anys i mig de la creació del SEREIEC, hem considerat que el nombre d'articles de divulgació que ens han publicat és prou perquè el posem a disposició dels lectors interessats. I hem volgut que anessin acompanyats de tres lliçons

d'eminents científics que serviren per a obrir magistralment sengles cursos i un parlament que es pronuncià en l'acte de presentació del tipòmetre de l'Institut d'Estudis Catalans, dissenyat pel SEREIEC. El conjunt del treball que hi hem aplegat fa un llibre divers i unitari alhora; divers perquè inclou recerca i divulgació, i per la referència a la llengua comuna i al llenguatge especialitzat; unitari perquè tot gira entorn de la normativa del català.

Hi hem afegit un índex de mots per tal de facilitar la coneixença dels continguts de cadascun dels treballs.

Aquesta és, com hem dit, la primera publicació del SEREIEC. Esperem que l'acollida sigui esperonadora per a una continuïtat, no solament en l'especialitat gramatical, sinó també en altres arguments.

Desembre del 2002

Lliçons magistrals

L'ús i la norma

Albert Jané i Riera

Membre de la Secció Filològica

En el transcurs d'aquesta lliçó inicial del Curs de formació avançada per a correctors de textos que m'ha encarregat el professor Josep M. Mestres, organitzador del curs, intentaré d'exposar unes quantes idees sobre la relació entre l'ús i la norma en el camp del llenguatge, és a dir, entre l'ús lingüístic i la norma lingüística, i, especialment, de fer algunes indicacions que puguin ésser útils en la pràctica del llenguatge, més concretament, en l'exercici del que solem anomenar «correcció d'estil», o, més pròpiament, «correcció d'originals». La designació de *correcció d'estil* potser no sempre és prou adequada, i a vegades s'ha de prendre com un eufemisme benigne, perquè el fet és que el corrector es troba encara ara amb textos dels quals li cal revisar no solament l'estil sinó totes les altres coses que poden ésser objecte de revisió, començant, naturalment, per l'ortografia. Sempre hi pot haver matisos, sempre hi pot haver limitacions en aquesta tasca encomanada al corrector, però sembla prou clar que encara que un corrector s'hagués de limitar, efectivament, a la correcció d'estil d'un text original, no s'estaria pas d'esmenar les faltes d'ortografia o de gramàtica que hi pogués trobar.

La figura del corrector ha estat tradicionalment objecte de crítiques i de blames. Especialment, com és fàcilment comprensible, per part dels autors corregits —dolguts, molt sovint, i amb raó o sense, per les nombroses intervencions que els seus originals han motivat. Aquest és un punt sobre el qual ens podríem estendre llargament, amb l'exposició d'un gran nombre de casos concrets, fins i tot d'un extens anecdotari. I, sobretot, amb consideracions sobre allò que hom ha anomenat «l'actitud correcta del corrector». Però el que ara ens importa d'assenyalar especialment és que el retret que més habitualment es fa als correctors és d'atenir-se massa rígidament, massa inflexiblement a la norma, és a dir, a les normes, a les prescripcions nor-

matives, contingudes en els dos evangelis del corrector: la gramàtica i el diccionari. Segons aquests punts de vista, per a aquests correctors tan inflexibles, totes les frases i totes les construccions d'un text que volgués presumir de correcte haurien de ser el reflex, o l'aplicació, d'una norma explícitament formulada en un tractat gramatical, així com, però d'una manera encara més absoluta, tots els mots d'aquest text suposat haurien de figurar necessàriament en l'articulat d'aquell diccionari al qual hom convé d'atribuir el caràcter de diccionari normatiu o acadèmic. El retret, evidentment, és injust. I, en tot cas, per poc que un hi reflexioni, s'ha d'adonar, tot seguit, que si bé no és impossible d'elaborar un text d'extensió més o menys notable tots els mots del qual hagin estat inventariats pel diccionari normatiu, no ho és pas, de possible, que totes les normes gramaticals aplicades, en aquell text, d'una manera conscient o inconscient, deliberadament o involuntàriament, perquè són solucions gramaticals inherents a l'ús de la llengua, siguin normes que hom pot trobar, explícitament formulades, en el corpus de la gramàtica normativa. Dit encara més clarament: no hi ha cap llibre de gramàtica, ni normativa ni descriptiva, que expliciti totes les normes gramaticals que es podrien formular a partir del seu mateix text, vull dir tots els fets de gramàtica necessàriament presents en el text del tractat. Per exemple, no crec pas que hi hagi cap tractat gramatical que resolgui tots els nombrosíssims casos de concordança, de gènere, especialment de nombre, i també de persona, que hom podria observar en el seu text (del tractat) i que l'autor, amb encert o sense, no ha deixat de resoldre.

En principi, la norma és basa en l'ús i no a l'inrevés. No sembla pas que, sobre aquest punt, hi hagi cap dubte. Només en una llengua artificial, com és ara l'esperanto, la norma és anterior a l'ús. La norma no és altra cosa que la codificació de l'ús, reduït, en la màxima mesura possible, a un esquema lògic, coherent, ben travat i fixat, articulat orgànicament. Però un cop s'ha realitzat aquesta operació, un cop l'ús s'ha vist reduït a un esquema, necessàriament d'una certa rigidesa, s'inicien unes tensions entre l'un i l'altra, entre l'ús i la norma, que no es resolten sempre de la mateixa manera. Per definició, la norma pretén ésser rígida, fixa, immòbil, durable, permanent, inalterable, fins i tot, a vegades, fossilitzada. I l'ús, al contrari, és per naturalesa canviant, dinàmic, innovador, mutable, receptiu, fins i tot voluble. Si, d'una banda, no s'admetés mai cap canvi en el cos d'un conjunt de normes gramaticals i lèxiques, i, de l'altra, no es frenessin, en una certa mesura, els canvis en l'ús real de la llengua, arribaria un moment en què el divorci seria, no diré pas total, però sí d'unes proporcions o magnituds considerables. El fet, però, és que aquestes tensions que s'originen entre la norma i l'ús no se solen resoldre d'una manera traumàtica, sinó segons uns fets i

d'una manera que n'hi ha molts que s'obstinen a ignorar. Segons algunes opinions força generalitzades, els preceptistes, els gramàtics, els lexicògrafs —en suma, l'Acadèmia, que ha de «fer el punt», com deia Carles Riba—, s'encastellen en el baluard de les disposicions normatives i ignoren —o en prescindeixen, potser dirien «olímpicament»— la realitat viva de la llengua, és a dir, l'ús. Talment com n'hi ha que afirmen rodonament que les disposicions dels preceptistes, dels tècnics del llenguatge que orienten i guien, de les autoritats acadèmiques, no aconsegueixen mai de frenar les tendències espontànies que allunyen l'ús real de la norma. De fet, són generalment els mateixos a sostenir aquestes afirmacions, no pas divergents, però sí paral·leles, i totes elles es basen més en els prejudicis, els tòpics i llocs comuns, que no pas en la reflexió i en l'observació atenta i ponderada dels fenòmens del llenguatge.

I l'observació atenta dels fets no els dona pas la raó. L'observació atenta dels fets ens demostra, d'una banda, que no sempre la prescripció normativa és veu incapaç de corregir una tendència que s'ha manifestat amb força en el llenguatge parlat, en la llengua col·loquial, és a dir, en l'ús; i, de l'altra, que, en molts casos, l'autoritat acadèmica, quan s'adona que aquella tendència és ingovernable i que tots els seus esforços han resultat inútils, acaba cedint i admetent com a bona i «normativa» aquella solució gramatical o aquella forma de lèxic que tant havia combatut. Hi ha exemples que ho demostren ben clarament.

Així, és ben sabut que mots com *bústia* i *segell*, fa trenta o quaranta anys, eren unes formes lèxiques generalment considerades uns purismes inviablès (i fins i tot objecte d'irrisió freqüent), que pocs creien que es poguessin imposar sobre les formes vulgars *busson* i *sello*, considerats sense desmai uns castellanismes inadmissibles. I és un fet que avui aquelles formes cultes ja se senten habitualment en boca de tothom, no únicament de quatre puristes, d'uns quants que mantenen el propòsit de «parlar bé». Un exemple molt diferent, però que demostra el mateix, és de les formes *amoto* i *arràdio*. És un coneixement banal que la *a* inicial de formes com *arrel* i *aglà* no és etimològica, sinó que prové de l'aglutinació de la *a* de l'article del femení (definit o indefinit): fonèticament, la *rel* equival a l'*arrel*, i, en una elocució ràpida, *una rel* a *una arrel*. Però com que el fenomen ja és antic, les formes *arrel* i *aglà* figuren als nostres diccionaris (al costat de *rel* i *gla*, és clar), i cal suposar que cap lexicògraf modern no ha tingut la idea de rebutjar-les, a causa de la seva «impuresa» etimològica. Però modernament tingué lloc un fet semblant amb els noms femenins *moto* i *ràdio*: els conjunts *la moto* i *la ràdio*, entesos com *l'amoto* i *l'arràdio*, van originar *les amotos* i *les arràdios*, formes molt usuals ara fa cinquanta i seixanta anys, que la influència de la llengua culta va anar eliminant fins a la seva desaparició, sense donar temps a ningú a plantejar-se si

s'havia d'admetre *amoto* i *arràdio*, al costat de *moto* i *ràdio*, talment com s'havia admès *arrel* i *gla* al costat de *rel* i *gla*.

La nostra autoritat acadèmica es va resistir, durant molts anys, a admetre verbs com *avorrir-se* (com a equivalent del castellà *aburrirse*) i *entregar*. Però cap de les formes proposades per a prescindir d'aquests dos verbs no va demostrar prou aptitud per a desarrelar el seu ús. I així, primer *avorrir-se* i, al cap de molts anys, *entregar* han acabat obtenint la benedicció acadèmica, han entrat al diccionari i han demostrat, un cop més, que la suposada intransigència a ultrança de l'autoritat lingüística no corresponia a la realitat.

La substitució de formes verbals simples per formes perifràstics és un fet general en moltes llengües. En català, el cas més important és el del pretèrit perfet. Actualment, en lloc de *vinguérem* o *cantàrem* es diu habitualment *vam venir* o *vam cantar*. La introducció d'aquesta perífrasi de perfet ja és molt antiga, del segle xv i fins i tot del xiv, segons Badia i Margarit, i fou condemnada pels primers preceptistes que ha tingut la llengua catalana, Bernat Fenollar i Jeroni Pau, que consideraven que eren «mots grossers o pagesívols». La influència d'aquells dos remots i dignes col·legues, però, no era evidentment prou considerable per a frenar una tendència tan forta. Sembla que en d'altres àmbits s'havien manifestat tendències anàlogues que no van prosperar per l'oposició de la llengua culta. És, doncs, qüestió d'una correlació de forces. Avui, entre nosaltres, es manifesta d'una manera molt poderosa la tendència a l'ús de la perífrasi *estar* més gerundi, usada en lloc del present, que el mateix Fabra ja recollia en la seva última gramàtica. La consolidació d'aquesta perífrasi, que hi ha moments que sembla que hagi de comportar la desaparició total del present (*Estic festejant amb la Marta, Estan vivint a Girona, Està anant cada dia a recuperació*) no es veu, certament, com cap guany per a la llengua, i, en la mesura adequada, hom intenta de frenar-la. El resultat final és, evidentment, imprevisible.

El fet és que n'hi ha molts que qüestionen l'actitud de l'Acadèmia en aquest punt. Però, segons els uns, potser la majoria, va massa a poc a poc, s'hi mira molt abans no es decideix a donar caràcter de norma a allò que l'ús ja ha generalitzat. I segons els altres, en canvi, encara va massa de pressa. Cada cas concret, naturalment, pot ésser objecte d'un judici diferent, particular o específic, i tothom té el dret a opinar que en aquell cas l'autoritat acadèmica ha trigat massa i que en aquell altre ha anat massa de pressa. Aquí escau de recordar el que deia Carles Riba, president que fou de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, en el seu prefaci a la segona edició del Diccionari Fabra: «Tot allò que en una llengua és perifèric, especial, rar, merament saborós, repetició o pura excrescència no era tan urgent com això de con-

signar-ho en les seves columnes [del diccionari]». És a dir: pot ésser certament urgent de resoldre la forma de certs neologismes, que es veuen com a mots que han de ser perdurables, abans que no s'hagin generalitzat algunes formes que podem considerar inacceptables, però l'admissió de formes noves en el diccionari normatiu ha d'anar sempre regida per la cautela i la circumspecció.

Curiosament, en moltes ocasions en què és qüestió de l'oposició que sovint s'estableix entre l'ús i la norma, molts dels qui pretenen justificar la incorrecció habitual de la seva expressió lingüística argüint que ells parlen com parla tothom —és a dir, d'acord amb l'ús general— i el que volen, allò que creuen que importa, és que els entenguin, aquests mateixos arriben a manifestar-se més partidaris de la norma que no pas de l'ús. El fet que s'expressin habitualment d'acord amb les seves limitacions no els priva de defensar tal o tal norma lingüística, especialment quan es tracta d'una norma que ells *ja* saben, una norma de la qual tenien un coneixement previ i que, per tant, són ells que aporten a la conversa o a la polèmica. Una cosa és que parlin com vulguin, sense que s'hi hagi de ficar ningú, sense que ningú els hagi de fer cap esmena ni cap observació —com si es tractés d'un dret inalienable, o d'un privilegi. Però això no els ha de privar de defensar tal o tal forma de llenguatge admesa com a correcta, i que ells no fan servir habitualment —només en el cas especial en què volen demostrar que ells «també en saben».

I és així com arriben a l'extrem que si se'ls pregunta com en diuen, ells, de tal o tal cosa, en lloc de contestar dient com en diuen ho fan dient com se n'ha de dir. A vegades sembla com si en aquestes «converses filològiques» es produeixi una mena de canvi d'espases de Hamlet, en què cada un dels dos contrincants es bat amb les armes del contrari. És a dir, es dona el cas de qui, coneixedor d'unes normes lingüístiques que no vol aplicar, però, d'una manera cega i rígida sense conèixer fins a quin punt corresponen a l'ús real de la llengua, es troba, en preguntar-ho als usuaris o parlants que l'envolten, els informadors potencials desproveïts de preocupacions gramaticals, que li expliquen no com ho diuen o com ho dirien sinó com se n'ha de dir. Se senten poc o molt examinats, no volen fer un paper poc lluït, recorden, fent un esforç, alguns vagues coneixement gramaticals, i esdevenen, encara que només sigui circumstancialment i teòricament, els campions i els defensors de la norma. Filòlegs com Joan Coromines, el qual va visitar tots els pobles de les terres catalanes per obtenir, d'una manera metòdica i sistemàtica, informació veraç de la llengua de cada indret, reporten les dificultats que es presenten habitualment perquè aquesta informació no es vegi perjudicada o desvirtuada per l'actitud acomplexada de l'informant. Coromines, en diverses ocasions, es refereix a les formes obtingudes de lla-

vis de gent del poble en condicions de la màxima espontaneïtat, que exclouïen, diu, «tota pretensió d'elegància o de finor».

Quan es tracta d'establir la validesa i la propietat d'un ús lingüístic es manifesta, tot naturalment, la tendència a considerar i aduir raons lògiques. Però no sempre les raons estrictament lògiques poden determinar quin és el bon ús, no sempre és fàcil de determinar si ens podem deixar guiar per la lògica o si hem d'admetre l'arbitrarietat. El pare de la lingüística moderna, el ginebrí Ferdinand de Saussure, es va referir a l'arbitrarietat del signe lingüístic. Així, no hi ha cap mena de relació lògica, natural o física, entre la paraula *cavall*, la paraula que pronunciem [kə'βaʎ], i que escrivim, en el nostre alfabet i en la nostra ortografia, amb un grup de sis signes, dos d'ells repetits, i l'animal mamífer de quatre potes que solem designar amb aquest nom. I no solament en les formes de lèxic primitives, sinó fins i tot en els derivats i en els accidents gramaticals, en els grups de mots units d'acord amb uns procediments gramaticals, arriba un moment en què hem d'admetre que no ens podem basar, quan hem de resoldre els problemes que ens poden plantejar, en unes raons de caràcter lògic, sinó que ens hem d'atenir a un ús establert, que, si no coneixem prou bé, hem de procurar descobrir.

Així, tenint únicament en compte la forma i el significat, és totalment arbitrari que mots com *pa* i *cor* siguin noms masculins i *mà* i *por* noms femenins. Els diccionaris, certament, poden resoldre els nostres dubtes i les nostres vacil·lacions (i ens diuen, per exemple, que *dubte*, *deute*, *compte*, *anell*, *front*, *avantatge* i *titella* són del gènere masculí, i que *calor*, *suor*, *xocolata*, *resta*, *dent* i *llar* són del femení), però importa de saber-se adonar que fins i tot parlant d'animals, en què el gènere gramatical no sol ésser arbitrari com en el cas dels inanimats, no hi ha la mateixa relació entre *el gat* i *la gata* que entre *el mart* i *la marta*, car en aquest segon cas l'ús de la forma masculina o de la forma femenina no depèn mai del sexe de l'individu a què hom es refereix.

L'ús del nombre gramatical dels substantius és també, en molts casos, totalment arbitrari, sense cap raó lògica que el determini. Així, habitualment, diem *un sac de civada* i *un quilo de blat*, però *un sac de cigrons* i *un quilo de pèsols*. És a dir, en singular els cereals i en plural els llegums. No sempre, però. Si ho preguntem, n'hi haurà que ens explicaran que solen dir, per exemple, referint-se al plat servit a taula, *patata i mongeta tendra*, és a dir, amb el nom d'un llegum en singular. Vet aquí un cas, doncs, en què prescindirem de normes gramaticals i lògiques per a tenir-nos a un ús real —que cal, és clar, saber captar.

Així mateix, en el cas de certs grups de mots, per exemple en el cas d'un nom determinat per un altre nom amb una preposició que fa de mot d'enllaç, cal conèixer

bé la norma, explicada amb tota claredat a les gramàtiques i als diccionaris, segons la qual la preposició *de* és la que introdueix noms i infinitius que fan de complement d'un altre nom indicant una gran diversitat de tipus de relació: la propietat, l'origen, la matèria, les parts que formen un tot, el contingut, la destinació, el mitjà de funcionament, l'autor i, en general, diu el diccionari, «qualsevol tret que caracteritza la persona o cosa designada pel substantiu al qual es refereixen [els termes atributius]». És el coneixement d'aquesta norma que ens fa proclamar, amb seguretat, la bondat de sintagmes com *una cuina de gas* al costat de *una cuina de ferro*, *un molí de vent* al costat de *un molí d'oli*, *un got de vi* al costat de *un got de vidre* i *les pastilles de dormir* al costat de *les pastilles de xocolata*, i rebutjar, per tant, solucions inadmissibles com **una cuina a gas*, que volen justificar, aquells qui les usen, dient que *una cuina de gas* voldria dir una cuina feta de gas, talment com diem *una cuina de ferro*. Però amb tot això no n'hi ha prou. Cal tenir en compte, a més, que hi ha molts casos en què l'ús ha fixat altres preposicions per a formar certs termes atributius: *l'assalt al poder*, *una comèdia en un acte*, *café amb llet*, *un viatge per mar*, *el tren per a París*, *la croada contra els albigesos*, *una lluita entre germans*, *l'Evangeli segons sant Mateu*, *una lluita fins a la mort*, etc. És evident que la preposició usada en cada un d'aquests grups nominals hi ve determinada pel seu significat específic o bé per una idea verbal, més o menys subjacent o explícita. És per això que tant podem admetre, per exemple, *prohibida l'entrada dels menors*, en què trobem la preposició *de* introduint normalment un complement de nom, com *prohibida l'entrada als menors*, en què el grup *als menors* és, de fet, un complement datiu de *prohibida*.

Però el que més importa d'assenyalar és que si recorrem habitualment a la preposició *en* en expressions com *comèdia en un acte* o *doctor en farmàcia* és perquè és una preposició fixada per l'ús. Res no privaria de dir *una comèdia d'un acte* i *doctor de farmàcia*, i probablement es diu més d'un cop en certes construccions més aviat complexes. Ara: hi ha un ús que coneixem bé, que no contradiu cap norma establerta i, per tant, ens hi atenim. *Evangeli segons sant Mateu* (o *segons sant Marc*, etc.) és una designació tradicional que avui, no sabem per quines estranyes raons, molts tendeixen a rebutjar, substituïda per *Evangeli de Mateu*. Deixant de banda l'omissió de santedat, que ara no ens afecta, no hi ha cap raó gramatical que desautoritzi el canvi de preposició, però tampoc no n'hi ha cap que privi d'atenir-se a l'ús tradicional. A vegades hi ha també vacil·lacions en el cas dels grups nominals que designen menges o plats cuinats: *una truita de patates* o *una truita amb patates*? És veritat que la preposició *amb* accentua la idea d'acompanyament de dos ingredients, especialment del segon respecte al primer, però no és pas un fet absolut ni de bon tros. Ha d'ésser l'ús general, més que no pas l'aplicació d'una idea lògica, el que ha de determinar, en cada cas, l'ús d'una preposició o de l'altra.

En l'ús dels pronoms dits *adverbials*, és a dir, els pronoms *en* i *hi*, sens dubte a causa de la lamentable tendència a ometre'ls que coneix la llengua actual, alguns preceptistes intenten imposar-los en construccions en què l'ús general n'ha prescindit. Així, podem afirmar que una construcció com *Vaig comprar tres quilos d'avellanes torrades* es pot reduir a cinc proposicions equivalents, en cada una de les quals el pronom *en* representa una part diferent del complement: *Tu vas comprar un quilo d'avellanes torrades i jo en vaig comprar tres*, *Tu vas comprar una lliura d'avellanes torrades i jo en vaig comprar tres quilos*, *Tu vas comprar un quilo de panses i jo en vaig comprar tres d'avellanes torrades*, *Tu vas comprar un quilo d'avellanes sense torrar i jo en vaig comprar tres de torrades* i *Tu vas comprar una lliura d'avellanes sense torrar i jo en vaig comprar tres quilos de torrades*. Cap d'aquestes cinc construccions amb el pronom *en* no és artificiosa, cap d'elles no ha d'ésser considerada el mer resultat de l'aplicació mecànica d'una norma gramatical. Totes elles formen part de l'ús real de la llengua. Ara: les normes gramaticals també ens diuen que el mateix pronom «pot» representar el complement de nom d'un complement directe. Es tracta, doncs, d'una simple possibilitat. Per tant, abans de decidir-nos a admetre una construcció com *No ens en van dir el preu*, com a reducció de *No ens van dir el preu de les avellanes torrades*, caldria veure fins a quin punt té existència en l'ús real de la llengua. Anàlogament, dos verbs com *adonar-se* i *queixar-se* es construeixen amb un complement d'objecte introduït per la preposició *de* i, per tant, susceptible d'ésser representat pel pronom *en*. Però l'ús ens ensenya que el primer d'aquests verbs no pot prescindir del complement: cal dir *Es van adonar de l'error* o *Se'n van adonar*, però no *Es van adonar. I que, en canvi, el verb *queixar-se* admet prescindir del complement. És a dir, es pot usar amb valor absolut: *Se'n queixa molt, pobre!* però *Li agrada molt queixar-se*.

Els exemples determinats per l'ús del pronom *hi* són innumbrables. Amb un verb com ara *anar*, significat 'moure's passant d'un punt a l'altre dirigint-se a un indret determinat, que no és ni *ací* ni *aquí*', sabem que no hem de prescindir mai del pronom *hi* (com a representant d'una designació de lloc esmentada abans i que no es vol repetir). I així, molt segurs, condemnem *No he pogut anar a l'Institut: *aniré demà*. No cal pensar-s'hi gaire. Però amb altres verbs de moviment com *venir*, *arribar*, *tornar*, *entrar*, *sortir* o *passar* només l'ús ens pot il·lustrar sobre els casos en què han d'anar, o poden anar, acompanyats del pronom *hi*. Així, en bon català, un que és dins diria a un que és fora: *No entris perquè no s'hi cap*. Per què, en aquesta frase, *cabre* va amb *hi* i *entrar* sense? Potser es podria intentar analitzar, però, en principi, no he fet sinó obeir a un ús que conec bé. El mateix que, parlant d'un camí, em fa dir *No es passa*, volent dir que és un camí en què les bardisses o les esclavissades obstrueixen el pas i *No s'hi passa*, volent dir que la gent ara té el costum de passar per la carretera o per un altre camí. Així ma-

teix, verbs com *atenir-se*, *negar-se* (en el sentit de 'rebutjar'), *exposar-se* i *convidar* admeten un complement d'objecte introduït per la preposició *a* i, per tant, reduïble al pronom *hi*. Però és l'ús que m'ensenya que en el cas dels primers no se'n pot prescindir, a diferència dels altres, que admeten construccions amb valor absolut. Així, **Ens hem d'atenir* i **Em negaré rotundament* són frases inadmissibles. Però *No us heu d'exposar tant* i *No hi vaig anar perquè no em van convidar* són frases, d'acord amb un ús ben establert, d'una bondat irreprotxable (deixant de banda que la segona és, precisament, un exemple del DGLC i del DIEC).

Hi ha qui suposa, i es complau a declarar, d'una manera totalment gratuïta, que els correctors coneixen únicament les normes gramaticals contingudes en els manuals, i que tenen un tracte familiar amb els repertoris lèxics normatius, als quals se supediten cegament, però que ignoren l'ús real de la llengua. Les generalitzacions són errònies per definició. A tot arreu hi ha de tot. Però sembla més enraonat i més plausible d'afirmar que els correctors també coneixen en quina mesura les normes gramaticals a les quals sotmeten el text que han de revisar, i la tria de les formes lèxiques que hi duen a terme, corresponen a l'ús real de la llengua, tant a l'ús genuí i castís com a l'ús tributari de la pressió i la interferència d'una altra llengua, o bé sotmesa a les deformacions i deturpacions que obeeixen a altres factors, com la moda, el mimetisme, el relaxament, la tendència al llenguatge interjeccional, etc. És, en tot cas, innegable que han de conèixer aquesta relació. És aquest coneixement necessari que ha de contribuir d'una manera decisiva a la flexibilitat que és de desitjar en un bon corrector, flexibilitat que no ha de comportar una disminució de la seva principal qualitat, que és, sens dubte, el rigor.

[Curs de formació avançada per a correctors de textos, 10 octubre 2000]

Entorn de la correcció normativa

Antoni M. Badia i Margarit

Membre de la Secció Filològica

1. Preliminar

D'antuvi, haig d'avançar-me a justificar per què avui aparentment incorro en una flagrant contradicció. Sovint m'he exclamat contra una tendència que distingeix els catalanoparlants responsables, tant si són professionals de la llengua com si en són usuaris militants: el fet és que, tan bon punt se'ns en presenta l'avinentesa, cuitem a remoure qüestions de normativa. No diré pas que aquesta tendència —gairebé una obsessió— no sigui ben explicable. És un dels indicis més eloqüents que la nostra llengua encara no és allò que hauria d'ésser, tant per la seva història com per les seves estructura i funcionament, com, encara, per la seva sociolingüística. I que, tal com actuen els seus condicionaments, es troba ben lluny d'aconseguir aquella desitjada i necessària situació. En parlem massa, a parer meu, perquè així deixem al marge temes i problemes de la llengua també urgents i delicats, perquè connotem la didàctica de la llengua d'una manera que n'atenua l'eficàcia i perquè insistim en un *desideratum* que prou voldrien per a ells els parlants d'altres llengües que s'ho passen més malament. I ara resulta que, en invitar-me els organitzadors d'aquest curs a pronunciar-hi la dissertació inaugural, no se m'acut sinó de tornar a parlar-hi de català normatiu! Com s'entén això? Tampoc això no és difícil d'entendre: crec que tots els qui ens trobem reunits avui ací convindrem que, si en algun lloc és justificat, útil, i necessari i tot, de departir sobre el tema que jo mateix tantes vegades poso en qüestió, és al llinyar d'un curs de formació avançada per a correctors de textos. Entrem-hi, doncs, confiats i fretuosos.

Una segona —i ja última— raó prèvia és que, en contra de la meua primera intenció, he hagut de renunciar, per raons personals, a desenvolupar en l'acte d'avui una

dissertació que, consistent des d'un angle científic i adequat a la circumstància, significués un cert progrés en la temàtica del curs o en les tasques més habituals dels qui us hi heu inscrit. Tampoc no hi sentireu un comentari retrospectiu de la feina feta (recurs fàcil però que ací seria superflu), ni una anàlisi dels mètodes i objectius que s'hi apliquen o s'hi podrien aplicar (tema conegut de tots els qui ja hi treballeu). Per tant, us demano que accepteu unes elucubracions (si no divagacions) sobre les tasques pròpies del curs i sobre les activitats professionals dels qui hi assistiu. Essent tots persones prou familiaritzades amb els punts que exposaré, només aspiro a ajudar-vos a pensar-hi novament, potser a fer-hi matisacions que afinin els procediments, potser a renovar actituds que, si no, fàcilment podrien esdevenir ja intocables.

Som en una època en la qual, pertot arreu, la disciplina en matèria de llengua (i així mateix en d'altres matèries) es troba en una situació de feblesa. A França, per exemple, fa cinquanta anys una falta d'ortografia en una escola era una mena de catàstrofe. En el país veí ja era un tòpic d'afirmar que els nens i nenes, en abandonar l'escola primària, sabien escriure correctament una carta i dir uns mots sobre el *grand siècle*. Avui també s'hi han estès mostres vàries d'indisciplina i els educadors sofreixen per tirar endavant llurs tasques.

Ara bé, si és cert que la meua exposició d'avui també podria centrar una sessió de treball en qualsevol país, no és menys cert que els continguts d'ambdues situacions haurien de diferir considerablement, per tal com allò que centraria el tema sobre el català no tindria aplicació a l'altra llengua comparada. Només ho apunto, car, si no, inevitablement em veuria endut a parlar de la singularitat de la llengua catalana, tot i que jo no en parlaria en el sentit d'ufanejar-nos-en (com se sol fer, quan afirmem que el català és un cas únic en la sociolingüística universal), sinó per lamentar-ho pregonament (perquè el que ens singularitza és el que ens perjudica). Em limitaré a contar una anècdota significativa, de la qual he estat protagonista manta vegada, quan, en reunions internacionals, algú s'adona de la meua presència. «Vostè és català?», em demanen, amb un deix de recança, com volent dir: «Quina sort!» (el meu interlocutor pensa que la nostra llengua sempre ofereix exemples adequats de qualsevol situació sociolingüística). En aquests casos, jo responc indefectiblement: «Què més voldríem nosaltres, que no fornir tan bones mostres emblemàtiques d'ús, i poder menar una vida més semblant a la de les altres llengües de cultura!». Però retornem al tema de la correcció.

Els nostres mals en el camp de la normativa no vénen de 1939 (fi de la Guerra Civil). Vénen de molt més lluny. En les principals llengües romàniques, l'esplèndida florida de la literatura medieval i renaixentista es veié coronada, en el decurs del se-

gle XVIII, científicista i acadèmic, amb les corresponents codificacions gramaticals i lexicogràfiques. No així en la llengua catalana, que, de començos del segle XVI ençà, vivia alienada, amb poca confiança en el seu verb multiseular, sense institucions que en duguessin el timó, sota la pressió d'una poderosa llengua forastera. Després d'algunes temptatives més o menys reeixides, en el darrer terç del segle XIX els nostres avantpassats s'esbatussaven per establir la gramàtica de la llengua, sobretot l'ortografia, tasca que en bona part requeia sobre persones poc preparades. L'incert neguit anà madurant i, vers el tombant de segle, quatre factors remarcables confluïren a fer-ne un moviment destinat a recobrar l'antic nivell cultural en mala hora perdut. Foren: 1) l'adquisició de la consciència de poble (historicosocial), 2) les primeres aspiracions autonomistes (polític), 3) el desig d'estendre els usos de la llengua (sociolingüístic) i 4) la necessitat de dotar-la d'una normativització (lingüísticogramatical). Remarquem que el tercer (la normalització) precedí el quart (la normativització), com ha estat habitual històricament en totes les llengües, les quals, només quan se n'anava generalitzant l'ús, feren palesa la necessitat de disposar d'una gramàtica i d'un diccionari. L'al·ludit moviment esclatà amb el Congrés de la Llengua (Barcelona, 1906), organitzat per Antoni M. Alcover, que es distingí per la dèria de normativitzar la llengua. Tanmateix, l'empresa restava sotmesa a les decisions d'una multitud d'assistents (uns tres mil congressistes, entre els quals amb prou feines si hi havia una desena de gramàtics solvents). Així el Congrés prengué acords i arribà a conclusions científicament aberrants, malgrat les raonables objeccions que hi oposà Pompeu Fabra. Sortosament aquestes conclusions no foren sancionades per cap organisme ni institució i romangueren com el crit d'una societat inquieta, que clamava el remei per als mals de la llengua. Amb això ja n'hi havia prou per assegurar l'adhesió popular a qui tindria solvència i autoritat moral per a fixar la desitjada normativa. Mentrestant era creat l'Institut d'Estudis Catalans (1907), que aviat fou dotat de la Secció Filològica (1911), al si de la qual confluïren Alcover i Fabra. Aquest, gràcies a les seves reconegudes qualitats de contemporitzador amable i eficaç, aconseguí que les *Normes ortogràfiques* (1913) fossin aprovades per unanimitat a l'Institut. Així es trobava la solució a un mal endèmic que havia mantingut tensa l'espera impacient de milers d'interessats durant mig segle ben llarg. La resta de l'anomenada «obra de Pompeu Fabra» fou duta a terme amb menys dificultats i amb el mateix seguiment afectiu i efectiu de la societat: la *Gramàtica catalana* (1918) i el *Diccionari general de la llengua catalana* (1932) i, en l'endemig, les afortunades *Converses filològiques* (aparegudes a la premsa entre 1919 i 1928), que reblaven el clau i favorejaven les indispensables tasques de divulgació i ensenyament de la llengua.

Pel que fa a la normalització, podem dir que tot estava en marxa des del darrer terç del segle XIX: les campanyes per la reforma ortogràfica, cursos i conferències, edicions de llibres, l'adhesió d'institucions locals, la puixant onada política de signe catalanista i altres manifestacions afins, en són bona prova. Tot aquest moviment era fet un bon xic a la bona de Déu, sense estudis previs ni projectes estructurats: encara havia de transcórrer tot un altre segle abans que fossin estructurades les disciplines sociolingüístiques, prèvies les recerques corresponents i les propostes científiques subsegüents (com la planificació i altres). Allò que es feia quedava justificat per una mena d'intuïció col·lectiva, que fa palès que, quan un poble sap què vol, treu recursos d'on no n'hi ha. La història de la llengua catalana en el primer terç del segle XX n'és un exemple colpidor. I, com a coronament feliç, l'autonomia de Catalunya (1932-1939), amb la cooficialitat de les llengües catalana i castellana reconeguda a l'Estatut, la docència de la llengua estesa oficialment a tots els nivells de l'ensenyament públic, etc.

Aquest cicle fou brutalment interromput a la fi de la Guerra Civil (1939). La llengua i la cultura catalanes sofriren la més dura persecució de tota la història. No m'hi estendré. Els fets són prou coneguts perquè calgui parlar-ne ací, sobretot per tal com ara tractem d'un tema de normativa lingüística i aquesta, aïllada per la situació política que l'havia assetjada amb la repressió i incomunicada amb la societat, romania al marge de la gran crisi, sempre oberta al servei dels usuaris, però sempre pràcticament sense usuaris (la majoria dels quals ni en sabia l'existència). Li costà qui-sap-lo de recobrar les posicions que l'havien consolidada en els venturosos anys trenta. En efecte, després de la mort del dictador Franco (1975), i malgrat actuacions polítiques i administratives positives (com el decret de la Generalitat provisional de 1978 sobre bilingüisme en l'ensenyament primari, l'Estatut d'autonomia de 1979, la Direcció General de Política Lingüística de 1980 i moltes d'altres mesures que no cal reportar ací), la realitat és que la coneixença i la pràctica de la llengua no s'ha desenvolupat paral·lelament a la recuperació general (política, cultural, social, econòmica, etc.) del país. Avui mateix (a la fi del 2001), encara més de la meitat dels catalanoparlants no saben escriure en català, o hi tenen dubtes terribles, o només se'n surten amb uns resultats que clamen la presència d'un corrector, no ja d'estil, sinó de llengua, i no de llengua d'un curs superior, sinó d'un de ben elemental. Tots sabem per què. Les al·lusions al problema de la normativa ens duen a cloure aquesta introducció i a enfocar de dret el tema del present curs avançat de correctors.

2. Pla de l'exposició

La meva exposició se centrarà en quatre paràgrafs: d'antuvi, posarem unes qüestions de terminologia (núm. 3); segonament, comentaré les fonts de l'ortografia (núm. 4); en tercer lloc, faré unes consideracions sobre els anomenats *llibres d'estil* (núm. 5), i, per fi, subratllaré la responsabilitat del corrector, tot aplicant-la a un subtil exemple de la seva feina (núm. 6).

3. Qüestions de terminologia

Una cosa que ens crida molt l'atenció és l'embolic terminològic que constitueixen els mots subjacents als temes d'un curs sobre correcció idiomàtica. Atenció: aquests mots (o llurs equivalents) es retroben en les altres llengües romàniques, per més que l'ús els hagi anat adequant a situacions concretes, no sempre coincidents d'una llengua a l'altra.

En canvi, en català tots aquests mots han estat emprats i s'empren d'una manera confusa i indistinta, barrejant significats, usos, nivells i situacions. N'escullo nou de molt corrents. Tots els fem servir (potser, com dic, no sempre amb els mateixos significats). Per això podem parlar d'un embolic terminològic.

Heus-los ací, posats en ordre alfabètic: *correcció/corregir, estil, llengua comuna, llengua estàndard, llengua literària, norma/normes, precepte/preceptiu, prescriure/prescripció, regla/regles*. Com veiem, no són en nombre excessiu. I encara n'exclourem més d'un: 1) de moment, prescindiré de l'*estil*, perquè, malgrat la meva primera intenció d'ocupar-me'n, ara no em referiré a res d'estilística (i només comentaré els «llibres d'estil», que més tost versen sobre continguts gramaticals i lexicogràfics); 2) així mateix proposo de deixar al marge els tres conceptes de *llengua comuna, llengua estàndard* i *llengua literària*, per raó que en realitat designen modalitats de la llengua i en rigor ja no són termes de la normativa. Ens quedem, doncs, amb els cinc termes següents: *correcció/corregir, norma/normes, precepte/preceptiu, prescriure/prescripció* i *regla/regles*. Tots aquests mots mereixen la consideració de nobles pel significat i per l'antiguitat (documentats que són a l'època medieval o atesa llur qualitat de «mots savis»). Us faig francs d'haver-ne d'assumir ací unes dades que ja trobareu al *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB) d'Alcover i Moll i al *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (DECat) de Joan Coromines. I bé, per justificar per què parlo de *barreja* terminològica, citaré, en això que segueix, unes quantes definicions dels cinc termes que hem pres en consideració, les quals figuren als dos

reculls lexicogràfics esmentats i al *Diccionari de la llengua catalana* (DIEC) de l'Institut d'Estudis Catalans. Veurem com s'hi fan servir els termes esmentats, aparentment d'una manera capriciosa o poc justificada (i ho subratllo posant-los *en cursiva*).

1) *Correcció*. 'Acte i efecte de *corregir*'; 'acte de *corregir* o retornar a la *regla* allò que n'estava separat'; 'acció de *corregir* un escrit o un imprès, substituint-ne les lletres, els mots, etc., en què hi ha errors materials o que per altres raons es vulguin canviar, per unes altres lletres, uns altres mots, etc.'. *Corregir*. 'Emmenar a la *regla* (allò que se'n separa)'; 'posar una cosa així com pertoca, llevant-ne els defectes; posar conforme a la *regla* allò que n'està desviat'; 'esmenar, subsanar (un error, un vici, etc.)'.

2) *Norma, normes*. 'Model o *regla* a seguir per a fer una cosa'; en gramàtica *normativa*, '*precepte* referit al bon ús fonètic, morfològic, sintàctic, etc., d'una llengua'

3) *Precepte*. 'Instrucció, ordre que es dóna com a *regla* d'acció' o de conducta, especialment moral', 'fórmula que ensenya el que cal fer'. *Preceptiu*. 'Relatiu o pertanyent a un *precepte*'; 'que conté o dóna *preceptes*'; 'conjunt de *preceptes*'.

4) *Prescriure*. 'Manar, ordenar en virtut d'autoritat'. *Prescripció*. 'Acció i efecte de *prescriure*'.

5) *Regla, regles*. 'Allò que ha de dirigir la conducta dels homes, en l'estudi d'una ciència, en la pràctica d'un art, en l'execució d'alguna cosa'; '*precepte*, principi orientador de l'acció'; en gramàtica, 'cadascun dels principis que *regeixen* el bon ús dels mots'; 'formulació d'un procediment fonètic, morfològic, sintàctic, ortogràfic i de formació de mots d'una llengua: per exemple: «*regles* per a la formació dels plurals».

Sembla que les definicions transcrites confirmen la manca de justesa i de rigor que he insinuat. Amb tot, també cal reconèixer que els autors de diccionaris sovint es veuen obligats a repetir mots o a recórrer a mots afins per fer-se entendre. Amb el fi de reconduir les dades presentades cap al tema de la present exposició, ara voldria completar la informació relativa a *correcció*, *normes* i *regles* amb uns breus comentaris històrics i lingüístics.

1) *Correcció*. Aquest mot és antic en la llengua catalana: ja l'empren Ramon Llull i altres escriptors medievals. Aleshores se'ns planteja una qüestió: aplicant la definició que n'hem donat, la *correcció* voldrà dir 'cenyir-se a allò que està establert en matèria de llengua'. Però, com podia cenyir-s'hi, si hom encara no havia establert res sobre la llengua? En general, les llengües romàniques més esteses (pensem, per exemple, en el castellà, el francès i l'italià) conegueren unes èpoques d'esplendor en la literatura, que, a grans trets, van del segle xv al segle xvii, i no fou fins al segle xviii que, a l'empara del científicisme i de l'academicisme regnants, es dotaren de diccionaris i de gramàtiques. I bé, només l'existència d'obres d'aquesta mena pogué sugge-

rir el concepte modern de *correcció idiomàtica* («era correcte allò que hi era reconegut i ho era d'acord amb la manera d'ésser-hi reconegut»). Per tant, abans del segle XVIII, l'ús de *correcció* tal com l'entenem avui hauria estat simplement un abús de llenguatge. Què devien voler dir, doncs, Ramon Llull i els altres escriptors antics, quan feien servir el mot *correcció* en llurs obres? Ho he dit més d'una vegada: en la llengua clàssica, els mots *correcció* i *correcte* tenien els significats de 'coherència' i 'coherent', respectivament. Dins les inevitables variacions de la llengua medieval (en grafies, formes gramaticals, temps verbals, accepcions dels mots, etc.), la prosa lul·liana es distingia per la seva coherència. A propòsit: no em sé estar de recordar que el català fou precoç a establir la modalitat que avui anomenem *estàndard* de la llengua, gràcies a Ramon Llull. I un *estàndard* de quin nivell! La riquesa, la profusió i la difusió de la seva prosa feren conèixer i propagaren pertot arreu un model de llengua que en refermà la solidesa i la rectitud. I quan aquest model s'afeblia, la Cancelleria Reial en prengué vigorosament el relleu, fins al punt que Pere el Cerimoniós hi creà el càrrec de protonotari, que tenia cura de la qualitat (o *correcció*) idiomàtica de tots els documents que en sortien. Com en tants d'altres aspectes de la nostra cultura, la fi del segle XV també significà l'acabament d'un període admirable de la història del català, que a partir de 1500 perdria el to, la unitat i el prestigi. Aquella modalitat *estàndard* desaparegué, i tots sabem avui com ens costa, a la Secció Filològica, de refer-la.

2) *Normes*. Si la *correcció* ens ha evocat una situació del passat de la llengua, el terme *norma* suscita una qüestió important plantejada en la lingüística del segle XX. És sabut que Ferdinand de Saussure basà la seva teoria sobre el llenguatge en la dicotomia *langue/parole* (1916), que en català hem anostrat en la formulació *llengua/parla*. Així, només coneixem l'abstracció *llengua* a través de la *parla*, que n'és l'element aprehensible. No és menys sabut que la proposta del lingüista ginebrí fou fèrtil en interpretacions i en aplicacions de tota mena i que hi recolzen els fonaments de l'estructuralisme europeu. I bé, la *norma* és un nou element en la consideració del llenguatge que introduïren Louis Trolle Hjelmslev i Eugenio Coseriu en la clàssica dicotomia saussureana, com ho plantejà aquest darrer, en un treball que duia l'enunciat: «Sistema / norma / parla» (1952). Dit per a orientació: la *norma* correspondria a la consciència de la *llengua* que sol tenir la gent corrent (a la qual no és fàcil de fer arribar certes abstraccions) i aviat ens acostaria a la *coherència* que atribuïem a la prosa lul·liana. Altrament dit: la *norma* és allò de la *llengua* que és sentit com a comú per tots els qui la *parlen*. No sorprèn, doncs, que els mots *norma* o *normes* hagin pogut ésser emprats en les definicions de la *normativa* (cfr. núm. 4).

3) *Regles*. L'ús dels mots *regla* o *regles*, aplicats a la gramàtica o a la preceptiva literària, té una antiguitat remarcable. N'hi ha prou de recordar que corresponen a tí-

tols dels tractats de la poesia trobadoresca, com les *Regles* i *Razós de trobar*, de Ramon Vidal de Besalú i les *Regles de trobar* de Jofre de Foixà (ambdós del segle XIII). Ara bé, fou a la fi del segle XV i sobretot durant la primera meitat del segle XVI que la paraula *regles* es posà de moda i figurà als títols d'importants treballs de preceptiva gramatical i ortogràfica. En subratllo els següents: *Regule lingue florentine* o *Regole della lingua fiorentina* de Leon Battista Alberti (ca. 1442); *Regles de esquivar vocables* de Pere Miquel Carbonell (1492); *Regole grammaticali della volgar lingua* de Francesco Fortunio (1516); *Reglas de orthographia en la lengua castellana* de Antonio de Nebrija (1517); *Regole grammaticali* de Giacomo Gabriele (1545), i *Regole della lingua fiorentina* de Pierfrancesco Giambullari (1552).

4. Les fonts de l'ortografia

Tothom estarà d'acord que, si el concepte de *norma* sorgeix de la idea que té la gent sobre la *llengua comuna*, la formulació més coherent, més justificada i més defensible de la gramàtica (i, amb ella, de l'ortografia) d'una llengua seria la que convertís en *normativa* la seva descripció o la seva estructura (cfr. núm. 3, punt 2). Així es manifestaren a mitjan segle XX figures rellevants de l'estructuralisme aleshores en voga. No seria difícil d'adduir proves d'aquesta asserció (si més no pel que fa a certes reformes gramaticals i ortogràfiques de llengües que ja posseïen una *normativa* establerta segles abans, com el castellà, el francès i l'italià; però això també ens allunyaria del nostre tema, i hi renuncio). Aquesta actitud també hauria pogut esperar-se de Pompeu Fabra, qui, a l'hora de posar-se a *normativitzar* la catalana *ex novo*, s'enfrontava a una llengua adulterada per una notable ingerència castellanitzant i tenia les mans lliures per a actuar. El cas és que no ho féu, almenys sense cedir a altres punts de vista, malgrat la seva coexistència i la seva relació amb lingüistes forans que l'hi haurien encoratjat.

Com és sabut, Fabra assentà l'obra de reforma de la llengua catalana sobre tres bases indiscutibles (que quasi sempre sabé conjugar sàviament en casos de contradicció entre llurs aportacions): 1) l'etimologia, 2) la tradició més genuïna (aquesta, després de netejada de la tradició més patent, ço és, la castellanitzant) i 3) l'estat actual de la llengua (a tot el domini lingüístic). Hom hi remarca tot seguit el pes que hi té l'etimologia: diríeu que el mestre pensava que certes concessions a l'etimologia havien de fer-la més *correcta*, més acceptable, més convincent. S'entén: més acceptable per a persones cultes, més convincent per a lingüistes. En realitat, pel que fa a la gent interessada en el recobriment de la llengua, la feien més inassequible, més difícil. El vessant etimològic de la nova ortografia ha fet córrer l'espècie que per a escriure bé el

català cal saber llatí, que encara avui es diu i es repeteix. És un judici prou conegut (i més exagerat que conegut), que ara recullo en els exemples potser més emblemàtics: *joventut* i *quietud*: malgrat que tots dos mots acaben en el mateix so (de -t final), *joventut* s'escriu amb -t, i *quietud*, amb -d (cfr. els mots llatins *iuventute[m]* i *quietudo*, que en donen la clau). El criteri s'aplica a diversos casos, que forneixen justament excepcions a tantes d'altres regles de l'ortografia. I d'ací la sabuda dificultat.

Convé situar les decisions de Fabra en el context polític i cultural de l'època en què ell elaborà les *Normes ortogràfiques* (1913). Aquells intel·lectuals doblats de gestors de l'Administració pública vivien dins l'eufòria noucentista de construir un país ideal. Calia fer totes les coses al millor possible. Així crearen la remarcable Escola Industrial als terrenys de l'antiga fàbrica de can Batlló, així sorgí l'impuls donat als telèfons del Principat per la Mancomunitat de Catalunya (1915), o es llançaren a una modèlica campanya d'excavacions arqueològiques, mitjançant el Servei d'Excavacions Arqueològiques (1914, bé que l'Institut d'Estudis Catalans ja hi treballava de 1907 ençà) o es produí la descoberta dels frescos romànics a les esglésies del Pirineu que, traslladats a Barcelona, un dia havien de constituir un museu únic. Així també volgueren guarir la llengua, greument malalta durant segles, i la referen com endevinant l'*altra* ruta que ella hauria seguit sense la crisi de cap a 1500, que planà damunt la cultura pròpia durant més de tres-cents anys. D'ací l'atenció que Pompeu Fabra posà sempre a la llengua de la Cancelleria Reial fins a la fi del segle xv. La reforma funcionà bé mentre la llengua no fou un afer de la gran massa de catalanoparlants, però no seria fàcil de pair en una societat que en volgués universalitzar l'aprenentatge i l'ús habitual. Avui costa d'entendre l'enorme mutació que ha sofert la cultura de casa nostra en poc menys de tres quarts de segle (una mica com pertot arreu, però ací amb un impacte singular sobre la llengua, per raons prou conegudes). Només recordaré que l'any 1930 hi havia a Barcelona un sol institut de segon ensenyament, encabit dins l'edifici de la Universitat, mentre que en els nostres dies aquestes institucions s'hi compten per llargues dotzenes. La massificació de la cultura ha posat a les mans de tothom una llengua endegada sense comptar que un dia atenyeria la totalitat de la població, que aquesta seria partida en dues meitats de llengües diferents, que la puixant normalització del català xocaria violentament amb els poderosos recursos de què el castellà es troba dotat. Tots hem sentit pel carrer converses d'adolescents catalanoparlants que reconeixen que en llurs estudis els va millor el castellà que el català, i s'ho diuen en català! No cal continuar. Desitgem ferventment que la normalització, prou ben enfocada, tiri endavant amb l'eficàcia que li és indispensable d'aconseguir...

5. Consideracions sobre els llibres o manuals d'estil

Dediquem uns moments als anomenats «llibres d'estil». Fa poc més d'un quart de segle aquesta mena de llibres era, si més no, una espècie pràcticament ignorada. Semblava que, per tirar endavant la redacció i la publicació d'un text, n'hi havia prou amb la gramàtica i el diccionari. En un moment donat, començaren de donar-ne fe de vida diverses entitats (com són institucions, empreses de radiodifusió i de televisió, editorials, empreses de publicacions periòdiques i semblants). L'objectiu s'hi manifestava clar i net: suplir aquella part que, d'una banda, havia quedat una mica al marge en l'obra de Pompeu Fabra i en la normativització del català que la subseguí, a càrrec de l'Institut d'Estudis Catalans, i, de l'altra, posar-se al servei d'un camp, fins a un cert punt nou, en els usos públics de la llengua (que es manifesten en els mitjans de comunicació de massa i que s'anaven revelant de summa importància). Hi prenia un relleu especial allò que el mateix Institut anomenà «l'oralitat» (una modalitat que sembla haver estat presa en consideració de bona hora per la BBC britànica, i que després s'ha anat incorporant arreu). Remarquem que l'Institut hi féu aviat acte de presència, amb la seva *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana* (que apareix en fascicles, dels quals n'hi ha dos que ja han vist la llum i que han estat força ben acollits en els cercles interessats).

En això que segueix exposo la meva opinió personal sobre els llibres d'estil, la qual, com sol ocórrer en totes les empreses humanes, es parteix en uns aspectes positius i uns aspectes negatius.

A. Aspectes positius

1) *La utilitat*. Els llibres d'estil són particularment útils. Qui s'hi acosta, atret pel títol o per la reputació de què frueixen, se'ls fa seus tot seguit i en parla satisfet perquè li donen seguretat. Els troba didàctics, orientadors. Molt important és, així mateix, que inspiren confiança a l'usuari principiant, el qual, en el cas del català, sempre fa camí carregat amb un gran paquet de dubtes. De més a més, els llibres d'estil simplifiquen granment l'aprenentatge de la llengua i, en conseqüència, es converteixen en un poderós aliat dels qui van a la cerca d'accelerar el ritme de la normalització, que tant necessita sempre d'estendre's en nous terrenys d'actuació.

2) *Reforç de l'estandardització*. Els llibres d'estil esdevenen immediatament un gran puntal de l'estandardització de la llengua. Recordem allò que dèiem als núm. 3

(«Qüestions de terminologia») i 4 («Les fonts de l'ortografia»): des d'un punt de vista estructuralista, la cosa més natural seria que la *descripció* es convertís *ipso facto* en la *norma* (ço és, en la base de la *normativa*). Els llibres d'estil de fet estableixen el camí del mig (no lluny de la concepció lingüística de Coseriu), i no costaria gaire de mostrar que aquest és l'únic camí possible. Els humanistes del Renaixement sostenien que només pot haver-hi «una llengua bona»: en el nostre cas, si la llengua fos fragmentada (posem per cas, en catalana, valenciana i balear), únicament *una* d'elles podria ésser «la bona» (per 'la més bona'), és a dir: única.

3) *Solució ideal per a la fórmula «Català, segona llengua»*. Els llibres d'estil han ofert als responsables de la normalització el millor mitjà possible per a escometre amb eficàcia l'ensenyament de la llengua a gent (joves i adults) que tenen el català com a segona llengua, tant si són castellanoparlants d'origen com si, catalanoparlants, només han estat ensenyats en castellà. Les aparences enganyen i, en contra d'allò que podríem creure (pel que llegim i ens diuen), el cens de totes aquestes persones és elevadíssim, de manera que, una vegada més, els llibres d'estil tenen una magnífica funció de suplència en la ingent tasca de la normalització. No em fa res d'incloure en aquest cens els professionals de la comunicació, els quals, si ja en bona part dominen un coneixement suficient de la llengua, també és cert que es veuen obligats a treballar amb les presses de l'ofici i sovint han de posar en català despatxos i informacions que les agències els trameten en castellà o en anglès. En aquests casos, és obvi que els convé operar amb una llengua senzilla i sense problemes.

B. Aspectes negatius

1) *L'empobriment de la llengua*. Amb la preocupació de simplificar l'aprenentatge i l'ús de la llengua, els autors dels llibres d'estil contribueixen a empobrir la llengua. Aleshores, què queda dels sinònims (signe eloqüent de la riquesa de les llengües), relegats a una presència minsca (si no nul·la) en els textos concebuts dins una franja tan estreta del cabal lèxic de la llengua? Què queda de les locucions, frases fetes i dites proverbials (signe no menys eloqüent de la personalitat de les llengües), si resten a mercè de la memòria individual de qui escriu, sempre amb la temença que li diguin que el seu text no serà copsat pel lector? Els llibres d'estil són escrits sota la tendència a reconduir l'expressió lingüística a una sola mena de llengua, amb el fi d'aplanar dificultats a l'hora d'escriure i de llegir. Resulta que, així, fins a un cert punt es reproduceix una situació coneguda: la tasca dels meritoris correctors de l'escola de Fabra, a

qui molts feien el retret que despersonalitzaven els textos, en benefici d'una correcció massa dura i massa unificadora. Penso en la gent que s'exclamava: «els addictes incondicionals del mestre aconseguiran que tots acabem escrivint igual». Penso també en diversos articles de *Serra d'Or* de l'època heroica, que deixaven veure la intervenció sistemàtica d'un mateix corrector M'apresso a afirmar, en descàrrec dels correctors així criticats, que aquests no empobrien, sinó que, en generalitzar les maneres correctes, garantien l'ús de la llengua sense faltes, respectant-ne les varietats, mentre que els moderns llibres d'estil s'adrecen a simplificar la llengua, amputant-ne varietats que no poden ni han de desaparèixer.

En aquest punt, no puc estar-me de recordar els canvis d'impressions que vaig tenir, encara en els anys seixanta, amb Josep Llobera i Ramon, quan aquest redactava el seu llibre *El català bàsic* (que aparegué a Barcelona el 1968, Editorial Teide). Llobera havia enterrat un nombre interminable (i impressionant!) d'hores a aplicar a la llengua catalana el tipus de manuals intitolats *Basic English* o *Le français élémentaire*, etc. (i ho havia fet, per cert, de la manera més manual: escrivint i esborrant llargues llistes de mots que sentia pel carrer i comptant-ne ocurrencies i freqüències absolutes i relatives). Ell havia arribat a concloure'n que amb vuit-cents mots catalans es podia anar pel món (aquests constituïen el primer grau del «català bàsic»; el segon grau tenia tants d'altres mots, però ja d'una menor freqüència en l'ús habitual) i era del parer que el seu manual podia esdevenir una eina indispensable, decisiva i tot, per a l'ensenyament del català entre les onades d'immigrants que tant ens preocupaven en els anys seixanta. No em fa res de dir que la seva proposta em semblà justa i adequada. Però aviat em deixà glaçat, quan em mostrà la versió d'una conferència de Pompeu Fabra *traduïda* al «català bàsic» per ell mateix! Allò ja no es podia consentir. Quedàrem que, entre ell i els editors del manual, hom prendria mesures perquè la difusió d'aquest llibre (i d'altres de semblants que sorgissin amb la mateixa finalitat) restés circumscrita a l'ensenyament de la llengua catalana en la disciplina que després hem anomenat «Català, 2a llengua».

2) *La limitació de la capacitat expressiva*. En íntima relació amb l'empobriment de la llengua (que acabem de veure al punt anterior), els llibres d'estil limiten la capacitat expressiva de qui escriu. La persona que es disposa a escriure un text té emmagatzemat un veritable *corpus* d'elements lingüístics (mots i els significats corresponents, mots variables i invariables, regles de la flexió nominal, funcionament de les conjugacions, construcció de les oracions gramaticals, etc.). Aquest *corpus* ha estat elaborat en el llarg aprenentatge que va de la infantesa fins a l'edat adulta. S'hi poden distingir moltes menes d'elements integradors: la família, l'entorn veïnal, l'escola primària, les amistats, la formació humana i professional, les lectures, les observacions dels

fets, la reflexió que tot aquest munt de factors suscita. En pocs mots, les persones, a l'hora d'expressar allò que duen dins i de comunicar-se amb altri, posseeixen un ric ventall de possibilitats, en continguts (lèxic, semàntica) i en formes (elements gramaticals), que es caracteritza per la varietat, la sinonímia, l'equivocitat, i totes elles són lliures de seleccionar-ne els elements amb què han de compondre l'expressió i la comunicació en un moment donat, segons la situació, el nivell, la intenció, l'humor, etc., i abocar-hi llur personalitat. Tot aquest patrimoni és sagrat, i el parlant o el locutor hi han de romandre fidels. Si, com s'ha dit, les llengües retraten els pobles que les parlen, no és menys cert que també retraten la singularitat de les persones que se'n serveixen. I aquesta singularitat difícilment podrà ésser conduïda per uns viaranys establerts o encaixada en uns motlles prefabricats.

3) *La reducció de l'extensió geogràfica dels mots.* La selecció de recursos expositius que suposen els llibres d'estil es fa en benefici del parlar de la comarca o de la zona que ha estat presa com a patró. No cal dir que, en la majoria dels llibres d'estil que coneixem, el pes decisiu l'hi té el parlar barceloní (amb una injusta menysvaloració d'altres capitals del domini lingüístic, font de nous problemes, ara d'entesa interna, que ací no podem abordar). Aquest criteri, que en principi ja és discutible en termes generals, adquireix una gravetat especial quan l'apliquem al català, tant perquè subratlla més del compte la ja excessiva macrocefàlia de Barcelona, com perquè sempre s'hi han avaluat a l'alça les característiques idiomàtiques locals. Si abans deia que els llibres d'estil són un gran puntal de l'estandardització, aquesta no deixa de tenir un defecte original (àdhuc potser inevitable, cosa que també ens suggeriria nous comentaris): el d'haver estat establerta, no damunt una situació lingüística (justificada científicament), sinó damunt consideracions sociolingüístiques (amb un evident suport polític). També ací escullo una sola mostra, significativa i emblemàtica: pel que fa al parlar de Barcelona, cal dir que l'adverbi genuí *enguany* hi és substituït popularment i correntment per la frase *aquest any* i hi resta relegat al parlar culte i elevat. Ara bé, *enguany* és habitual pertot arreu i a tots els nivells en el domini lingüístic català (no solament als dialectes restants de la llengua, sinó que en terres que hi són ben properes, com el Maresme, el Vallès i el Baix Llobregat, *enguany* és un terme ben corrent, des d'on fa la impressió que estigui assetjant el parlar barceloní, que n'ha prescindit). Aleshores, els llibres d'estil concebuts i redactats dins la modalitat barcelonina de la llengua fan cas omís de l'ús quasi universal de *enguany*, i l'ometen sistemàticament. Es produeix, doncs, una reducció lamentable i incongruent de l'àmbit geogràfic dels mots de la llengua.

6. La responsabilitat del corrector. Atenció als paranys de traducció

Si per a totes les llengües és pública i notòria la responsabilitat dels correctors, no m'hauré d'escarrassar gaire a ponderar com aquesta s'acreu considerablement en el cas de la llengua catalana. És una idea compartida per tots els qui som ací i seria superflu d'insistir-hi. A la mateixa França, malgrat el que en dèiem abans, i per raó del que hi afegíem, l'ús corrent (oral i escrit) de la llengua no està mai tan vinculat a la funció correctora com ocorre en la llengua catalana. Només en citaré un parell de situacions i acabaré amb l'examen d'un cas concret, que és senzill en el plantejament, però que pot ésser compromès en el desenllaç.

El corrector ha d'ésser hàbil a saber situar-se. Vegem-ho des de dos punts de vista: subjectiu l'un (tenint en compte l'autor del text que corregim), objectiu l'altre (prenent en consideració l'indret o l'entitat on el text és produït o patrocinat).

1) *Angle subjectiu*. Si s'ha d'ocupar d'un text ja escrit amb un coneixement força assolit de la llengua, el corrector podrà anar a fons en l'acompliment de la seva tasca i àdhuc llimar minúcies insignificants. En canvi, si té al davant un escrit menys ben resolt pel que fa a la llengua, penso que em faré entendre citant una dita popular que m'estalviarà comentaris ja innecessaris: «No es pot matar tot el que és gras». Si hi volia fer de bon grat tota la seva feina, arribant a esgotar les correccions que, segons ell, semblarien indispensables, l'autor del text així corregit podria arribar a no reconèixer-lo com a propi i a retreure al corrector que hom li havia fet dir coses que ell no deia. Penso que, en aquests casos, hom podria aturar-se en la fase d'allò que jo anomenava «nivell II» en la meua *Gramàtica* de 1995: una llengua no prou correcta, sense deixar d'ésser admissible.

2) *Angle objectiu*. El corrector ha de tenir molt en compte el clima dins el qual el text ha estat concebut i redactat. En aquest sentit, la gamma de possibilitats que se li ofereixen van de la necessitat d'assolir una mena de perfecció quasi absoluta a la resignació d'haver d'acceptar solucions imperfectes a sabuda de llur relativa incorrecció. Una cosa és de corregir un discurs acadèmic de l'Institut d'Estudis Catalans i una altra cosa, ben diferent, és de corregir un pregó de festes del barri del Raval (que és on té la seu el mateix Institut). Una darrera precisió. El corrector ha de saber trobar el punt just en l'acompliment de la seva comesa. No ha de voler ésser «més papista que el papa» (o, com sempre s'ha dit, aplicant-ho al seu l'ofici: «no ha d'ésser més *fabrista* que Fabra»). Encara no fa dues hores, mentre llegia l'original d'un treball que serà publicat per l'Institut, m'he aturat davant la frase «paper *colorat*». No seria millor «paper *acolorit*»? m'he demanat. Sens dubte, *acolorit* seria més elegant i assenyalaria un ni-

vell distingit. És, però, incorrecte d'emprar el participi de *colorar*?, m'he tornat a demanar. No ho és, tal com figura al diccionari (i sense cap marca de valoració). Ben mirat, mentre no sigui una falta, val més no ficar-se en aspectes d'estil. El text que es publicarà dirà «paper *colorat*».

Acabaré la meva tasca en aquesta sessió amb el comentari d'un cas concret dins la pràctica de la correcció. És una petita falta de llengua, que requereix, en correspondència, una també petita correcció, la qual al seu torn involucra la funció de traducció (no aliena a la del corrector). És un insignificant toc d'alerta a correctors i a traductors, davant el parany que els pot parar la traducció d'accepcions secundàries (quan aquestes difereixen de la fonamental del mot que es tracta de traduir). Tanmateix, ja se sap: els problemes petits són els que més sovint ens passen desapercebuts, mentre que, si són examinats amb ulls crítics, podem encaminar-los a trobar la solució adequada. Una versió més completa del cas que comento en això que segueix serà la meua modesta contribució a l'homenatge que hom prepara al professor Günther Haensch. No us ha cridat mai l'atenció de llegir, als envasos de llet que hom ven al mercat, la frase «llet *sencera*»? Aquesta frase, la diríem així espontàniament o la repetim només per haver-la-hi llegida? Si una frase com «un pa *sencer*» té sentit i tots la fem servir correntment, pot, la llet, ésser *sencera* en la mesura que ho és el pa? Diríeu que no. Sembla fora de dubte que «llet *sencera*» és una traducció del francès *lait entier*. Els diccionaris de «francès/català» tradueixen el fr. *entier* pels termes catalans *sencer*, *enter*. Davant d'ambdues versions, la nostra reacció instintiva ens fa dir que, per a acompanyar el substantiu *llet*, *enter* és menys inacceptable que *sencer*, i així, de passada, descobrim que la sinonímia entre tots dos adjectius no és absoluta (els exemples del DIEC ens confirmen que, si la sinonímia funciona de *sencer* a *enter*, no sempre funciona en sentit contrari: de *enter* a *sencer*). D'altra banda, mentre donem voltes entorn dels dos adjectius catalans equivalents al fr. *entier*, se'ns acudeix que, en el present camp semàntic, existeix un tercer adjectiu que tampoc no sembla foraster al grup. Es tracta de *pur*, que no debades té el significat d'«exempt de tota mescla» (DIEC, on veiem exemples com «oli *pur* d'oliva», «vi *pur*»). Això ens recorda que, només fa vint-i-cinc o trenta anys, a les granges on hom venia llet a granel, llegíem anunciada «llet *pura* de vaca». Arribem a la conclusió que aquesta era la frase escaient i oportuna. Què ha passat? Que, en iniciar-se l'envasament obligatori de la llet, els nostres comerciants lleters no devien fixar-se solament en les formes tècniques de l'operació (d'acord amb les dels qui s'hi havien anticipat), sinó que, traduint-hi, no pas incorrectament, l'enunciat que hi feia de reclam («lait *entier*»), no repararen que la versió («llet

entera» o «llet *sencera*») potser no s'ajustava prou a la llengua receptora. De fet, encara avui veiem, entre els productes de més d'una empresa làctica, que totes dues versions figuren en un mateix envàs, tot ocupant-hi cares diferents del prisma que aquest constitueix. El cop de gràcia, emperò, devia ésser la constatació que, atès que *entera* i *sencera* eren sinònims, el segon adjectiu feia la impressió d'ésser «més català» que el primer. Per què? Si més no, per tal com *sencer* romanía independent d'un clar paral·lelisme (cat. *enter* = cast. *entero*), que sempre hauria pogut suggerir que hom havia traduït, no del francès, sinó del castellà. Atenció, doncs, correctors!

[Curs de formació avançada per a correctors de textos, 9 octubre 2001]

Sobre el català científic

Josep Vigo i Bonada

Membre de la Secció de Ciències Biològiques

Justificació

La meva condició de professor universitari i la meva carrera un bon xic llarga han propiciat que, al cap dels anys, passessin davant dels meus ulls una infinitud d'articles especialitzats, d'escrits docents, de ressenyes protocol·làries, d'actes de reunions i d'informes de recerca que m'han donat —em penso— una visió prou vàlida de la situació i l'evolució, en aquests darrers temps, de la llengua emprada comunament en els medis científics (però no únicament en aquests).

Les línies que segueixen volen resumir les meves impressions respecte d'aquesta qüestió i sistematitzar els abusos lingüístics, els excessos i les formes errònies que, al meu parer, afecten negativament aquesta mena de textos.

La situació lingüística general

Totes les llengües, i en particular les més cultivades, disposen de *registres* diferents, és a dir, de varietats funcionals condicionades per la *situació comunicativa* (tema tractat, nivell de formalitat, intenció expressiva...). Hi ha moltes menes de registres lingüístics: familiar, vulgar, formal, científic, intimista, etc. De fet, tothom adapta instintivament la seva manera de parlar a les circumstàncies en què es troba i a la impressió comunicativa que vol oferir; una adaptació, d'altra banda, que afecta no solament el lèxic i la sintaxi, sinó també els elements no verbals, com poden ser la manera d'emetre la veu, la gesticulació o la postura corporal.

Durant llargs períodes de la història recent, l'idioma català s'ha trobat agressiva-

ment limitat als registres planers i familiars i s'ha vist sotmès a una intensa pressió de desprestigi social; en contraposició, no cal dir-ho, d'un altre idioma presentat capciosament —i directament o indirectament— com a més culte, ric, universal i útil. Tot i la instintiva resistència i l'oposició reflexiva de la majoria dels parlants, aquesta situació va arribar a fer forat —com, més tard, s'ha fet palès— en la consciència idiomàtica de molts catalans. Instaurada la limitada normalitat lingüística en què ens trobem, s'ha perpetuat entre la població catalanoparlant (incloent-hi molts dels nostres governants i un grup massa nombrós d'intel·lectuals) l'acceptació inconscient de l'estatus menor i subordinat a què es va voler reduir l'idioma del país. Els esforços de *normalització* del català han topat amb un mur de prejudicis ben assumits, molt difícils de desarrelar. Si ho analitzem bé, la gran majoria de catalanoparlants veuen aquesta normalització com una reubicació i una expansió de la seva llengua, no pas en tots els camps, sinó sobretot en els dominis del registre vulgar i familiar, l'únic que internament estan disposats a concedir-li sense reticències. I encara; perquè fins i tot el registre vulgar del jovent catalanoparlant prescindeix fàcilment de l'argot propi per acceptar el del castellà (i en certa mesura també el de l'anglès), i la seva capacitat de creació de termes nous, una aptitud normal en les llengües vives i encara vigent en el català de fa trenta anys, ha esdevingut limitadíssima, si no nul·la.

M'atreviria a dir que l'*actitud lingüística* d'una gran part de la població catalana, incloent-hi els mitjans de comunicació de masses, només és explicable partint de la hipòtesi —mai no formulada, però segurament ben interioritzada— que el castellà és una llengua modèlica, rica, lògica i ben estructurada, per comparació amb el català, que és atzarós, pobre i ple d'anomalies i d'estructures mal resoltes i, sobretot, propi de registres informals. Sembla com si molts dels redactors de textos científics assumissin, potser irreflexivament, que per expressar-se bé cal seguir, sempre que el sistema de signes ho permeti, els esquemes de la llengua castellana

Entre dues solucions lingüístiques possibles, la majoria dels catalanoparlants es decanten, en el llenguatge formal, per la més propera al castellà. Tal com ho fan els mitjans de comunicació, els quals, de vegades, fins i tot pretenen justificar-ho. Heu vist mai que un diari parli de ganivets *esmolats*, de persones *mitjanceres*, de lleis que *envaeixen* competències, de situacions *roents*...? Gairebé sempre fan servir, en comptes dels termes subratllats, els corresponents *afilats*, *mediadores*, *invadeixen*, *candents*, no pas incorrectes, però en el català planer molt poc freqüents fins ara. Si us parlen d'una «carpa», segurament no es refereixen pas a cap peix de riu, sinó a un *envelat*; així que el metro arrenca, l'estació «pròxima» és, més precisament, la *vinent*; els nombres no parells, és a dir, els *senars*, sembla que només poden ser «imparells»; si ens informen que algun

museu obre «tots els dies», ens deixen a l'escapça, perquè no acaben la frase i, per tant, no queda clar si es refereixen a tots els dies que plou o als que fa sol o als que cauen ganivets de punta (si fóssim a Londres els semblaria molt bé que els museus obrissin *every day*, és a dir, *cada dia*, com sempre havíem dit). Tot això per què? Perquè la llengua castellana fa servir els corresponents més literals d'aquells termes o expressions. I no parlem de les traduccions i adaptacions abusives de modismes i frases fetes; de l'estil d'haver enxampat alguna cosa «per pèls» (*per la punta dels cabells?*), d'algú que ha «tirat» (volent dir *llençat?*) la tovallola, de donar «llum verda» (no infraroja ni ultraviolada; però potser volen dir *llum verd*) a un projecte... I els invents de «solapaments» (*encavallaments*), «vivendes» (*habitatges*), «gelades» (quan volen dir *glaçades*), «cascos» (volent dir *nuclis*) urbans, tempestes amb gran «aparell elèctric» (com si ploguessin rentadores; però potser volen dir *aparat elèctric*), «manades» (*ramats?*) de cérvols..., que són els «models» esbombats per periòdics i televisions amb una ignorant i barroera insistència.

Paral·lelament a la deriva vers uns esquemes aliens, els recursos i les subtileses de la llengua catalana són bandejats com a primitius i antimodèlics. Les eines *es proven*, però els vestits no *s'emprouen*, ni els menjars no *es tasten*...: tot «es prova»; ens ofereixen, no simples *capses*, sinó «caixes» immenses de bombons a preus mòdics; tant és «acostumar» com *soler*; les temperatures no van *cap avall*, sinó «cap a baix» (a planta baixa?)..., perquè la llengua model no fa pas aquestes distincions. I en acabat encara troben estrany i deplorable que el català no pugui copiar lletra per lletra alguns girs i matisos que el castellà sol emprar!

Quin és el model idiomàtic absolut resulta ben comprovable quan, al cap de dues dècades d'«autonomia», els polítics, els intel·lectuals i els «professionals» de la comunicació diuen encara en castellà els noms de les lletres de l'alfabet i de països i ciutats no castellans, els textos filosòfics i literaris estrangers, les citacions de la Bíblia i els Evangelis, els títols de pel·lícules sense versió castellana..., i fan servir a tort i a dret refranys i dites en aquella llengua, perquè quedi clar que l'únic idioma seriós és un altre, no pas el nostre.

Per aquest camí, tan cofoiament seguit, el català es dialectalitza a passes gegantines, és a dir, es va convertint, de grat o per força, en un dialecte del castellà. De fet, ja hi ha suposats catalanoparlants que només són capaços de pensar en castellà i que, en conseqüència, acaben parlant castellà amb paraules catalanes.

Cada idioma té uns recursos lingüístics particulars. En el discurs científic, els recursos del català tradicional s'acosten força als de moltes altres llengües cultes, i sovint se separen de les solucions adoptades pel castellà. Cal modificar aquesta situació?

El català científic

En el context que acabem de comentar, no és pas il·lògic que el *registre científic* del català hagi seguit un procés anàleg de despersonalització i banalització. És cert que hi ha científics cultes i conscients que han lluitat perquè les coses no anessin per aquest camí. Però també n'hi ha molts, massa, que tracten la seva llengua amb una descuirança i una poca responsabilitat que no admeten pas, Déu nos en reguard!, per a d'altres idiomes, incloent-hi, evidentment, el castellà. Entreu en una aula darrere un professor que no hagi esborrat la pissarra i més d'un cop us saltaran als ulls i a l'intel·lecte els disbarats escrits alegrement per algun d'aquests «professionals de la comunicació»; o visiteu algunes pàgines web dreçades, en «català», per investigadors competents (competents en la seva matèria de recerca, és clar); o —cosa encara més greu— agafeu un plec d'exàmens escrits per alumnes que han estat immersos i escolaritzats en català des de la infantesa més tendra.

En el cas del registre científic, es dona el fet —que no l'excusa— que la major part dels textos consultats o llegits pels científics de casa nostra no són pas escrits en català, i molts ho són precisament en castellà. El *model de llenguatge* especialitzat, si més no dins la família d'idiomes neolatins, amb què topa més sovint un científic català és, precisament, el de la llengua oficial de l'Estat.

Si el model idiomàtic del castellà estàndard resulta força especial, una asseveració semblant val per al registre científic; semblant, però multiplicada per algun nombre de dues xifres. Heus ací l'opinió d'un il·lustre filòleg, Germà Colón, sobre l'evolució del castellà en temps moderns: «La influència francesa fou benèfica per a bandejar el barroquisme de mal gust que ofegava la llengua. Amb tot, un cert enfarfec retòric es mantingué fins a la primeria del segle xx, quan una reacció d'alguns escriptors conscients aconseguí de fer més planer i flexible l'estil literari; *en canvi, el de l'exposició científica encara serva una pompositat poc escaient*» (el subratllat és meu). En relació amb això, no cal ser gaire vell per recordar aquelles instàncies oficials fetes amb frases llarguíssimes, sintàcticament confuses i alambinades, que acabaven amb allò de «cuya vida guarde Dios muchos años», model que ha estat feliçment substituït per un altre de molt més planer i entenedor. O el llenguatge jurídic tradicional, que exigia l'admirable perícia de persones expertes en lleis per treure'n l'entrellat i que devia justificar la necessitat d'un munt d'exegetes competents i explicava, potser, la proverbial lentitud de la justícia espanyola.

Amb aquests condicionaments no és pas estrany que molts textos científics semblin haver estat escrits amb l'ànim de dir les coses tan enrevesadament com sigui

possible i pels camins més indirectes. Moltes llengües neollatines, incloent-hi la catalana, ja pequen poc o molt de manca de rigor i d'una expressió multiforme que en el llenguatge literari pot fer algun efecte, però que enfosqueix i deteriora el discurs científic. Els anglosaxons sovint s'admiren, per exemple, que l'adverbi *segurament* vulgui dir, més exactament, 'potser sí', o que *bastant* signifiqui 'en una quantitat regular però que no basta'.

Tractant-se del registre científic, fins i tot les llengües més estructurades miren d'extremar el rigor i la lògica del discurs. El francès i l'alemany cultes procuren de dir les coses de manera metòdica, breu i entenedora; i fins i tot en anglès, un idioma gens donat a l'excés ni a la indefinició, trobareu recomanacions per escriure textos científics concisos i coherents.

Aparentment, el català científic tendeix, com la llengua comuna, a seguir el model castellà, a derivar vers una expressió difusa i poc rigorosa, en comptes de cercar precisió. Deu ser en gran part una actitud irreflexiva, bé que els serveis lingüístics de certes institucions oficials semblen fomentar també aquesta mena d'argot extravagant.

Aspectes lingüístics concrets

De l'observació de nombrosos textos en català i en castellà, i de la pràctica i les recomanacions que es fan en relació amb el llenguatge especialitzat en francès i en anglès, en derivo uns quants comentaris que pretenen fer veure els principals usos lingüístics que, al meu parer, desfiguren el registre científic, amb l'esperança de convèncer l'escriptor que els eviti i els substitueixi per formes d'expressió més precises i més coherents.

De cada cas comentat dono exemples, acompanyats de les alternatives que considero més bones, més eficients o, precisament, correctes. Escric en itàlica negra els aspectes sobre els quals vull cridar l'atenció, en itàlica fina les formes que veig emfàtiques, inadequades o errònies, i en negra rodona, si s'escau, les formes substituents o corregides. Potser em cal insistir que em refereixo específicament a textos científics, susceptibles de ser interpretats i rellegits còmodament per un lector expert. En l'expressió oral o en textos divulgatius potser algunes de les formes proposades resultarien excessivament sintètiques; però això no vol dir que les altres fossin sempre adequades.

I si ara advertís que qualsevol semblança entre els exemples que poso i la realitat de què tinc experiència és pura casualitat, mentiria.

1) Farcir les frases de **paraules, locucions o clàusules innecessàries** no les fa pas més entenedores. Eliminant-ne la palla, resulten més àgils i més clares.

Aquest paràmetre controla *d'alguna manera* la productivitat de l'ecosistema.
Aquest paràmetre controla la productivitat de l'ecosistema.

Sotmès a una intensa erosió *de tipus* glacial.
Sotmès a una intensa erosió glacial.

Les pluges van afectar sobretot *la zona* del País Valencià.
Les pluges van afectar sobretot el País Valencià.

El mètode que hem aplicat *en l'experiment que ens ocupa* és una modificació del de Schimwell.
El mètode que hem aplicat és una modificació del de Schimwell.

De manera que la mitjana *que s'obté* d'aquests valors és més alta que la *derivada* dels valors primers.
De manera que la mitjana d'aquests valors és més alta que la dels primers.

2) En comptes d'utilitzar **formes d'expressió llargues o indirectes**, sol ser beneficiós dir les coses breument i sense circumloquis.

Però té les fulles *de color glauc* per *la cara superior* i *de color blanquinós* per *la cara inferior*.
Però té les fulles **glauques** per **sobre** i **blanquinoses** per **sota**.

L'entre una i altra hi ha un espai *desproveït* de vegetació.
L'entremig hi ha un espai **sense** vegetació.

Aquesta mena de prats queden restringits *als territoris de substrat calcari i amb un sòl de reacció neutra*.
Aquesta mena de prats queden restringits **als terrenys calcaris i de sòl neutre**.

L'elevada pluviositat *pot portar canvis en les característiques del sòl afavorint la formació d'un horitzó superficial àcid*.
L'elevada pluviositat pot afavorir l'**acidificació superficial** del sòl.

3) Moltes **frases preposicionals** poden ser substituïdes amb avantatge per un adverbi o un adjectiu o, fins i tot, poden ser omeses.

Aquest és un procés *que es produeix de manera molt lenta*.

Aquest és un procés **molt lent**.

Es tracta de poblacions ben diferenciades, perquè *en aquests individus* la dotació cromosòmica és tetraploide.

Es tracta de poblacions ben diferenciades perquè **la seva** dotació cromosòmica és tetraploide.

Com hem constatat, aquest fenomen té lloc *en molt poques ocasions*.

Com hem constatat, aquest fenomen té lloc **molt rarament**.

Les fulles són *de forma* lanceolada i *disposades de manera* verticil·lada.

Les fulles són lanceolades i **de disposició** verticil·lada.

4) No cal emprar sempre o únicament **formes complexes, emfàtiques o cacofòniques** (sovint copiades del castellà), havent-hi com hi ha expressions equivalents més simples, més planeres o més eufòniques.

més freqüentment

no fa falta

no suficientment [estudiat]

[això] *posa en evidència* [que...]

relativament [important, alt...]

no només [en aquest territori...]

a pesar de [determinades excepcions...]

[i contenen] *en el seu interior*...

[les conseqüències són evidents]

el dia després

després d'haver valorat [el calci]...

amb anterioritat a [la seva declaració de parc...]

més sovint

no cal

no prou [estudiat]

[això] **fa palès** [que...]

força/bastant [important, alt...]

no solament [en aquest territori...]

malgrat [determinades excepcions...]

[i contenen] **dintre seu**...

[les conseqüències són evidents]

l'endemà

havent valorat / un cop valorat

[el calci]...

abans de [ser declarat parc...]

5) Utilitzar **innecessàriament oracions de relatiu** allarga la frase i no la fa pas més entenedora.

Un bosc en què no hi ha cap espècie arbòria *que hi domini de manera clara*.

Un bosc en què no hi ha cap espècie arbòria **clarament dominant**.

Donem algunes de les dades *que s'han obtingut* durant el període d'experimentació.
Donem algunes de les dades **obtingudes** al llarg de l'experiment.

Uns tipus de prats com els *que hi ha a* la vall *que es troba al* costat.
Uns tipus de prats com **els de** la vall **contigua**.

Uns estanys molt particulars per les característiques del poblament algal *que presenten*.
Uns estanys molt particulars per les característiques del **seu** poblament algal.

6) La **utilització sistemàtica de verbs amb poca càrrega semàntica** i, en conseqüència, l'ús de frases verbals complexes, resulta carregosa; és més directe i més clar emprar el verb que s'hi troba implícit.

Tot seguit *fem un breu comentari d'*aquest tractament.
Tot seguit **comentem breument** aquest tractament.

Un cop *hem realitzat la centrifugació de* la mostra, *procedim a la* decantació.
Un cop **centrifugada** la mostra, **la decantem**.

Per això *hi apareixen en gran abundància* els arbusts laurifolis.
Per això **hi abunden** els arbusts laurifolis.

Les colònies bacterianes *hi presenten un desenvolupament* molt considerable.
Les colònies bacterianes **s'hi desenvolupen** considerablement.

7) **Oblidar-se dels pronoms febles** dona lloc a oracions forçades, incorrectes o imprecises (en general construïdes seguint el model castellà). Aquest és un mal que ataca també la llengua del carrer; especialment deplorable si es té en compte que el sistema pronominal del català, extraordinàriament eficient, permet fer frases rodones, curtes i precises, impossibles en molts altres idiomes.

Per tal de precisar el contingut *de les mateixes* i assenyalar els trets més significatius *que aquestes presenten...*

Per tal de precisar-**ne** el contingut i assenyalar-**ne** els trets més significatius...

Quasi totes les cèl·lules de l'epidermis són isodiamètriques; però també es veuen *en aquesta algunes cèl·lules* força allargades.

Quasi totes les cèl·lules de l'epidermis són isodiamètriques; però també se **n'hi** veuen **de** força allargades.

Un cop distribuïdes les mostres en tres grups de mida creixent, *se seleccionen* quatre grosses, quatre mitjanes i quatre petites.

Un cop distribuïdes les mostres en tres grups de mida creixent, *se'n seleccionen* quatre de grosses, quatre de mitjanes i quatre de petites.

8) Els adjectius *major, menor, superior, inferior, millor, pitjor...*, tenen en general valor superlatiu: **carrer Major, ordes menors, la millor del món...** No és gens assenyat ni eficaç fer-los servir, imitant un castellà suposadament culte, com a comparatiu, ni que sigui acompanyats d'un substantiu que n'indiqui la qualitat de referència. És més lògic, i quasi sempre més entenedor, que els termes comparatius incloguin l'adjectiu qualificatiu, en català precedit dels adverbis **més** o **menys** (**més ample, menys eficaç, més alta...**), anàlogament a com ho fan, per exemple, el francès (**plus large, moins efficace, plus haute...**) o l'anglès (**wider, less efficient, higher...**); o, fins i tot, el castellà planer (**una talla más grande, un plano más bajo**). També els adverbis *millor* i *pitjor* poden ser substituïts de vegades per expressions més concretes.

I en aquest cas els valors resultants són *majors*.

I en aquest cas els valors resultants són **més alts**.

Aquestes poblacions d'alta muntanya produeixen granes *de menors dimensions*.

Aquestes poblacions d'alta muntanya produeixen granes **més petites**.

Se'n diferencia perquè les seves fulles tenen *major longitud*.

Se'n diferencia perquè té les fulles **més llargues**.

En aquesta àrea les temperatures estivals són *superiors* i les pluges força *inferiors*.

En aquesta àrea les temperatures estivals són **més elevades** i les pluges força **més escasses**.

La poca densitat de la coberta arbòria permet que hi penetri *millor* la llum, cosa que fa possible que el sotabosc *tingui una diversitat florística major*.

La poca densitat de la coberta arbòria permet que hi entri **més llum** i que el sotabosc sigui **més divers**.

Aquest tractament estadístic dóna *pitjors* resultats.

Aquest tractament estadístic dóna resultats **menys bons / menys fiables**.

Tot i ser *millor* estructurat.

Tot i ser **més ben** estructurat.

9) Fer servir sistemàticament la **reflexiva impersonal o la veu passiva** referides a l'autor o als autors d'un text pot portar confusions. Generalment és més clar d'utilitzar en aquest cas la veu activa, en primera o en tercera persona, i reservar aquelles formes verbals per a les accions o les opinions alienes o genèriques; com ho recomanen les normes d'estil científic en francès i en anglès.

S'estudia la productivitat d'un ecosistema forestal pirinenc i *es presenta* un resum dels resultats obtinguts.

Estudiem la productivitat d'un ecosistema forestal pirinenc i **presentem** un resum dels resultats obtinguts per nosaltres. / L'autor *estudia* la productivitat d'un ecosistema forestal pirinenc i *presenta* un resum dels resultats obtinguts.

Sempre s'havia considerat que aquestes poblacions eren uniformement tetraploides. Ara *s'ha vist* que no és així.

Sempre s'havia considerat [genèricament] que aquestes poblacions eren uniformement tetraploides. Nosaltres [els autors] **hem comprovat** que no és així.

Aquest fenomen ha estat observat molt poques vegades. *S'ha constatat* que, malgrat això, es dona amb una regularitat quasi matemàtica.

Aquest fenomen ha estat observat molt poques vegades. **Nosaltres hem constatat** que, malgrat això, es dona amb una regularitat quasi matemàtica.

10) **L'ordre** dels elements d'una oració **no és indiferent**. Hi ha elements o clàusules que només tenen una posició. Altres vegades, l'ordre pot servir per remarcar una clàusula o una altra. Faig notar si la posició d'un element és lògica o no; o bé subratillo el component de la frase que queda ressaltat en cada cas.

Tot i que algunes plantes de l'estrat herbaci *són clarament acidòfiles* (*Luzula nivea*, *Prenanthes purpurea*...).

Tot i que algunes plantes de l'estrat herbaci (*Luzula nivea*, *Prenanthes purpurea*...) **són clarament acidòfiles**.

Al final del procés totes les cèl·lules han esdevingut suberificades *gairebé*.

Al final del procés **gairebé** totes les cèl·lules han esdevingut suberificades.

Aquests materials foren plegats i fracturats, *a conseqüència dels moviments de plaques, durant l'orogènia alpina*.

Durant l'orogènia alpina, i **a conseqüència dels moviments de plaques, aquests materials foren plegats i fracturats**.

11) Heus aquí, finalment, algunes de les **formes errònies o incorrectes** més usuals.

De manera que, *a mig* termini, l'aigua s'eutrofitza *degut als* abocaments industrials.

De manera que, **a** termini **mitjà**, l'aigua s'eutrofitza **a conseqüència dels** abocaments industrials.

De la qual es diferencia *per tenir* les fulles més llargues i les càpsules més *grans*.

De la qual es diferencia **perquè té** les fulles més llargues i les càpsules més **grosses**.

Cèl·lules de gran *tamany*, amb les parets *poc o gens* engruixides.

Cèl·lules de grans **dimensions** / de mida gran, amb les parets **poc engruixides o gens**.

A mitjans de juny la plaga es va *estendre* a tota la població.

A mitjan juny la plaga es va **estendre** a tota la població.

Aquí el *substrate* és enterament *silícic*.

Aquí el **substrat** és enterament **silici**.

Els valors *mitjos* dels paràmetres climàtics del *mitjà* forestal han estat calculats *per medi de...*

Els valors **mitjans** dels paràmetres climàtics del **medi** forestal han estat calculats **per mitjà de... / mitjançant...**

S'hi podrien afegir força més casos, sobretot si preniem en consideració les faltes ortogràfiques més corrents, les freqüents tergiversacions del sentit de verbs i adjectius i alguns castellanismes o anglicismes molt agressius; però això, com molts dels exemples comentats en aquest darrer apartat, no fa pas referència directa a l'estil i a la claredat expressiva, sinó als coneixements lingüístics elementals.

Per acabar

No vull pas extreure cap conclusió dels comentaris precedents. Cadascú pot fer-se les reflexions que vulgui. I ja compto que, en algun cas, poden ser força diferents de les meves o, fins i tot, totalment discordants.

La meva pretensió ha estat, només, de fer públiques unes opinions que més d'un cop he manifestat en privat, fruit de la meva preocupació –la meva angoixa!– pel

rumb que sembla haver emprès una llengua que estimo apassionadament. No pretenc pas que els criteris aquí exposats siguin objecte d'adhesions irreflexives. L'única cosa que voldria és que tots els científics prenguessin consciència, d'una banda, de la importància del llenguatge, del valor de les paraules i les maneres de dir, i de l'altra, de les capacitats expressives de l'idioma català, de cap manera inferiors a les d'altres llengües cultes. I que, a l'hora d'agafar el bolígraf o de teclejar a l'ordinador, paressin esment a explicar-se —fent-me cas o no— de la manera més clara, més coherent i menys pretensiosa de què fossin capaços.

Parlar clar i català havia estat fins ara una recomanació assenyada i un model a seguir. No ha de continuar sent-ho?

[Jornades sobre l'Elaboració i la Presentació de Treballs Científics i Tècnics, 5 novembre 2001]

Medidas, tipómetros y corrección de textos

José Martínez de Sousa

Ortotipógrafo

Introducción

Seguramente, algunas de las personas que no frecuenten el mundo de la artes gráficas, la tipografía y la bibliología ni siquiera imaginan que la cuestión de las medidas en el impreso es, desde hace mucho tiempo, un verdadero galimatías. Es muy probable que, de tratarse de otro campo, ya se hubiera levantado más de una voz para denunciar el hecho de que en un mismo impreso, un libro por ejemplo, confluyan para definirlo y configurarlo varias unidades de medida. Entre los tipógrafos, que se ve que somos gente paciente y pacífica, no sucede nada a pesar de que:

1) los pliegos de papel en que se imprimen los libros se han medido clásicamente, y todavía se hace así en muchos casos, en centímetros, pero la ISO, en sus formatos normalizados, los expresa en milímetros;

2) los formatos de los libros se dan normalmente en centímetros, aunque por lógica, si el papel se puede dar en milímetros según normas de la ISO, deberían expresarse en milímetros cuando se usen papeles normalizados, y así se hace a veces tanto si el papel es normalizado como si no;

3) las medidas de la parte impresa de la hoja de papel, es decir, el rectángulo al que damos el nombre de *página*, *mancha* o *caja de composición*, se establecen de la siguiente manera: la anchura, clásicamente en cíceros, y modernamente, en autoedición, en milímetros u otras unidades de medida (por ejemplo, en pulgadas inglesas); la altura, en líneas del cuerpo de composición;

4) los cuerpos o tamaños de las letras con que se componen los textos se dan en puntos tipográficos, sean del sistema Didot o del angloestadounidense;

5) la anchura de las columnas que pueda llevar esa página, si lleva más de una, se mide en ciceros o milímetros;

6) los grabados que se incluyan en la página o en la columna, que están medidas en ciceros o milímetros, se dan en milímetros.

La situación se complica algo si tenemos en cuenta que modernamente, con la autoedición, todo se puede contar en milímetros o en otras unidades de medida definidas por el ordenador, menos la altura de la página, que sigue contándose en líneas de texto. Aunque estas equivalgan o se aproximen a un número de milímetros, no tiene sentido expresarse en ellos, siendo así que la altura de la página equivale a los puntos tipográficos de una línea, lo que llamamos *cuerpo*, multiplicado por el número de líneas. Por consiguiente, el resultado de sumar equis líneas, o de multiplicar la altura de una línea por el número de líneas de la página, dará un número de puntos, no de milímetros. Otra cosa es que, para determinar la medida de la altura de la página de texto, lo hagamos en un determinado número de milímetros que comprenden una cantidad de líneas enteras.

Pero, si seguimos escudriñando en este terreno, nos daremos cuenta de que el galimatías sigue, es más amplio. En efecto, para hacer más difíciles las cosas, en el mundo existen dos sistemas de medida tipográfica: la europea o de Didot, cuya unidad se llama *cíbero*, y la angloestadounidense, cuya unidad se llama *pica*. Cada una de ellas tiene 12 puntos, pero solo en eso coinciden: las dimensiones de estos puntos no son iguales. La situación podría calificarse de caótica, y algo de caos se produce, en efecto, pero no tanto como se podría imaginar. Recordemos que como sistemas generales de medición tenemos, por un lado, el sistema internacional de unidades (el antiguo sistema métrico decimal, de implantación mayoritariamente europea) y por otro el sistema imperial anglosajón. Pues bien, aplicados los dos sistemas, simultáneamente o en operaciones sucesivas, da como resultado el hecho de que se estrelle contra Marte una sonda enviada con los datos en uno de los dos sistemas y obligada a aterrizar con los datos en el otro sistema. Tal vez esta enorme pérdida económica podría interpretarse como una forma de protesta de la máquina ante la estupidez humana.

Afortunadamente, en el mundo de la tipografía y la bibliología aún no se ha dado una catástrofe semejante, ni es probable que se dé, ya que los tipógrafos siempre terminan apañándose para convivir con lo irracional. Quién lo diría, ¿verdad?, considerando el interés que el mundo de la tipografía y la bibliología muestra siempre por el orden y la coherencia interna del impreso bien realizado, por la obra bien hecha... No sé si de todo esto sería legítimo extraer la conclusión de que es mejor vi-

vir en el caos que en determinado orden, ya que el azar termina colocando cada cosa en su sitio... si antes no las ha estrellado...

1. Historia de la medida tipográfica

La necesidad de una medida tipográfica no se siente hasta bien entrado el siglo XVIII. Anteriormente cada impresor de cierto fuste tenía su propia fundición de tipos dentro del taller donde componía e imprimía (pienso, por ejemplo, en Christophe Plantin, de Amberes), con lo que los parámetros del trabajo venían impuestos, si acaso, por un lado por los fundidores generales, los que surtían de letra a las imprentas que carecían de fundición propia, y por otro por los fabricantes de las máquinas de imprimir, que sin duda establecían una de las dimensiones del tipo: la altura, por cuanto, una vez colocado el molde impresor en la platina de la máquina, era necesario que alcanzara la altura suficiente como para que el cilindro que portaba el papel de impresión entrara en contacto con el molde. Pero esto no sucedió hasta el primer tercio del siglo XIX, en la época de la imprenta mecánica, cuando en 1810 Friedrich König y Andreas Friedrich Bauer inventan y construyen la primera prensa de vapor, que era al propio tiempo la primera prensa de cilindros. En este momento la altura de la letra tiene importancia capital por lo que hemos dicho: el cilindro portapapel tiene que poder establecer contacto con el molde; de lo contrario no hay impresión.

1.1. *La medida de los tipos*

De hecho, desde Gutenberg (mediados del siglo XV) hasta el primer tercio del siglo XVIII (es decir, casi trescientos años) los diseñadores y fundidores de tipos (Griffo, Jenson, Garamond, Granjon, Caslon, Van Dyck, Grandjean, Baskerville, etcétera) no tropezaron con problema alguno en relación con la medida de altura, cuerpo y espesor. En efecto, la prensa de uvas renana adaptada por Gutenberg para la impresión de sus trabajos, que hasta finales del siglo XVIII solo habría de sufrir tres modificaciones importantes (Conrad Sasbach, 1493; Janszoon Blaeu, 1620, y François-Ambroise Didot, 1777), por su peculiar estructura (la presión se ejercía de arriba abajo) no requería una medida estandarizada de los tipos tanto en lo que respecta a la altura como al cuerpo. El entintado de la forma, operación tan importante hoy, y a veces tan complicada, era de lo más simple que pueda imaginarse, a tono con el resto del utillaje y

de la técnica tipográfica de entonces: situado el molde en la piedra de la máquina, se iba entintando paulatinamente por medio de toques sucesivos con una almohadilla circular llamada *bala*, hasta que aquel quedaba totalmente cubierto de tinta; de aquí las irregularidades que se advierten en el entintado de algunos incunables. Así pues, dado que las operaciones de entintar y dar presión a los moldes se realizaban por separado e independientemente una de otra, al contrario que en las máquinas actuales, los fundidores no necesitaban preocuparse por la altura de sus tipos, ya que la presión se ejercía cualquiera que fuera esa altura. Podía suceder, efectivamente, que en algunos casos tales medidas fuesen distintas en cada uno de los talleres que se dedicaban a la fundición de tipos. Al menos, no existía la necesidad de que tales talleres trabajasen con las mismas medidas.

1.2. Creación de un sistema de medida

Un primer trabajo destinado a crear un sistema de medidas tipográficas que pudiesen generalizarse y unificarse se debe a Martin-Dominique Fertel, tipógrafo y librero francés (1684-1752). Él tuvo la primera idea para sistematizar la fundición de tipos; en las 292 páginas de su obra *La Science pratique de l'imprimerie* («La ciencia práctica de la imprenta»), publicada en 1723, describe lo que habría de ser el prototipo o tipómetro. Sin embargo, el destinado a establecer un primer sistema eficaz no fue Fertel, como veremos seguidamente. Tampoco lo sería el padre Sébastien Truchet (1657-1729), nacido en Lyon, donde algunos lo consideran el verdadero creador del punto tipográfico según un proyecto concebido en 1694. Es lo cierto que no tuvo aplicación práctica y que fue superado por las propuestas de Pierre-Simon Fournier.

1.2.1. EL SISTEMA DE FOURNIER

Hasta el primer tercio del siglo XVIII, la medida de los caracteres se establecía tomando como modelo una serie de tipos, cada uno de los cuales tenía adjudicado un nombre y una medida, en algunos casos relacionados ambos con la primera obra que con ellos se había impreso (por ejemplo, la letra cícero se llamaba así por haberse impreso en 1469, en Roma, la obra de Cicerón *Epístolas familiares*). Entre esos tipos tenemos la nomparella (6 p.), la gallarda (8 p.), la filosofía (11 p.), la lectura o cícero (12 p.), la gran parangón (18 p.), la peticano (28 p.), la doble canon (48 p.), etcétera. El proble-

ma estribaba, por una parte, en que tales medidas (además de las denominaciones mismas) eran poco fijas y, por otra, en que, dado que en la época la impresión se realizaba con papel humedecido, este, al secarse, hacía variar las dimensiones de los tipos, que sufrían una determinada reducción.

En 1737, el tipógrafo francés Pierre-Simon Fournier el Joven (1712-1768), punzonista y fundidor, publicaba una tabla de proporciones para la fundición de tipos. Para establecer la medida de los cuerpos se basó en un tipo, el más utilizado a la sazón, llamado *nomparella*, al que dividió en seis partes llamadas *puntos*; al doble de la *nomparella* (o sea, 12 puntos) le dio el nombre de *cícero*. La medida del punto de Fournier, en las fuentes consultadas, que tienen en cuenta diversos estudios posteriores, oscila entre 0,348, 0,349 y 0,350 mm, de lo que se deduce que el *cícero*, aunque tuviera 12 puntos como en todos los sistemas de medida tipográfica, oscilaba asimismo entre 4,176, 4,188 y 4,200 mm. Pero ninguna de estas medidas expresa con seguridad cuál de las varias pulgadas que a la sazón se empleaban en Francia fue la utilizada por Fournier. Se aventura la opinión de que probablemente aplicó una medida local, una pulgada cuyo valor exacto nos es desconocido, y las medidas que se proponen como verosímiles han sido obtenidas de sus propios impresos por varios investigadores que no concuerdan en sus resultados. Incluso se cree que pudo utilizar una medida no reconocida legalmente. La altura del tipo la fijó en 63 puntos.

Este sistema, que era duodecimal como acabamos de ver, lo puso en práctica el mismo Fournier en 1742 y perduró, aunque parcialmente (solo en ciertos lugares de Europa, especialmente de Bélgica), hasta entrado el siglo xx. En su *Manuel typographique* («Manual tipográfico»), publicado en 1764 (inacabado), admitió que su sistema presentaba un problema: puesto que, como hemos visto, se imprimía con papel humedecido, este, al secarse, reducía ligeramente las dimensiones de los tipos. Pretendió corregir el defecto añadiendo a la medida de los tipos la cantidad resultante del encogimiento del papel. Fácilmente se echa de ver que la exactitud de tal operación era cuando menos dudosa... También se atribuye a Fournier el encargo de un tipómetro para controlar este fenómeno, pero parece que los encargados de confeccionarlo nunca llegaron a vencer los defectos de la impresión con papel humedecido.

1.2.2. EL SISTEMA DE DIDOT

En el año 1775, otro tipógrafo también francés, François-Ambroise Didot (1730-1804), dio una base más racional al sistema duodecimal establecido por Fournier, eligiendo

para ello el pie de rey francés (324,839 mm), que se dividía en 12 pulgadas parisinas (27,07 mm); cada pulgada se dividía en 12 líneas (2,256 mm), y cada línea, en 12 puntos (0,188 mm). Puesto que este punto resultaba de difícil manejo como base de medida, Didot tomó dos puntos de pulgada, o sea, que dio al punto tipográfico por él creado un valor equivalente a la sexta parte de la línea, esto es, 0,376 mm. Como en el sistema de Fournier, a la unidad la llamó *cícero*, el cual seguía teniendo 12 puntos. La altura del tipo la fijó en 62 puntos y $\frac{2}{3}$ (62,67 puntos). Este es, hasta el momento presente, el sistema de medida tipográfica que rige mayoritariamente en Europa.

El sistema de medida de Didot, que fue aceptado en los principales países europeos (especialmente en Alemania), permitió prescindir de la nomenclatura tradicional de los caracteres que vimos antes, tan insegura y desigual.

1.2.3. EL SISTEMA ANGLOESTADOUNIDENSE

Este sistema, derivado también del de Fournier, fue establecido, al parecer, por Benjamin Franklin (1706-1790), que había trabajado como operario en la imprenta de su hermano James y fue propietario de imprentas y negocios editoriales en Filadelfia. En algún momento, tal vez en uno de sus viajes a Europa, tuvo noticia del sistema de medida de Fournier y, tomándolo como modelo, estableció su propia unidad tipográfica. En principio, esta se basa en la pulgada inglesa (25,4 mm), ligeramente inferior a la francesa (27,07 mm), o tal vez en la medida de Fournier, pero, en cualquier caso, se aplicó con algún tipo de error o inexactitud, puesto que la medida actual no concuerda con ninguna unidad de base. De aquí deriva la disparidad entre los sistemas de medida europeo y angloestadounidense, si bien en ambos casos el punto equivale a $\frac{1}{72}$ de las respectivas pulgadas. En este sistema, también duodecimal, el conjunto de los doce puntos recibe el nombre de *pica*. La altura del tipo es de 66,43 puntos.

La pica corrió en los Estados Unidos suerte paralela a la que había corrido el *cícero* en Europa. En principio, la confusión fue inmensa, como sucedía en Europa en tiempos de Fournier. Se podría adoptar el sistema Didot, pero el cambio suponía grandes pérdidas económicas, por lo que los tipógrafos estadounidenses prefirieron el caos antes que la ruina. En los Estados Unidos, el papel de Fournier y François-Ambroise Didot lo asumió Nelson Crocker Hawks, empleado de la fundición tipográfica Marder, Luse & Co., de Chicago. Hawks estableció el llamado *sistema estadounidense de cuerpos intercambiables*, cuyo punto era igual a $\frac{1}{72}$ de pulgada. En 1871, esta

fundición fue arrasada por el incendio de Chicago, y en 1878, una vez reconstruida, decidió adoptar la medida de la MacKellar Smiths & Jordan, en lo que fue seguida por otras fundiciones. Esta fundición propuso un punto equivalente a 0,013837 pulgadas (igual a $1/72,27$ de pulgada exactamente), o sea, que una pica medía 4,217 mm. Este sistema, denominado *British American Point System* (sistema del punto angloestadounidense), fue adoptado en 1886 por la American Type Founders' Association (Asociación Estadounidense de Fundidores de Tipos). El Reino Unido se adhirió en 1898, y con él, la Commonwealth. Por razones comerciales obvias, los países hispanoamericanos utilizan el sistema angloestadounidense.

En Europa, como hemos dicho, el sistema más extendido es el de Didot, pero en los últimos años de la imprenta de plomo aún había comarcas y talleres centroeuropeos (especialmente en Bélgica, Chequia, Eslovaquia, Alemania y Rusia) que utilizaban otros sistemas, principalmente el de Fournier y también una variante del sistema de Didot adoptada por Hermann Berthold en 1878 y consistente en hacer equivaler el punto Didot a $1/2660$ m. Las fundiciones tipográficas fundían tipos especiales para surtir a estas imprentas.

1.2.4. EL PUNTO «POSTSCRIPT»

A todas estas variedades de medida se suma modernamente, para el campo de la autoedición y la impresión por impresora, el que ha venido a llamarse *punto «postscript»*, unificado a $1/72$ de pulgada inglesa, es decir, 0,352 77 mm, redondeado a 0,353 mm. La influencia que esto puede tener en el trabajo en tipografía es importante. Resulta fácil imaginar que para evitarse problemas de conversiones, lo mejor, por más cómodo, es trabajar directamente con picas, puesto que tanto los programas como las máquinas que intervienen en el proceso de creación editorial trabajan directamente con esta medida, la pica que se ha dado en llamar *de Chicago*. Sin embargo, los viejos tipógrafos y otros que no son tan viejos prefieren mantenerse fieles a los sistemas de medida que hemos utilizado siempre. Estas personas optan por la conversión del sistema pica al sistema cícero, conversión para la cual existen tablas que dan excelentes resultados. Lógicamente, si no se eligiese la conversión, el tipómetro habría de ser de picas, no de cíceros. El hecho de que el Institut d'Estudis Catalans haya optado resueltamente por el tipómetro europeo dice mucho acerca de sus preferencias, con las que concuerdo.

2. Intentos de unificación

El deseo de unificar las medidas tipográficas se ha expresado varias veces desde hace más de siglo y medio; siempre, no obstante, ha tropezado con dificultades —técnicas y económicas— y ha sido sistemáticamente pospuesto. En la oposición han figurado siempre los fabricantes de material y maquinaria tipográficos y los dueños de las empresas, para los que necesariamente el cambio resultaba muy oneroso.

Quizá el primer intento para unificar la medida tipográfica se deba a Firmin Didot (1764-1836), hijo de François-Ambroise, inventor de la estereotipia y gran fundidor de caracteres. En efecto, en 1811 Napoleón, que a la sazón regía los destinos de Francia, ordenó a Firmin Didot que implantara el sistema métrico en la tipografía. Didot decidió que 2,5 puntos tipográficos equivaliesen a 1 mm, con lo que establecía un cíbero (métrico) de 10 puntos que medía 4 mm, en lugar del cíbero actual de 12 puntos y 4,512 mm; es decir, que el nuevo punto medía 0,4 mm en lugar de 0,376 mm. Sin embargo, estaba aún muy reciente la implantación del sistema de su padre, que había arraigado con fuerza, y su intento fracasó, en parte debido también a que su protector fuera desterrado a Santa Elena, lo que suponía la falta de recursos económicos para llevar a cabo el propósito. Pese a ello, este punto tipográfico puede estar aún en uso en la Imprenta Nacional de París..., si siguen usando la vieja tipografía.

Como se ha visto antes, en 1878, Hermann Berthold propuso utilizar una correspondencia del punto Didot con el sistema métrico decimal, para lo que estableció que el punto equivaliera a $1/2660$ m; es decir, que el punto mediría 0,3759 mm, y el cíbero, 4,510 mm.

Sin embargo, la preocupación por la unificación de la medida tipográfica no termina aquí, sino que se convierte en tema obligado de todos los congresos acerca de las artes gráficas y afines, convocados por cualquiera de las asociaciones internacionales. Las opiniones eran encontradas: mientras unos propugnaban la unificación sin más dilaciones, opinaban otros que los cuantiosos gastos que ello supondría serían casi inútiles, por cuanto el sistema duodecimal no ofrece inconvenientes insalvables. En el XII Congreso Internacional de la Industria Gráfica, celebrado en Cannes en 1966, se planteó la cuestión de la conversión del sistema tipográfico al sistema métrico y se encomendó a la Oficina Internacional de las Federaciones Patronales de Industrias Gráficas que coordinase los trabajos, pero no se tienen noticias de que se avanzase en esa dirección.

Allá por los mismos años sesenta del siglo pasado (el xx, que no está tan lejos), el londinense Walter Tracy resucitó la vieja propuesta de Firmin Didot y propuso la

unificación de los puntos Didot y pica en un punto métrico común, de forma que, como se ha dicho antes, 1 pt (punto tipográfico) equivaliera a 0,4 mm; o sea, que 2,5 pm (puntos métricos) equivaldrían a 1 mm, y 10 pm equivaldrían a 4 mm. Consecuentemente, el cícero métrico tendría 10 puntos en lugar de los 12 actuales, y mediría exactamente 4 mm. Por desgracia, la propuesta tuvo el mismo eco que las que la habían precedido.

Se habló después, más o menos por las mismas fechas, de una decisión tomada en el seno del entonces denominado Mercado Común Europeo, hoy Unión Europea, según la cual antes de 1978 se sustituiría el punto tipográfico (pt) por el punto métrico (pm). No especificaba la noticia, publicada en las revistas profesionales, cuáles serían los parámetros que se pensaba utilizar para tal sustitución, pero lo cierto es que, a la postre, importó poco. En efecto, en 1985 se introdujo un sistema de composición y compaginación denominado *autoedición*, el cual dio al traste con varios de los problemas relacionados con la medida tipográfica, aunque introdujo otros, como, por ejemplo, el hecho de que se pudieran utilizar unidades de medida que en la tipografía clásica no existían (por ejemplo, pulgadas, pulgadas decimales y picas).

En relación con esto, desde principios del siglo XX se venía imponiendo paulatinamente un sistema de impresión llamado *ifset* que consistía en preparar fisicoquímicamente una plancha sin huecos ni relieves que permite imprimir de forma indirecta; es decir, no ya, como antes, de la forma al soporte (o sea, del molde al papel), sino de la forma (generalmente cilíndrica) a un cilindro normalmente de caucho que recibe la huella y la trasfiere al papel. Actualmente, este sistema de impresión está tan generalizado que las máquinas de impresión tipográficas están en declive o en vías de desaparición. Se resuelve así uno de los problemas que impedían la unificación métrica del punto tipográfico: ya no es necesario sustituir las viejas máquinas tipográficas ni tener en cuenta la altura del tipo para la impresión.

Hoy, la autoedición ha permitido superar incluso la preparación de una película llamada *fotolito*, en uso todavía no hace muchos años (y aún hoy en algunos talleres). En efecto, en la actualidad, mediante el sistema denominado *directo a plancha* o *C-t-P* (*computer to plate*), las páginas preparadas en el ordenador mediante los programas de composición y compaginación se insolan directamente en la plancha de impresión. Ajustada esta plancha a los cilindros, la impresión no es más que un paso sucesivo, prácticamente sin solución de continuidad, entre el compaginador y la máquina de imprimir.

Sin embargo, aunque otra cosa pareciera, el tema de la diversidad de medidas aplicadas al impreso no ha desaparecido. De cuando en cuando aún surgen discusio-

nes y posturas favorables a convertir el punto actual al sistema internacional de unidades, frente a partidarios de seguir con el sistema actual de puntos tipográficos. Si se eligiera el punto métrico (0,4 mm), los cuerpos actuales serían sustituidos por los que se indican: cuerpo 6 = 2,4; 7 = 2,8; 8 = 3,2; 9 = 3,6; 10 = 4,0; 11 = 4,4; 12 = 4,8; 14 = 5,6; 16 = 6,4; 18 = 7,2; 20 = 8,0; 22 = 8,8; 24 = 9,6; 26 = 10,4; 28 = 11,2; 30 = 12,0; 32 = 12,8, y así sucesivamente. En realidad, no creo que sea necesario sustituir los cuerpos actuales por los indicados. Bastaría con saber que las antiguas denominaciones de los cuerpos (6, 7, 8, 9, 10, etcétera) tienen ahora valores distintos de los antiguos. Así, el cuerpo 6, como hemos visto, equivaldría a 2,4 mm en lugar de los actuales 2,25 mm, y así sucesivamente. Desde este punto de vista, mejor fuera partir de un cícero de 10 puntos que mida 5 mm (0,5 mm por punto), en lugar de los 4 propuestos. En este caso, las equivalencias en milímetros serían facilísimas para cada cuerpo. Por ejemplo, el cuerpo 6 equivaldría a 3 mm; el 7, a 3,5; el 8, a 4; el 9, a 4,5; el 10, a 5 mm, como se ha dicho. Pero los cuerpos seguirían siendo los actuales. Solo cambiarían sus valores en milímetros, cuestión que carece de importancia. A la postre, lo que hemos hecho ha sido redondear por arriba, en lugar de por abajo, los milímetros del punto tipográfico. Es decir, en la equivalencia a 4 mm reducimos los 4,512 mm del cícero europeo; pues bien: en la equivalencia a 5 mm propuesta aumentamos los 4,512 mm.

Existe también una propuesta para definir el cuerpo de un tipo como la altura de la mayúscula expresada en milímetros. Por ejemplo, tendríamos el cuerpo 6 = 1,5; 7 = 1,75; 8 = 2; 9 = 2,25; 10 = 2,50; 11 = 2,75; 12 = 3; 16 = 4; 18 = 4,5; 20 = 5; 22 = 5,5; 24 = 6; 26 = 6,5; 28 = 7; 30 = 7,5; 32 = 8 (= 32), y así sucesivamente. Todo esto me parece tan disparatado como lo anterior.

Sí es útil la medida del alto de la mayúscula para averiguar el cuerpo de un tipo: se mide la altura de la mayúscula en milímetros, se multiplica por 4 y el resultado es el cuerpo tipográfico expresado en puntos. Por ejemplo, si la mayúscula mide 9 mm, estamos ante el cuerpo 36. El sistema prácticamente solo es exacto en cuerpos a partir del 8 hasta más o menos el 60; los menores y mayores escapan de la exactitud en esta medición. Se afina más si en vez de medirlo con la escala de milímetros se le superpone la columna del tipómetro preparada para que coincida con la mayúscula y así hallar su correspondencia en milímetros. Téngase en cuenta que a veces será casi imposible determinar el tamaño exacto del ojo, ya que lo que el sistema proporciona es el tamaño del cuerpo, no el del ojo; si este mide, por ejemplo, 8,17, será difícil deducirlo de la medición de la altura de la mayúscula por los procedimientos actuales.

3. Colofón

Los problemas planteados por la divergencia en las medidas aplicadas a la tipografía pueden causarle un ligero dolor de cabeza al corrector tipográfico, tanto de primeras como de segundas pruebas, el cual debe comprobar atentamente la aplicación correcta de todas las indicaciones plasmadas en el original en todas y cada una de las partes del impreso que corrige o comprueba. También, al diseñador, al compositor, al compaginador... Para ello, naturalmente, se hicieron los tipómetros y los lineómetros, como este que se presenta... Que, por cierto, seguiría siendo necesario y útil si algún día se unificasen los sistemas de medidas tipográficas: *mutatis mutandis*, siempre habrá un texto que medir...

[Acte de presentació del tipòmetre de l'Institut d'Estudis Catalans, 10 juliol 2002]

Articles de divulgació

Reproduïm, a continuació, la versió íntegra dels articles publicats a les revistes universitàries Mediacampus i Món Empresarial, que en algun cas havien estat escurçats lleugerament per raons d'espai.

Policial o policíac?

Roser Vernet i Anguera

Responsable de l'Oficina de Consultes del SEREIEC

Potser a algú li sobtarà —o potser no— que, en un temps no gaire llunyà, **policia** i **política** volguessin dir gairebé la mateixa cosa. De fet, només cal mirar els diccionaris per veure-ho. Els diccionaris tenen sorpreses, sobretot quan ens dediquem a mirar-los, no pas buscant allò que no sabem, sinó allò que creiem saber.

policia *f.* Organització i reglamentació internes d'un estat, d'una col·lectivitat. *Una ordenança de policia.* Conjunt de reglaments establerts per al manteniment de l'ordre i de la seguretat públics [...].

polític *-a adj.* [...] | | *f.* Ciència i art de governar, que tracta de l'organització i de l'administració d'un estat en els seus afers interiors i exteriors [...].

Segons Joan Coromines, el significat original de *policia* (que els diccionaris encara recullen en les primeres accepcions fidels a l'etimologia) «només en data ben recent arribà a prendre el sentit en què, no sempre per a bé de tots, el coneixem avui». Les dates ben recents són relatives, és clar, però la història de la llengua és llarga si mirem enrere, i que ho sigui per molts anys! si gosem mirar endavant. També segons Coromines, van ser les revolucions (i llur repressió) la causa del canvi semàntic, és a dir del pas d'«organització i reglamentació» a «cos o força que vetlla...». Es documenta la seua aparició a la França del 1790 i, en contextos similars, a Anglaterra. D'aquests dos països, com tantes altres coses, el nou significat s'estengué arreu, i als Països Catalans el trobem a València el 1813, coincidint amb «la tornada del rei fello», sempre en veu de Coromines.

I, ara, segles després, la Secció Filològica de l'IEC ha trobat que ja era hora de donar cabuda, dins del corpus normatiu, a l'adjectiu **policial**, que remetrà a **policíac**.

Encara que tots dos signifiquin 'relatiu o pertanyent a la policia' («a quina?», hauríem de demanar-nos, potser: a l'etimològica o a la d'uniforme?), *policial* ens sembla més 'pertanyent' que 'relatiu'..., més propi de la policia actual, vaja. Per això, perquè aquest matís existeix i cal recollir-lo, la nova edició del diccionari de l'IEC tindrà l'entrada *policial*.

Sigui com sigui, continuarem consumint **novel·la** i **cinema policíacs**, però, en canvi, parlarem de **poder policial** (com ho fem del *judicial*); com, de fet, fa uns quants anys alguns autors ja parlaven, de **fitxa policial** (B. Porcel), d'**aparell repressiu policial** (A. Fabregat), de **vehicle policial** (M. de Pedrola), etc.

Comptat i debatut, tot queda bastant lluny d'aquella *policia* original. O no?

[*Medicampus*, 21 novembre 2000]

Entorn del concepte *empresa*

Joan Martí i Castell

Director del Servei de Relacions Exteriors
de l'Institut d'Estudis Catalans (SEREIEC)

Una exaltació de l'**economicisme** ha connotat negativament el terme **empresa**; fins al punt que si una iniciativa o una institució reben aquest nom sovint s'interpreten com a excessivament lligades a l'objectiu del guany material.

Empresa deriva del verb **emprendre**, 'iniciar una activitat que suposa un esforç considerable i que inclou dificultats, riscos'; el mot duu implícites dues idees: la voluntat d'actuació i l'acceptació de les fatigues que comporta la decisió; no és allò que hauríem d'esperar de tothom? I continuant amb els derivats, **emprenedor** o **emprenedora**, **empresari** o **empresària**, **empresarial** i **empresariat** al·ludeixen, respectivament, a 'persona que amb coratge posa en execució els seus designis', 'persona que dirigeix o que participa en una empresa', 'allò que pertany a l'empresa o l'empresariat', 'conjunt d'empresaris o empresàries'.

Empresa apareix ja en Ramon Llull (1232 - v. 1316) amb el sentit de 'cosa que es posa en marxa'.

Com que *emprendre* deriva de *prendre*, que originàriament volia dir 'agafar', 'copiar', el canvi semàntic que han sofert els termes *empresa*, *empresari* -*ària*, etc., potser l'hem de cercar en comportaments que han sublimat la finalitat d'agafar, d'obtenir beneficis.

La història dels mots és un reflex de la realitat social. Som els usuaris els qui provoquem que es transformin semànticament.

La consciència que un materialisme irracional amenaça amb una alienació que fa perdre l'hegemonia de l'humanisme ha injectat continguts nous a la idea 'empresa', que als nostres dies utilitzem gairebé exclusivament amb el significat especialitzat: 'societat mercantil que es dedica a la producció, la comercialització, el subministrament'.

trament o l'explotació de béns i de serveis a fi d'obtenir-ne un benefici'; el significat de la llengua general i comuna en resta allunyat...

[*Món Empresarial*, desembre 2000]

Només contemplem amb els ulls

Josep M. Mestres i Serra

Cap de l'Oficina de Correcció i Assessorament Lingüístics del SEREIEC

A tots nosaltres ens agrada **contemplar** els quadres d'una exposició, un paisatge d'alta muntanya o una posta de sol. I també contemplem amb tendresa les evolucions de la nostra filla petita que s'esforça a posar-se dreta o a bastir un castell amb fitxes de dòmino.

Els ulls són els qui ens permeten d'«esguardar atentament absorbint-nos en la vista de l'objecte». En un altre sentit, també podem «donar a algú tots els gustos, totes les satisfaccions»; per tant, a aquesta filla nostra que ens commou, segurament la contemplarem.

Però en aquest article ens interessa fixar-nos en la primera accepció que hem donat del verb *contemplar*. Si ens atenem a aquesta definició, només els éssers vius poden contemplar, ja que cal tenir una òrgan visual actiu per a poder «esguardar». Doncs bé, quantes vegades no hem llegit –i sentit– expressions com ara *Els tractes amb el futbolista no contemplen aquesta possibilitat, Les normes contemplades a l'article 5, Aquest text no ho contempla?*

Aquestes frases, que ens han pervingut especialment del llenguatge administratiu i periodístic espanyol, a banda del sentit figurat i un pèl ambigu que tenen, comporten un empobriment del llenguatge certament deplorable. Especialment en el cas del llenguatge administratiu i jurídic, que s'ha de caracteritzar per la precisió en l'expressió, el significat divers d'aquest verb fa que sigui incorrecte usar-lo en aquestes frases.

Si el subjecte del verb fa referència a un document jurídic, en comptes de *contemplar*, podem fer servir **determinar, establir, fixar, disposar, definir, regular, establir, assenyalar, delimitar, preveure** (un altre dia parlarem d'aquest verb): *La Llei fixa el termini de pagament; Les normes que estableix l'article 5; L'Estatut d'autonomia delimita les competències exclusives de la Generalitat; Tal com assenyala el Reglament de règim interior, s'ha d'acceptar la candidatura.*

En qualsevol altre cas, podem fer servir, a més dels que acabem d'esmentar, els verbs i les expressions verbals següents: **considerar, fer referència a, prendre en consideració, tenir en compte**, i també **tractar de, recollir**: *Els tractes amb el futbolista no consideren aquesta possibilitat, Aquest text no ho té en compte, El nostre llibre tracta de totes aquelles situacions, La proposta socialista recull les esmenes presentades pels altres partits.*

Pareu compte, doncs, quan us trobeu frases com les primeres, no fos cas que *contempléssiu* excessivament els qui les hagin redactades.

[*Medicampus*, 5 desembre 2000]

Menys mal no és català

J. M. i C.

Hi ha un fenomen lingüístic que coneixem amb el nom de **calc**: consisteix a copiar d'una altra llengua una determinada solució lèxica, sintàctica o semàntica. Pot ser un procediment acceptable quan no trobem en la pròpia alternatives adequades; però per principi hem de rebutjar-lo quan el nostre idioma ens ofereix recursos genuïns per a expressar el mateix. El terme **gratacel** és un exemple de calc de l'anglès *skyscraper* (*sky* 'cel, firmament', *scraper* 'rascador, gratador'), que la preceptiva ha admès per al significat d'edifici que consta d'un gran nombre de pisos i que, doncs, ateny una alçària molt gran'.

Si els elements que intervenen en els «plagis» de llenguatge són reconeguts aïlladament com a normatius, com és el cas de *grata* (del verb *gratar*) i *cel*, no és fàcil que s'identifiquin com a forasters, i així es consoliden d'una manera inconscient. Tothom sap que **menos* (pronunciat «menús» o «menos») és castellà, però que s'ha estès en català perquè la forma equivalent, **menys**, es distingeix poc de **més**; s'hi confon fàcilment. Els catalanoparlants hem abandonat progressivament el castellanisme, i així diem, per exemple, correctament: *Eren menys que no diuen*. Allò que no és tan evident és que alguns enunciats són inadmissibles no solament per la presència del mot **menos*, sinó també globalment com a construccions: en català, no hem de dir **Són les cinc menos* [o *menys*] *quart*, sinó *Són tres quarts de cinc*.

Justament, el geni, el caràcter de les llengües, es manifesta sobretot en la manera com formen les frases, més que no pas en les unitats lèxiques. Si és clar que la locució **menos mal*, d'ús tan estès, no és catalana, també ho és que el problema principal no està en la presència de la paraula **menos*, sinó en el fet d'haver copiat innecessàriament una construcció castellana. El català té més d'una opció que s'hi correspon: **encara**, **encara bo**, **encara sort**, **encara rai**, etc.; observeu que la base de totes

aquestes alternatives no és *menys*, sinó *encara*: *Encara si no ha pres mal, Encara ho que s'ha retirat a temps, S'han salvat tots: encara sort!, Encara rai que no ha estat pitjor.*

El català recorre amb menor freqüència que altres llengües a la forma *menys* per a compondre frases fetes; cal, doncs, que ens assegurem bé que aquelles que la contenen no són interferències, barbarismes que hem d'esmenar. Diem, per exemple, **no n'hi ha per a tant!**, i no **ja serà menys!*: *Dius que ha promès no tornar mai més? No n'hi ha per a tant!* Disposem de **tret de** o **llevat de** per a expressions com: *Tret d'elles dues, ningú més no es va queixar*, o, amb un to més culte: *Llevat d'elles dues...*; la llengua catalana no s'inclina per **Menys elles dues...* Tampoc no és genuïna la locució **ni molt menys*, que solucionem amb altres girs com **ni de molt, ni de bon tros** i, encara, **de cap manera**, etc.: *No van aplegar-s'hi tres-centes persones, ni de molt [ni de bon tros]*. Ni **poc més o menys*, que ha de ser substituïda per **si fa no fa** o **si fa o no fa**: *El seu germà i el teu tenen si fa no fa [si fa o no fa] la mateixa edat.*

[Medicampus, 19 desembre 2000]

Preparem-nos per a l'euro

J. M. M. i S.

En l'àmbit de l'economia, la data de l'1 de gener de 2002 és una fita històrica que es recordarà durant molts anys per l'entrada en vigor, a tots els efectes, de la nova moneda que compartiran tots els estats de la Unió Europea: l'euro (pronunciat, en el català oriental, «euru»).

De moment, aquesta moneda es pot fer servir nominalment per a les transaccions de tota mena que no exigeixen un intercanvi de diners en metàl·lic; val la pena, però, d'anar-nos preparant per a aquell moment transcendent. I una de les maneres de fer-ho és recordant unes quantes «intimitats» de la moneda que aviat ens serà tan familiar.

La primera cosa que en podem dir té a veure amb la seva denominació: el mot *euro* prové de la forma prefixada del topònim *Europa* (podríem dir que és europea per excel·lència); amb això s'aconsegueix que l'associació mental del nom de la moneda amb el seu àmbit d'actuació sigui immediata.

D'altra banda, amb el mot *euro* arriben dos companys més: el **cent** (pronunciat amb *e* oberta, com la *e* de *euro*) i el **cèntim** [d'euro], que són dues denominacions sinònimes per a designar la centèsima part de l'euro. Per tant, si l'euro ha fixat el canvi en 166,386 pessetes, el *cent* val gairebé una pesseta amb setanta cèntims (de pesseta).

També és important que ens comencem a familiaritzar amb els símbols d'aquesta unitat i de la seva fracció: el símbol de l'euro és **€** (EUR n'és el codi en les transaccions bancàries); el *cent* o *cèntim*, de moment, no en té. El símbol € es pot generar, en el teclat dels ordinadors nous, pitjant la combinació de tecles «ALT GR» i «E».

Finalment, no oblidem que el signe gràfic separador dels decimals és, en català, la **coma**, i no el **punt**: *6,01 € equivalen a 1.000 PTA, aproximadament.*

[Món Empresarial, gener 2001]

Versi versus: direcció i oposició

R. V. i A.

Els mots de la llengua que parlem tenen darrere seu una història que els ha anat afaïçonant, tant en la seua forma gràfica i fònica, com en els matisos de significat que al llarg d'aquesta història es van sumant o restant als que, en el seu origen conegut, els configuraven.

Hi ha mots que, tot i dur el mateix cognom, tot i ser d'una nissaga que ve de lluny, han fet salts cap a altres verals, s'han encreuat amb altres «famílies» i ens han retornat amb una fesomia que no reconeixem o fins i tot, en algun cas, sembla que arborin una identitat contrària a la que els pertocaria; és la interculturalitat aplicada a les llengües que, de fet, són en essència el model més antic i evident d'aquest fenomen que ara semblen descobrir alguns.

Això passa sovint, i en molts casos ni ens n'adonem. En canvi, en d'altres, aquest fet produeix vacil·lacions en l'ús o, directament, usos del tot incorrectes que acaben, si més no, provocant confusions i interpretacions esbiaixades. Un exemple d'aquest darrer cas és el que es produeix amb els mots **versus**, **vers**, **envers**.

El mot llatí *versus* és el participi passat del verb *vertere* que vol dir 'girar, girar-se d'esquena, etc.'. El llatí *versus*, en el sentit de direcció, també té l'origen en el participi del verb. D'aquest deriven les preposicions *vers* i *envers* amb el significat de direcció espacial i temporal 'cap al costat de, cap a, pels volts de'.

En canvi, el cultisme *versus* (tot i ser el mot llatí esmentat més amunt), amb el sentit de 'contra, oposat, confrontat', ens ha arribat més modernament, a través de l'anglès—la primera ocurrència que apareix en el Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana, que aplega obres literàries i no literàries des de 1833 fins a 1988, data de l'any 1969. En aquest cas, el matís significatiu que ha adoptat aquest cultisme és el que es desprèn de la segona part de la definició del verb llatí original 'girar-se

d'esquena'; és a dir, l'oposició a allò que tens al davant.

Aquest mateix fenomen es dona en altres llengües romàniques, tal com recullen els diccionaris *Le Petit Robert* i *Garzanti* per al francès i l'italià, respectivament; llengües que, com la nostra, tenen el llatí com a padrí il·lustre, però que, d'un temps ençà, estan molt influenciades pel poderós oncle anglès.

En català, doncs, el sentit preposicional de direcció no correspon a *versus*, perquè ja tenim *vers* i *envers*.

[*Medicampus*, 22 gener 2001]

Les emoticones

J. M. M. i S.

Amb l'extensió de l'ús del **correu electrònic** i del **xat** (o conversa en grup per Internet), s'han popularitzat una sèrie d'expressions icòniques o jeroglífiques per a expressar estats d'ànim i transmetre altres informacions d'una manera molt abreujada.

Cadascuna d'aquestes representacions simbòliques s'anomena, en anglès, *smile* ('somriure') o *emoticon* (mot acronímic format a partir de l'expressió *emotive icon* 'icona emotiva') i, en català, **emoticona**, que és un manlleu del terme anglès corresponent (fixeu-vos que és un mot de gènere femení).

Segons el TERMCAT, l'*emoticona* és un «símbol gràfic construït a partir de caràcters ASCII que representa un rostre humà amb diverses expressions i que s'utilitza per a transmetre estats d'ànim en els missatges de correu electrònic i les tertúlies». Per bé que és veritat que les primeres emoticones imitaven gestos fets amb la cara, com ara :-)'somrient' o bé :*)'petó a la galta', la realitat actual és que l'únic límit que hi ha, pel que fa a la grafia de les emoticones, és la imaginació de qui les inventa i la dificultat que hi pugui haver a l'hora d'interpretar-les. Així, en podem veure de relatives a plantes (p. ex., @>-->-'rosa'), a animals (p. ex.,]:-O 'brau, toro'), a objectes diversos (p. ex., [=|^(***)()'ninot de neu'), a personatges famosos (p. ex., C|:-='Charlot'), a accions en desenvolupament (p. ex., :-"'xiulant'), a bons desitjos (p. ex., (-O-) 'que la força t'acompanyi' –l'emoticona representa una aeronau de combat de la pel·lícula *La guerra de les galàxies*–), a ordres (p. ex., (:>-<'mans enlaire'), etcètera.

Dues de les característiques bàsiques de les emoticones és que s'acostumen a compondre amb un tipus de lletra de pal sec, com és ara l'Arial o l'Univers –d'aquesta manera es poden reconèixer més fàcilment–, i que, per a poder interpretar correctament la major part de les emoticones, cal que girem el full 90° en el sentit de les

agulles del rellotge; n'hi ha, però, que només es poden interpretar girant el full 90° en el sentit contrari (p. ex., (-: 'esquerrà, esquerrana') o bé s'han de llegir en les dues direccions (p. ex., :-+<-: 'fent l'amor'), i n'hi ha que es poden interpretar sense haver de girar el full (p. ex., >-^); 'peix', (-_-) 'amb un somriure enigmàtic').

Les emoticones apareixen, generalment, al final dels mots de comiat dels correus electrònics o bé en lloc d'una part o de tot el text dels xats; però heu de tenir en compte que, si les voleu fer servir en els vostres escrits, heu de procurar que siguin intel·ligibles per al receptor; altrament, el missatge serà incompreensible i l'efecte que s'haurà volgut produir (humorístic o de complicitat) esdevindrà estèril.

[*Medicampus*, 31 gener 2001]

Termes i terminis

R. V. i A.

En el món que vivim, les nocions i les sensacions més aparentment paradoxals conviuen sense provocar escarafalls. D'una banda, la sensació que els límits no existeixen i que la ciència, la comunicació, les possibilitats de la ment humana poden empenyer-los sense aturador, provoca un sentiment de confiança; de l'altra, però, la necessitat de delimitar, fixar inicis i acabaments fa que la nostra vida estigui pautaada de manera incessant, en l'espai i en el temps. I tot ha d'estar mil·limetrat (i paguem els metres quadrats que ocupem, els quilòmetres que recorrem...) i cronometrat (ja no és allò genèric que deia «el temps és or»; ara els segons poden ser determinants absoluts en més d'un àmbit de l'activitat humana).

Tot el que fem s'esdevé en horaris establerts i entre un començament i un **terme**, 'fi d'un espai a recórrer' i 'fi d'un període de temps'. Per extensió del significat temporal, es va formar *Vendre, comprar, alguna cosa a termes*. I *terme* també va passar a designar la 'suma que s'ha de pagar en escaure's un terme'. Avui, però, un cop ja s'ha bandejat la forma castellana que fa uns quants anys encara era vigent: *Vendre o comprar a *plaços*, l'expressió més consolidada és la que formem amb un altre derivat de la mateixa família semàntica. Ens referim al substantiu **termini** 'terme o temps assenyalat per a alguna cosa' –fixeu-vos que, aquí, la dimensió temporal és la principal; potser per això ha fet més fortuna i està desplaçant el mot *terme* en les expressions que hem esmentat.

Avui gairebé no sentim dir «m'he comprat un cotxe a *plaços», però encara podem trobar-nos expressions com «avui s'acaba el *plaç d'inscripció», «planificació a llarg *plaç». És com si l'especialització de *termini* en l'àmbit estricte dels intercanvis econòmics ens hagués fet perdre la dimensió genèrica temporal del mot. Però ens és necessària, i molt, si més no per a fer compatible un exemple quotidià de la paradoxa

que esmentàvem a l'inici: gràcies als terminis, podem fer-nos la il·lusió que podem comprar-ho tot, si més no **a llarg termini**.

[*Món Empresarial*, febrer 2001]

Medi, mig, mitjà

J. M. i C.

Cada paraula té l'origen en allò que anomenem ètim. Tanmateix, ens equivocaríem si penséssim que l'ètim dóna sempre una sola forma o que manté inalterat el significat originari. Així, per exemple, el llatí *DIRECTU* dóna *directe*, però també *dret*; *CAUSA* dóna *causa*, però també *cosa*; etc. En llatí, *CASA* (català, *casa*) significava 'cabana, barraca'; *COGNATU* (català, *cunyat*) significava 'qualsevol parent sobrevingut'; etc.

Es constata el fet que un mot pot no ser normatiu encara que es correspongui regularment amb l'ètim de què procedeix.

Per exemple: és freqüent la confusió entre **medi**, **mig** i **mitjà**. Tots tres provenen de *MEDIU*, però això no ens autoritza a emprar-los indiscriminadament. Un dels significats de *medi* és 'entorn o àmbit –en sentit real o figurat– en què hom es mou'; *mitjà*, com a substantiu, vol dir 'allò que serveix per a arribar a un fi'. I aquests valors semàntics no són mai intercanviables. Per tant, no són correctes frases com **No tenia medis per a comprar-se el pis*, **Ens falten medis per a poder endegar el projecte*, **Predominen els medis de comunicació audiovisual*, etc.; com tampoc no ho són **El mitjà en què es mou és perillós*, **Vivim en un mig ambient poc afavoridor*, etc. En aquests exemples cal substituir **medis* per *mitjans* i **mitjà* i **mig* per *medi*. En el terreny de l'ecologia, parlarem sempre, doncs, del **medi** o **medi ambient**; en el de periodisme, dels **mitjans de comunicació**.

Tampoc no és possible partir de *medi* per a formar el verb **mediar* amb el sentit de 'fer d'intermediari, intercedir'; hem de servir-nos de *mitjà* i formar-ne el derivat **mitjançar**: *El president ha mitjançat perquè fessin les paus els països enemics*. Com no és admissible la construcció **per medi de*, que ha de substituir-se per **mitjançant** o **per mitjà de**.

No és normativament admesa la forma aparentment genuïna **mig-eval*; cal dir **medieval**: *el període medieval*, *l'època medieval*, i els derivats **medievalisme**, **medievalista**, etc. En canvi, si usem l'adjectiu acompanyant *edat*, aleshores és preceptiu l'ús de

mitjana: *edat mitjana*, com diem *classe mitjana* (no és correcte **classe mitja*). Són coses dels idiomes... Semblantment, *mig* no es pot utilitzar en el compost **promig*; hem d'usar també **mitjana**: *la mitjana aritmètica*, *la mitjana geomètrica*, *fer la mitjana*, etc. Ni en l'expressió **terme mig*, que ha de ser substituïda per **terme mitjà**.

Recapitem: *medi [ambient]* (no **mig ambient*), *medieval* (no **mig-eval*), *terme mitjà* (no **terme mig*), *edat mitjana* (no **edat mitja*), *classe mitjana* (no **classe mitja*), *fer la mitjana* (no **el promig*), *mitjançar* (no **mediar*), *mitjans* (no **medis*), *mitjans de comunicació* (no **medis de comunicació*).

[*Medicampus*, 12 febrer 2001]

No es pot cobrar *per adelantat*

J. M. i C.

En català no existeix el verb **adelantar* ni, doncs, cap dels seus derivats. Per al significat general que atribuïm a aquest barbarisme tenim la forma **avançar**. Diem, per tant, que un rellotge *avança* (fixeu-vos-hi bé: no que **s'avança*, sinó simplement que *avança*) o que *va avançar*; que un cotxe ha fet un **avançament** perillós; que la ciència fa grans **avançaments** o **avanços**. Partim del mot **avant**, que té el sentit de 'davant, endavant' i que avui encara s'usa: *Cal anar sempre avant* (o *endavant*); sobretot com a exclamació d'encoratjament: *Avant!, que podem vèncer-los*.

Modernament, s'ha introduït en català la variant **avenç** i el verb que en resulta: **avençar**, amb dos significats, el d' 'estalvi' i 'estalviar', d'una banda, i, de l'altra banda, el de 'progrés' i 'progressar', respectivament: *No compteu amb els meus avenços* ('estalvis') *per a comprar res*, *Els avenços* ('progressos') *del segle XX han estat contradictoris*; *Sou incapaç d'avençar* ('estalviar') *res*, *Els països que hem visitat han avençat* ('han progressat') *molt amb pocs anys*.

En el món de l'economia i del comerç és, consegüentment, incorrecta l'expressió **per adelantat*, referida a pagaments i cobraments, que hem de substituir per **per endavant** o bé **per avançar**: *No ens convé pagar per endavant*, *Ha volgut cobrar-nos per avançar*, etc. No obstant aquestes possibilitats, el català disposa d'un verb derivat de *treure* o *traure*: **bestreure** o **bestraure**, que s'ha especialitzat en el significat d' 'avançar' justament amb el sentit econòmic: 'avançar diners'; per tant, *bestreure* (o *bestraure*) equival a 'pagar per endavant o abans del temps establert'; per exemple, diem: *Ens podeu bestreure la meitat del que ens deueu?*, *Hem bestret deu mil pessetes del cost total*, etc.

És bo que les llengües conservin ben vius els modismes propis. De *bestreure*, n'ha resultat el nom **bestreta**, amb el significat de 'diner anticipat', sobretot en frases construïdes amb verbs com ara *demanar*, *fer* o *rebre*: *M'han fet la bestreta de dues mensualitats*. I amb el

substantiu s'ha format la locució **a la bestreta**, amb el significat de 'per endavant', que s'empra per a referir-se a diners o béns materials, però també amb sentit figurat; així, diem: *Hem pagat a la bestreta el nou ordinador*, *En aquella editorial tot ho cobren a la bestreta*, etc., o bé: *Us agraïm a la bestreta el vostre interès*, *Us anunciem a la bestreta les nostres decisions*, etc.

[*Món Empresarial*, març 2001]

Vist i plau / vistiplau

R. V. i A.

La fraseologia ('conjunt de maneres de dir característiques d'una llengua') inclou les locucions i frases fetes que al llarg de la història es van formant a partir de fonts diverses i abasta la totalitat de registres i de varietats socials i geogràfiques. Algunes de les fonts en què beu són les que tenen relació amb les fórmules protocol·làries i administratives que, per la seua mateixa naturalesa, ja duen implícit un alt grau de fixació formal. Amb el pas del temps, algunes expressions perden la seua significació original i es mantenen purament com a fórmules estereotipades buides de veritable contingut. D'altres, tot i mantenir el sentit i la funció, estan formades per paraules que han anat perdent vigència o que han canviat de registre o, fins i tot, que han experimentat canvis semàntics més o menys importants

L'expressió **vist i plau** és una frase feta formada amb el participi del verb *veure* i el present del verb *plaure* que s'usa com a fórmula administrativa per a indicar que un escrit, un certificat, etc., ha estat verificat i és conforme a la seua finalitat, tant pel contingut com per la forma. Aquesta expressió formulària és la que s'acostuma a posar al final dels documents, abans de la signatura de qui es fa responsable d'allò que hi ha escrit.

Tal com hem dit, la fixació formulària, sovint, comporta una pèrdua del sentit original i independent de cada mot de la frase que, en canvi, agafa un sentit unitari i que fins i tot pot no ser deduïble de la suma dels seus components —encara que en l'exemple que tractem aquest no sigui el cas. A més d'aquest procés semàntic, es produeix en molts casos un procés lèxic que pot generar derivats a partir del nou significat unitari.

Això és el que succeeix amb la frase feta, equivalent a una acció verbal, el resultat de la qual, és a dir, l'acció d'haver verificat i donat la conformitat a un escrit, a un cer-

tificat, s'ha lexicalitzat en el substantiu **vistiplau** (que abans de la nova normativa del guionet escrivíem **vist-i-plau*). Així, doncs, diem, per exemple que «a aquesta acta només li falta el *vistiplau* del president per a poder-la arxivar». Ara bé, hi insistim, damunt de la signatura del president, allò que hi ha de figurar escrit és la fórmula verbal *vist i plau*.

El substantiu *vistiplau*, a més, un cop format a partir de la frase feta, agafa autonomia pròpia i el seu significat ja va més enllà del que marcava la fórmula administrativa original; i no solament significa 'verificació i conformitat d'un escrit, d'un certificat', sinó que és sinònim de **acord**, **autorització**, en qualsevol context més enllà del registre administratiu.

[*Medicampus*, 1 març 2001]

Les abreviacions (I): aspectes generals

J. M. M. i S.

Des de l'any 1992, en què va aparèixer la primera edició del *Diccionari d'abreviacions* (Barcelona, Enciclopèdia Catalana), el terme **abreviació** ha fet fortuna amb el sentit de 'mot o sintagma, en general nominal o preposicional, representat abreujadament'.

Aquest abreujament pretén reduir a la mínima seqüència intel·ligible de caràcters un mot o una expressió. Per això la regla general de les abreviacions és fer-les tan curtes com sigui possible i prescindir de punts i altres diacrítics, sempre que no puguin induir a confusió (només la classe de les abreviatures s'escapa d'aquesta regla general, ja que, per principi, han de portar un punt o una barra al final de cada mot abreujat).

L'estalvi d'espai és, doncs, el gran avantatge de l'abreviació; així mateix, n'és el taló d'Aquil·les: com més curta és l'abreviació, més estalviem; però també és més difícil de restituir-ne el significat original i no confondre'l amb el d'una altra que té la mateixa grafia. Per això de vegades hi ha més d'una abreviació per a escurçar un mot o un sintagma (p. ex., **p.** pot significar 'pàgina', 'pica', 'porpra', etc.; però **pàg.** només equival a 'pàgina').

La grafia és, doncs, un element essencial en la representació de les abreviacions, i la classificació tipològica que se'n fa hi està estretament lligada.

D'acord amb la segona edició del diccionari damunt dit, que és a punt d'aparèixer, les abreviacions es classifiquen de la manera següent, des d'un punt de vista conceptual:

a) **Abreviatura**, que pot ésser formada per suspensió o truncament (**cap.** 'capítol'), per afèresi (**Ciò** 'Concepció', **Rat** 'Montserrat') i per contracció o síncopa (**Sra.** 'senyora').

b) **Sigla**, que pot rebre el nom de **sigla pròpia** (IEC 'Institut d'Estudis Catalans'), **sigla mixta** o **sigla impròpia** (CEPAL 'Comissió Econòmica per a l'Amèrica

Llatina'), **acrònim** (SEREIEC / Sereiec 'Servei de Relacions Exteriors de l'Institut d'Estudis Catalans'), **siglònim** (**uma**, substantiu que prové de la sigla **UMA** 'unitat de massa atòmica').

c) **Símbol**, que pot rebre el nom de **símbol regular** o **símbol científic** (pot ésser alfabètic o alfanumèric –**m** 'metre', **m³** 'metre cúbic'–), **codi** (**BCN** '[aeroport de] Barcelona'), **signe** (format per nombres, per nombres i lletres o per altres caràcters tipogràfics), **xifra** o **monograma** (composició gràfica feta amb lletres), **emoticona** (:-|), **ideograma** o **pictograma** (⚡, ☞).

Si teniu una mica de paciència, en propers articles anirem desenvolupant i detallant les categories més importants d'aquesta classificació. Fins aleshores, doncs.

[*Medicampus*, 14 març 2001]

Per + què: junts o separats?

J. M. i C.

En aquesta ocasió ens ocuparem d'una qüestió que afecta l'ortografia, però que alhora demana saber diferenciar correctament els significats de les combinacions de dues formes: **per** i el pronom **què** (noteu l'accent damunt la lletra *e*). És, consegüentment, un exemple eloqüent que la normativa per a l'escriptura no sempre és convencional, sinó que sovint respon a la necessitat de fer distincions gramaticals i semàntiques pertinents.

En l'encontre d'ambdues unitats, *per* té sempre el valor de preposició; en canvi, *què* és adés pronom adés conjunció; per tant, cal que ens fixem especialment en aquesta part de l'expressió per tal d'esbrinar el sentit de *per + què* i optar, doncs, per la grafia correcta.

Perquè, quan és un mot, fa la funció de conjunció causal o final; és a dir, és substituïble per solucions com **ja que**, **com que**, etc. (causals), o bé **a fi que**, **per tal que**, etc. (finals); *què*, en aquests casos, fa de conjunció en fusionar-se amb *per*: *Vindré perquè (ja que) vull; Perquè (com que) hi insisteixes, l'ajudaré. T'acompanyaré perquè (per tal que) estiguis tranquil; Lluitarem perquè (a fi que) venci la nostra causa.*

Per què són dos mots quan *què* és un pronom interrogatiu, és a dir, equival a 'quina cosa?', 'quin motiu?': *No entenc per què (per quin motiu) s'ha enfadat; Per què (per quina cosa) vols canviar aquests vals?* Tingueu en compte que en una frase interrogativa pot aparèixer un *[per]què* que no sigui interrogatiu; ho descobrireu fent la prova de la substitució: *Perquè (com que) ella no juga tu també vols plegar?; [per]què no pot bescanviar-se per quina cosa, quin motiu; és causal i, per tant, s'escriu tot junt: perquè.*

Per què també són dos mots quan *què* és un pronom relatiu, és a dir, equival a 'el/la qual, els/les quals': *El mal tràngol per què (pel qual) passem, La causa per què (per la qual) va morir, Els països per què (pels quals) passa aquest tren, Les portes per què (per les quals) travessaren les muralles.*

Hi ha encara una altra possibilitat d'ús de *per + què*: quan funciona com qualsevol nom; en aquest cas s'escriu sempre junt: *perquè*, té el significat de 'motiu', 'causa', i generalment va precedit d'un article (*el, un*) o d'altres determinants (*aquest, algun, el teu*, etc.). La peculiaritat d'aquest valor és que permet que formem el plural *perquès*: *El perquè (motiu) de tot plegat, Uns perquès (motius) poc convincents, Aquest perquè (motiu) serà definitiu, Se sentí obligat a explicar alguns perquès (motius), El teu perquè (motiu) no concorda amb el seu.*

Cal que remarquem que en qualsevol dels usos de *per + què* que hem exposat *què* és sempre tònic, o sia, ha de dur preceptivament l'accent gràfic.

El millor resum d'aquesta exposició pot ser la construcció d'una frase complexa com la següent: *La Marta fa el que fa perquè (ja que) li ho han demanat perquè (per tal que) es pugui presentar a l'examen, però no m'explico per què (per quin motiu) es preocupa tant dels fets per què (pels quals) han endarrerit un dia la prova; segurament, ella sí que deu tenir el seu perquè (motiu).*

[Medicampus, 22 març 2001]

Quant és un miliard d'euros?

J. M. M. i S.

Si tenim en compte que el **miliard** equival a mil milions, un miliard d'euros és una quantitat molt gran: equival a 166.386.000.000 (cent seixanta-sis mil tres-cents vuitanta-sis milions) de pessetes, exactament.

Costa d'imaginar la pila de bitllets de mil o de deu mil pessetes que hauríem d'aplegar si volguéssim arribar a aquesta quantitat, oi? Però en el món de les finances i de les grans transaccions econòmiques és un nombre ben normal, d'aquells que es fan servir cada dia.

El terme *miliard* fou aprovat per la Comissió de Lexicografia de la Secció Filològica el mes de març de 1996, perquè és un mot format correctament d'acord amb el sistema de la llengua catalana i perquè s'adiu amb les solucions que han adoptat altres llengües romàniques (francès, *milliard*; italià, *miliardo*; espanyol, *millardo*) per a traduir el terme anglès *million* (construït a partir dels morfemes *milli-*, prefix que vol dir 'mil', i *-ard*, sufix intensiu no pejoratiu). El fet d'emprar una sola *el·la* en català és paral·lel al cas de **milió**, que equival al terme anglès *million*, i tants altres d'aquesta classe (vegeu més avall).

La segona reimpressió del *Diccionari de la llengua catalana* (Institut d'Estudis Catalans, 1997) i la primera edició del *Gran diccionari de la llengua catalana* (Enciclopèdia Catalana, 1998) el van recollir, i també consta en el Cercaterm del TERMCAT (<http://www.termcat.es/cercaterm>). Es tracta, doncs, d'un terme recent que ha fet fortuna ràpidament i que s'ha consolidat en els mitjans de comunicació com a traducció del *billion* nord-americà, que ha provocat tantes males traduccions, en ésser confós amb el terme català **bilió** 'milió de milions' (en anglès americà, *trillion*). No oblidem, però, que en l'anglès del Regne Unit es fa servir *million* en comptes de *billion* amb aquest valor.

De moment, no coneixem cap símbol que representi el miliard —encara que alguna vegada hem vist fer servir el símbol **GPTA** per a indicar el miler de milions de pessetes—; de fet, sembla que només s'empra el de milió (**M**), que s'uneix al símbol de la unitat monetària corresponent per a abreujar grans quantitats: *Enguany aquesta empresa ha tingut un superàvit de 8,5 M€* ('...de vuit milions i mig d'euros').

Finalment, recordem que, en català, són utilitzades habitualment les unitats següents: la **unitat** pròpiament dita o **u** (= 1 unitat), el **miler** (= 10^3 unitats), el **milió** (= 10^6 unitats), el **miliard** (= 10^9 unitats), el **bilió** (= 10^{12} unitats), el **trilió** (= 10^{18} unitats) i el **quadrilió** (= 10^{24} unitats).

[*Món Empresarial*, abril 2001]

Quan les idees cauen del cel

R. V. i A.

Els fenòmens meteorològics són una font important de metàfores i de sentits figurats. Una de les raons pot ser la importància que han tingut en la vida quotidiana de la humanitat; per la seua influència en l'economia agrària d'abans i de sempre, o per la que tenen més recentment en l'economia del lleure.

Sigui com sigui, els fenòmens extrems ens van de primera per a qualificar i il·lustrar situacions que s'escapen de la normalitat. Les **tempestes**, els **terratrèmols** poden ser polítics, econòmics, esportius. La **sequera** pot afectar àmbits que poca cosa tenen a veure amb el creixement vegetal. I els **trons** i els **llamps** poden ser fabricats i aviats segons l'humor de les persones o dels col·lectius.

Els fenòmens més habituals també s'escapen del seu àmbit significatiu estricte, i no només el cel i el paisatge poden emboirar-se o esdevenir nets i clars, sinó que certes actuacions fan el mateix efecte en l'esperit de les persones. I no oblidem que **escampar la boira** és una pràctica ancestral per a esbargir-se.

Un dels fenòmens més prolífics és la **pluja** (i el verb **ploure**, és clar). De fet, pot ploure quasi de tot: coses bones i dolentes, sòlides i líquides. I fins i tot coses immaterials. La darrera troballa, per ara, és la locució nominal **pluja d'idees**, que és l'adaptació catalana del neologisme anglès *brainstorming*, la traducció literal del qual fóra 'tempesta de cervells', i que defineix la 'tècnica de grup destinada a obtenir el màxim d'idees sobre un determinat assumpte en un temps relativament curt'.

De tothom és sabut que la pressió dels anglicismes, sobretot en els llenguatges d'especialitat, és molt forta, i, en molts casos, l'adaptació o la traducció més o menys literal no fan fortuna perquè arriben quan els usuaris de la llengua ja han assimilat la forma manllevada. Aleshores, pot passar que el manlleu acabi imposant-se definitivament. En el cas que ens ocupa, és el que ha passat en castellà i en italià, que han

adoptat el mot anglès, mentre que el francès intenta fer prevaler la solució autòctona *remue-méninges* al costat del mot anglès.

La solució catalana té l'avantatge de ser gràfica i d'estar feta a partir d'un mot que ja ha demostrat la seua capacitat de generar sentits figurats i d'admetre la combinació amb substantius concrets i abstractes. Aquesta locució va ser acceptada pel Consell Supervisor del TERMCAAT l'any 1989 i passarà a enriquir la segona edició del *Diccionari de la llengua catalana*, al costat d'altres neologismes fets a partir del mot *pluja*, igualment actuals, però menys engrescadors, com ara la **pluja àcida**. Esperem que la primera ens serveixi per a deslliurar-nos de la segona.

[*Medicampus*, 9 abril 2001]

Les abreviacions (II): les abreviatures

J. M. M. i S.

Una **abreviatura** és la representació d'un mot o dels mots d'una frase per alguna o algunes de les seves lletres, la primera de les quals ha d'ésser la inicial (llevat de les formades per afèresi, que no són recollides pels diccionaris d'abreviacions): **ross.** 'rosseillonès', **s. d.** 'sense dades'. La característica gràfica d'aquestes abreviatures és que els mots abreujats acaben amb un punt o amb una barra inclinada, o bé porten una barra inclinada entremig: **s.** 'segle', **s. a.** 'societat anònima', **f/** 'foli', **s/n** 'sense número'.

Per bé que serveixen per a estalviar espai, en general cal evitar d'emprar abreviatures a l'interior d'un text, perquè sempre és més clar el mot o el sintagma sencer que l'abreviatura, encara que aquesta sigui prou coneguda: no és recomanable, doncs, escriure **durant el mes d'ag. fem vacances*, en comptes de *durant el mes d'agost fem vacances*. N'hi ha unes quantes, però, que es poden fer servir en qualsevol mena de text o context: **p. ex., etc.**

En obres de síntesi, com ara diccionaris i enciclopèdies, s'acostumen a fer servir moltes abreviatures, i s'arriba a substituir de vegades el punt final per una marca estrictament tipogràfica (la lletra cursiva, generalment). Però aquest recurs només es pot fer servir quan apareix l'abreviatura aïllada; no és acceptable que aparegui sense punt enmig d'altres mots, perquè aleshores pot crear confusió —es pot confondre amb un símbol, p. ex.—, especialment perquè ja no es pot compondre en lletra cursiva (fragments extrets de la *Gran enciclopèdia catalana*): «23 m alt» ('23 m d'altitud'), «Montecassino, Laci d 547» ('Montecassino, Laci, després del 547'), «† a 1026» ('mort abans del 1026').

La inicial de l'abreviatura va en minúscula o en majúscula segons que el terme de què prové en porti o no en aquell context (els tractament de persona abreujats sempre en porten): **pl.** 'plaça', **A.** 'Antoni', **Dr.** 'doctor'.

Les abreviatures flexionen en plural quan són formades per contracció (com ara **fres.** 'factures'), però no és recomanable de duplicar la inicial si són formades per suspensió (~**pp.** en comptes de **p.** o **pàg.** 'pàgines').

Davant les abreviatures hem d'apostrofar els articles i les preposicions tal com ho fem amb els mots corresponents quan estan desenvolupats (***l'H. Sr.*** 'l'Honorable Senyor').

Finalment, tingueu en compte que si darrere una abreviatura acabada en punt hi ha d'anar un punt de final d'oració o bé tres punts suspensius, cal ometre el punt de l'abreviatura: *Van pagar 300.000 ptes. Qui ho havia de dir!*

[*Medicampus*, 30 abril 2001]

La bossa o la borsa

R. V. i A.

Ja és sabut que, en català, no vol dir el mateix **bossa** que **borsa**. I que el segon és el que designa el lloc on es negocien els valors mobiliaris. De fet, tant l'un com l'altre provenen del llatí tardà *BURSA*, com el castellà *bolsa*, el francès *bourse* o l'italià *borsa*.

Ara bé, el terme *borsa*, tot i que els diccionaris només el recullen com a provinent del mateix mot llatí, ja que fins i tot hauria estat l'única forma catalana en un determinat estadi de la història de la llengua —abans que *bossa* es consolidés—, sembla que pot tenir un altre origen, o si més no que es poden haver creuat orígens diversos.

El diccionari francès *Le Petit Robert* i l'italià *Garzanti* recullen, en l'apartat d'etimologia dels termes econòmics, *bourse* i *borsa* respectivament, una possible relació amb el nom d'una plaça i d'un palau de Bruges on, al segle XIV, tenien lloc les operacions de mercat corresponents. Sigui com sigui, només el català té dos mots diferents per a designar els dos conceptes, que tenen una relació evident.

A l'hora de fer derivats, sobretot en llenguatges d'especialitat o en registres elevats, sovint hom recorre als cultismes, és a dir que no formem el nou mot a partir de l'arrel catalana, sinó de l'arrel llatina. Així ens trobem parelles de mots que, pel fet d'haver-se format seguint un camí o l'altre, tot i tenir una mateixa arrel comuna, la llatina, pertanyen a registres o a camps diferents (per exemple, *cadira* - *cadiraire*; *càtedra* - *catedràtic*). Això, doncs, és el que hauria passat amb el mot *borsa* en català. I en castellà passa amb l'adjectiu *bursátil*. Aquest adjectiu, en canvi, en català s'ha format a partir del mot ja consolidat: **borsari** -**ària**, que és l'única forma normativa que significa tot allò que és 'relatiu a les operacions de borsa i als valors que s'hi cotitzen'. L'altre derivat existent en català és **borsista** 'persona que es dedica a fer operacions borsàries'.

Si + no: junts o separats?

J. M. i C.

És freqüent la confusió a l'hora d'escriure *si + no*; es fa patent la vacil·lació entre **sinó** i **si no**. És, en realitat, el reflex dels dubtes sobre el valor gramatical, el significat i la funció que aquestes unitats tenen.

Sinó s'escriu junt, és una sola forma, amb accent damunt la -ó, quan fa la funció de conjunció adversativa, és a dir, quan serveix d'unió entre dues frases, la primera de les quals inclou una negació i la segona, l'encapçalada per *sinó*, n'és l'alternativa; sovint, quan té aquest valor, va seguit de la conjunció **que: sinó que**. Semànticament, equival a **ans**, solució no gaire usada en el parlar més corrent, perquè és pròpia de registres cultes o literaris. Així diem: *No ho va fer en Pere, sinó en Carles; No és groc, sinó vermell. No va acceptar el càrrec, sinó que hi va renunciar; No ho va vendre tot, sinó que va restar-li molta mercaderia*. Observeu que el mot *que* no apareix quan *sinó* no va seguit del verb explicitat; si en els dos primers exemples repetíssim el verb en la segona part de la frase, hauríem de recórrer a *sinó que*: *No ho va fer en Pere, sinó que ho va fer en Carles; No és groc, sinó que és vermell*. En totes aquestes frases, *sinó [que]* és intercanviable efectivament per *ans*. L'oració que és adversativa no pot anar mai al davant de l'oració que inclou la negació.

De vegades, no s'especifica completament allò que es nega, perquè és molt vague. Diem, per exemple: *No és [...] sinó un desgraciat; No té [...] sinó una germana; No volia [...] sinó actuar honradament; No sap [...] sinó malversar els seus diners*. Els punts suspensius entre parèntesis signifiquen les possibilitats obertes que caben en la negació: *No és sinó un desgraciat = No és [feliç, afortunat, benestant...] sinó un desgraciat*; en aquestes construccions, doncs, allò que interessa no és expressar el que es nega, sinó exclusivament l'alternativa a la negació. *Sinó* aleshores és sinònim de **més que**: *No és més que un desgraciat*. En aquesta fórmula d'expressió, igualment la negació sempre precedeix obligatòriament la part introduïda per *sinó*.

Si no són, en canvi, dues paraules i, doncs, s'escriuen separades quan es tracta de la conjunció condicional *si* seguida de l'adverbi de negació *no*. Per tant, *si no* introdueix una frase que és alhora condicional i negativa. Semànticament equival a **si no és [o fos] que, a condició que no, sempre que no, en el cas que no, mai que no**, etc.: *Acabaré la feina que t'he promès, si no em distreu ningú; Si no vols participar-hi, ningú no t'hi obligarà*. Noteu la possibilitat de substitució: *Acabaré la feina que t'he promès, a condició que no (sempre que no) em distregui ningú; En el cas que no (mai que no) vulguis participar-hi, ningú no t'hi obligarà*. En tots aquests casos, la frase que és condicional negativa pot anar al davant o al darrere de l'altra: *Si no em distreu ningú, acabaré la feina que t'he promès; Ningú no t'hi obligarà, si no vols participar-hi*.

Així, doncs, en casos de dubte, la prova de l'ordre de les oracions és sempre fiable i definitiva.

Tancarem aquestes explicacions amb un enunciat que inclou els valors explicats de *si + no*: *Si no fes mal temps, no ens quedariem a casa, sinó que aniríem en aquell indret on no es respira sinó pau i tranquil·litat*.

[Medicampus, 9 maig 2001]

Les abreviacions (III): les sigles

J. M. M. i S.

Continuant el tema les abreviacions, avui parlarem de les sigles.

Una **sigla** és la lletra o les lletres, generalment inicials, del nom de persones (nom i cognoms), d'empreses, d'associacions, de publicacions, d'instruments, de documents i d'altres entitats concretes o abstractes que hom usa per comoditat en comptes del nom sencer, especialment en la pràctica comercial i burocràtica.

La característica gràfica de les sigles recollides en el *Diccionari d'abreviacions* és que s'escriuen en lletra rodona i amb majúscules (per bé que no totes), sense punt al final de cada mot escurçat ni espais entremig: **ERC** ('Esquerra Republicana de Catalunya').

Dins aquesta classe podem distingir les subclasses següents:

a) Les **sigles pròpies** o **sigles pròpiament dites**, que són formades exclusivament per lletres inicials dels mots significatius que componen l'expressió: **RAC** ('Ràdio Associació de Catalunya').

b) Les **sigles mixtes** o **sigles impròpies**, que són sigles que afegeixen, a les pures inicials dels mots significatius, altres caràcters (lletres inicials de prefixos, xifres o símbols): **R+D** ('recerca i desenvolupament'), **ORL** ('otorinolaringologia').

c) Els **acrònims**, que són formats per fragments de mots (sovint síl·labes) de l'expressió abreujada: **INCASOL / Incasol** ('Institut Català del Sòl').

Les sigles no porten cap marca de plural encara que representin un terme en plural. Així, no hem d'escriure ***EUAS**, ni ***EUAs**, ni ***EUA's** ni tampoc ***EEUU**, sinó **EUA** quan vulguem abreujar l'expressió *Estats Units d'Amèrica*.

En principi, les sigles no s'han de partir a final de ratlla. Excepcionalment, per raó de l'estretor de la columna de text, és admissible la partició de les sigles que es llegeixen com si fossin mots i que són formades per cinc lletres o més: **la UNES|CO**.

En general, les sigles i els acrònims conserven el gènere i el nombre que té la denominació completa: *les JNC* ('les Joventuts Nacionalistes de Catalunya'). Per tant, quan posem l'article definit davant una sigla, hem de seguir el criteri següent: el parlant entén les sigles com un tot, un bloc; per això el gènere i el nombre de l'article han d'anar d'acord amb el gènere i el nombre del primer mot significatiu de l'enunciat: *la SIDA* ('la síndrome d'immunodeficiència adquirida'). En alguns casos, el gènere i el nombre d'una sigla corresponen a un element elidit o a un terme genèric al qual s'associen semànticament: *els AVE* ('els [trens] d'alta velocitat espanyola').

Per falta d'espai, deixem per al proper article d'aquesta sèrie l'apostrofació dels articles i les preposicions davant les sigles.

[*Medicampus*, 21 maig 2001]

Les inversions han de ser rendibles

J. M. M. i S.

L'Ajuntament de Barcelona ha fet arribar als seus ciutadans un tríptic per a promoure l'aprofitament de l'energia solar a les cases particulars.

Aquesta lloable iniciativa del Centre de Recursos Barcelona Sostenible no es mereix el tríptic que s'ha fet servir per a divulgar-la: s'hi confonen, lamentablement, els derivats dels verbs **rentar** i **rendir**.

Una cosa és **rentable** quan es pot rentar: hi ha peces de roba que no són rentables perquè el teixit amb què han estat confeccionades no ho permet. Altres derivats emparentats són: **rentada**, **rentadora** i **rentatge** (fixeu-vos que mantenen la *a* de *rentar*).

En canvi, una cosa és **rendible** quan hom en pot treure un rendiment raonable o suficient; també provenen del mateix verb **rendibilitat** i **rendiment** (que mantenen la *i* de *rendir*).

La confusió entre aquests dos termes és elemental, i no cal dir que es tracta d'allò que s'anomena, en el món de la traducció, un «fals amic»; és a dir, un calc d'una forma que en la llengua original té un altre sentit.

Aquesta anècdota ens referma en la convicció que, en el món de l'empresa, per a tenir èxit és gairebé tan important el projecte com el missatge que el vehicula, i que, per tant, s'ha de tenir molta cura a presentar els documents publicitaris (tríptics, cartells, anuncis, etc.) en un llenguatge assequible, correcte lingüísticament i adequat a la finalitat que es pretén assolir.

En el cas del tríptic que comentem, per desgràcia, la confusió entre *rentable* i *rendible* no és l'única errada que hi podem observar. Encoratgem, doncs, les empreses i les institucions públiques a posar-se en mans de bons assessors d'imatge i publicistes que els garanteixin una qualitat suficient en tots els sentits.

[*Món Empresarial*, juny 2001]

Propis impropis

R. V. i A.

L'adjectiu **propi**, **pròpia** té, entre altres significats, 'que és d'una persona o d'una cosa amb exclusió de tota altra' ([1] *la raó és pròpia solament de l'ésser humà*); 'd'un mateix i no d'altri' ([2] *això ho sap per experiència pròpia*; [3] *la tracta com a la seua pròpia mare*; [4] *ho he vist amb els meus propis ulls*); 'no manllevat, no postís' (*cabell propi*); 'rectament dit' (*sentit propi d'un mot* —oposat a *sentit figurat*—).

D'altra banda, l'adjectiu **mateix**, **mateixa** pot voler dir 'precisament tal cosa, no altra que, àdhuc' ([5] *els mateixos botxins ploraven*); 'propi i no d'altri' ([6] *ell és el culpable, el seu mateix pare ho reconeix*).

La confusió, molt estesa, consisteix a fer servir *propi* allà on hauríem de dir *mateix*. La causa, l'hem de buscar en la interferència del castellà, que no presenta la mateixa distribució semàntica entre els equivalents *propio* i *mismo*.

En el sentit dels exemples [2] i [3], *propi* comporta una noció de pertinença que és l'únic sentit que comparteix amb *mateix*. Per tant, a [6] i a [3] podríem pensar que els adjectius d'aquestes frases són intercanviables (*ell és el culpable, el seu propi pare ho reconeix; la tracta com a la seua mateixa mare*). Però aleshores ens caldria saber quin és el sentit més estricte que volem donar a cada frase. Si allò que ens interessa remarcar és que 'contràriament a allò que seria d'esperar, *fins i tot* el seu pare el considera culpable, és molt més adequat usar l'adjectiu *mateix*. Mentre que en el segon cas trobaríem més adequat l'ús de *propi*. Fixeu-vos que el possessiu rebla la noció de pertinença que esmentàvem.

Així, doncs, quan aquesta noció de pertinença no hi és, quan allò que volem és emfatitzar, ens hem de servir de l'adjectiu *mateix*, que, tal com recull el diccionari, podem substituir per *fins i tot*. Per tant, direm *els mateixos mestres d'aquella escola veien amb bons ulls el canvi* (= *fins i tot els mestres d'aquella escola veien amb bons ulls el canvi*), i no pas els *pro-*

pis mestres d'aquella escola veien amb bons ulls el canvi. I, per la mateixa raó, també hem de bandejar expressions com els propis polítics s'abstingueren.

Resumint, de la mateixa manera que per a esbandir certs dubtes a l'hora d'escatir el sentit exacte de l'adjectiu, ens podem guiar per la possibilitat o impossibilitat de canviar-lo per *fins i tot*, també podem fer la prova del possessiu, que ens aclarirà si existeix la noció de propietat i pertinença que sempre porta implícit l'adjectiu *propi*.

[*Medicampus*, 5 juny 2001]

Les llistes de distribució

J. M. M. i S.

Dins el vast món de la **xarxa Internet** han començat a proliferar, d'un temps ençà, les anomenades **llistes de distribució** de correus electrònics i els **fòrums o grups de discussió** virtuals.

La *llista de distribució* consisteix en una llista d'adreces electròniques a la qual s'ha assignat una adreça pròpia perquè els missatges que s'hi envien siguin reenviats automàticament a tots els integrants de la llista, a fi d'intercanviar opinions i informació. Per extensió, també designa el grup d'**internautes** (usuaris de la xarxa Internet) que intervenen en una llista.

Generalment, les llistes tenen un **tema** o fil conductor comú de totes les persones subscrietes i són gestionades per un **administrador/a** o **moderador/a** que vetlla perquè la temàtica tractada s'ajusti al tema de la llista i perquè els missatges es descabellin amb la correcció i el respecte adequats.

En l'àmbit de la lingüística catalana, una llista de distribució que ha pres una volada considerable és la **llista Zèfir**, moderada pel professor Joan Vilarnau, que ha arribat recentment als cinc-cents **subscriptors**.

El *fòrum* o *grup de discussió* és un conjunt d'internautes que intercanvien opinions i informació sobre un tema determinat a través de missatges electrònics que es penjen en una pàgina web, ordenats jeràrquicament o cronològicament. També hi ha la possibilitat que les persones inscrites rebin simultàniament els missatges nous penjats al fòrum.

La inscripció hi és restringida perquè generalment són especialitzats, i hom acostuma a demanar uns requisits suficients de formació o d'experiència professional en relació amb la matèria del fòrum per a poder-hi fer part. Qui modera el debat té la potestat de decidir si els missatges enviats s'adiuen amb el tema plantejat i si és idoni encetar un fil de debat nou.

Un exemple ben actual n'és el **Fòrum d'Estandardització (FOREST)** de l'Institut d'Estudis Catalans, moderat per Isidor Marí, membre de la Secció Filològica.

[*Medicampus*, 18 juny 2001]

Sobre gros i menut

J. M. i C.

Gros i menut són dos antònims, dues formes de sentit contrari, genuïnament catalans; *gros* vol dir principalment 'de volum considerable, més gran que l'ordinari', d'on resulten significats figurats, com el del substantiu femení **grossa** per a referir-se al primer premi d'una rifa: *Li ha tocat la grossa de Nadal*. *Menut*, en canvi, equival a 'de poc volum', d'on també es generen significats figurats, com el del substantiu *menut -uda* per a referir-se a un infant: *Vindran el menut i la menuda*; en l'àmbit de l'economia, a l'edat moderna aquests noms designaven el diner: de fet, s'oposava la **moneda menuda**, és a dir, la que era de baixa llei o pobra en plata, a la **moneda grossa**, que era rica en plata.

Ara, però, ens volem referir a dues expressions, locucions o frases fetes que es construeixen amb *gros i menut -uda*: **a l'engròs** i **a la menuda**. Ambdues s'empren especialment en el camp comercial, en la compra i la venda de mercaderies. La primera té el sentit d' 'en gran quantitat': *vendre/comprar a l'engròs* vol dir, per tant, 'vendre/comprar en gran quantitat', com és habitual que facin els qui es dediquen al comerç. *A la menuda* significa 'en partides petites': *vendre/comprar a la menuda* vol dir, doncs, 'vendre/comprar en petites partides'.

Originàriament hom usava l'expressió **en gros** (al segle XIII ja trobem la frase *[H]auran venut lo peix en gros*), la qual s'oposava a **en menut** o **a menut** (*No vendre [ni] en gros ni en menut* és un passatge del segle XIV). Posteriorment s'estengueren les locucions *a l'engròs* i *a la menuda*, que són, per tant, més actuals, però que ja documentem al segle XVII.

Al costat de *a la menuda*, en català tenim **al detall**, que significa exactament el mateix, són sinònims, i tots dos termes igualment bons, encara que *al detall* sigui de creació molt posterior i, consegüentment, amb menys tradició que *a la menuda*: *Només venen al detall* | *Només venen a la menuda*.

Cal que es normalitzin aquestes frases fetes: *Comprarem a l'engròs, perquè ens sortirà més bé de preu; Sempre ha venut a la menuda, en quantitats petites*; o bé la solució amb la locució *al detall: A les botigues del barri venen solament al detall.*

Hem de rebutjar del tot les construccions estranyes amb els adjectius **major** (*al major) o **menor** (*al menor), perquè ni són ni han estat mai pròpies de la llengua catalana.

[*Món Empresarial*, juliol 2001]

Sobre l'ús del guionet

J. M. M. i S.

Darrerament, hem observat que la simplificació de l'ús del **guionet** aprovada per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans el 15 de març de 1996 ha comportat, per desinformació, algunes vacil·lacions inesperades en els usuaris de la llengua.

Així, hi ha persones que es pensen que s'han suprimit *tots* els guionets i escriuen, erròniament, **vintidós* (en comptes de **vint-i-dos**), **zigzag* (en comptes de **zig-zag**), **exlibris* (en comptes de **ex-libris**), **nordest* (en comptes de **nord-est**), etc.

D'acord amb la normativa actual, hem de fer servir el guionet en els casos següents:

1r) Entre els verbs i alguns pronoms febles posposats (**donar-vos-la, aneu-vos-en, treu-l'en**).

2n) Entre els elements constituents de determinats numerals, segons la regla mnemònica DUC [*desenes-unitats-centenes*] (**vuitanta-cinc, tres-cents**, i també **vint-i-cinc**).

3r) En els punts cardinals compostos (**sud-est, nord-nord-oest**) i els compostos en què apareix un punt cardinal (**nord-americà, sud-africana**).

4t) En els compostos formats per mots catalans el primer element dels quals –o, eventualment, el segon– acaba amb vocal i el segon –o, eventualment, el tercer– comença amb *r, s* o *x* (**poca-solta, penja-robres, escura-xemeneies, Puig-aguilar, Mont-roig, cul-de-sac**).

5è) En els compostos repetitius i expressius (**bum-bum, poti-poti, xino-xano**).

6è) En els compostos formats per mots catalans l'aglutinació dels elements dels quals podria dur a lectures errònies o a dificultar la interpretació del mot a causa de les lletres concurrents, o bé perquè el primer element duu accent gràfic (**pèl·llarg**,

cinc-en-rama, més-dient, Bell-lloc, Vall-de-roures).

7è) En els compostos que són manlleus no adaptats (**agnus-dei, dalai-lama, flint-glass**).

8è) En un petit conjunt de mots o expressions singulars (**abans-d'ahir, adéusiau, entra-i-surt, qui-sap-lo**).

Evidentment, en cas de dubte és preferible que consultem el diccionari normatiu i no ens refiem de la memòria.

[*Medicampus*, 2 juliol 2001]

Patrocinadors i mecenes

R. V. i A.

Moltes de les empreses—en el sentit primigeni del mot—que es duen a terme en la nostra societat no són necessàriament rendibles, si més no en termes estrictament materials. Per tal que aquestes empreses, que sovint tenen relació amb activitats no directament productives, puguin tirar endavant, cal que algú altre, persona física o jurídica, consideri que són dignes de ser finançades, protegides o estimulades, perquè el seu rendiment, en tot cas, passa per altres paràmetres i indirectament pot acabar sent també material.

En el ventall de possibilitats de concreció d'aquest fenomen que ha existit al llarg de la història, trobem en un extrem aquells que, de manera desinteressada i generosa, donen suport a projectes artístics, a creadors de tota mena. Són els **mecenes** (del nom del cavaller romà que va protegir artistes com Horaci). Segons el *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC, un o una mecenes és una 'persona rica que patrocina generosament les arts, les ciències, una empresa cultural, un artista, etc.'. A partir d'aquest substantiu hem creat **mecenatge** per a designar l'acció i la qualitat del mecenes. Però la creació lèxica no ha anat més enllà. Així, el verb que designa aquesta acció és un verb que ja no beu de les fonts del *mecenes* inicial. És el verb **patrocinar**, acompanyat, això sí, de l'adverbi indispensable *generosament*. Si aquesta actuació no compleix aquesta condició, el mecenes deixa de ser-ho i es converteix en un **patrocinador**. És a dir, aquell que 'defensa, empara, sosté, subvenciona (una empresa, una causa, etc.)'. En aquest cas, però, se suposa que el **patrocini** reporta un benefici més directe, avui generalment publicitari. Aquí sí que tenim tota la família de mots, com hem vist. Per això no ens cal emprar els anglicismes **espònsor*, **esponsoritzar*, **esponsorització*, manlleus rebutjats per la Secció Filològica durant la redacció del DIEC.

[*Món Empresarial*, setembre 2001]

Qüestions de gènere

J. M. i C.

Les interferències d'altres llengües damunt la catalana afecten tots els nivells de l'idioma, no solament el lèxic; i possiblement les més difícils d'eliminar són les que es donen en la morfologia i la sintaxi, perquè passen més inadvertides al col·lectiu dels parlants.

Hi ha barbarismes que consisteixen en el canvi del gènere gramatical i que, malgrat que en l'aprenentatge escolar del català se subratllen particularment, la inèrcia ha impedit que es rectifiquin. En aquesta ocasió ens referirem a cinc noms que són masculins i que, en canvi, en l'ús col·loquial —i de vegades en el més formal!— apareixen en femení: **el[s] costum[s], el[s] senyal[s], el[s] corrent[s], el[s] llegum[s], l'avantatge / els avantatges**; sigui quin sigui el matis semàntic que tinguin, aquests mots són masculins: *Té el mal costum de beure, Té el costum de seure malament, És un país de costums molt arrelats; Ens va fer un senyal perquè ens hi acostéssim, És un bon senyal que hagi decidit de venir, Feu cas dels senyals de circulació!; Quin corrent d'aire que passa!, Manca el corrent elèctric, Sempre ha seguit els corrents de la moda; Hem comprat llegums secs i llegums cuits; Li porta un avantatge difícil de recuperar, L'oferta que m'han fet té molts avantatges.*

Algú podria pensar que en la dificultat d'esmenar l'ús incorrecte d'aquestes formes té un paper important el fet de considerar que responen a un comportament estrany del català; que generalment són paraules de gènere gramatical femení. No! En altres llengües romàniques —les derivades del llatí, com ho és el català— són justament masculines: portuguès i italià, *costume*; francès, *signal*, port., *senal*, it., *segnale* o *segno*; fr., *courant*; fr., *légume*, port. i it., *legume*; fr., *avantage*, it., *vantaggio*.

Ha estat habitualment una trampa presentar-nos la llengua catalana com a estranya en fenòmens en què precisament s'avé més amb les solucions dels idiomes germans que no pas l'espanyol; en què és aquest el que se'n separa i en resta isolat.

Així, sense moure'ns del gènere gramatical, en català **anàlisi** és femení: *Està pendent d'una anàlisi mèdica, Hem fet dues anàlisis sintàctiques*; en espanyol, en canvi, és masculí; però en francès (*analyse*), en portuguès (*análise*) i en italià (*analisi*) és també femení! En alguns casos, el català s'ajunta amb el francès i són divergents respecte a altres llengües romàniques, com en la forma **dent**, que és femenina en aquests dos idiomes: *Li fan mal les dents, Anava armat fins a les dents, Li han sortit les [dents] incisives*; en canvi, en portuguès i en italià *dente* és masculí, com en espanyol.

Així, doncs, a més d'usar preceptivament el gènere dels mots que hem esmentat, tingueu en compte que alguns trets que ens poden sorprendre en la caracterització de la llengua catalana són els més estesos en els idiomes que deriven del llatí, i que és el castellà el que amb una freqüència alta mostra especificitats no compartides.

[*Medicampus*, 12 setembre 2001]

Les abreviacions (IV): l'apostrofació davant les sigles

J. M. M. i S.

En l'article número III d'aquesta sèrie, dedicat també a les sigles, vam deixar pendent la qüestió de l'apostrofació dels articles i les preposicions davant aquesta classe d'abreviacions.

Doncs bé, pel que fa a l'apostrofació de l'article definit singular (*el/la, es/sa*) i la preposició *de* davant les sigles, cal tenir en compte els aspectes següents:

1r) La manera de llegir-les. Hi ha sigles que es llegeixen com si fossin un mot (EVA [Pla d']Estudis de Valencià Actual') i d'altres que es llegeixen tot lletrejant-les (TSJC 'Tribunal Superior de Justícia de Catalunya'). En el primer cas, s'apliquen les regles generals d'apostrofació que ens ofereix la gramàtica: *l' IPECC* ('l'Institut de Projectió Exterior de la Cultura Catalana'), *la USTEC* ('la Unió de Sindicats de Treballadors de l'Ensenyament de Catalunya'), *els tipus d'IVA* ('els tipus d'impost sobre el valor afegit').

2n) La inicial del nom de la primera lletra de l'abreviació, en les sigles que s'han de lletrejar. Recordem que, en les sigles que es lletregen, es considera la forma que tenen en pronunciar-les, tenint en compte que l'accent principal recau sobre la vocal tònica corresponent a la pronunciació de la darrera lletra.

Davant d'una sigla que comença amb vocal, l'article *el* i la preposició *de* s'apostrofen sempre, però l'article *la* no s'apostrofa si la vocal inicial és *i* o *u*: *la IBM* ('la International Business Machines'), *l'IDB* ('l'Inter-american Development Bank'), *els militants de la UGT* / *els militants d'UGT* ('els militants de la Unió General de Treballadors / els militants d'Unió General de Treballadors').

Si la lletra inicial és una consonant, cal tenir en compte que el nom de la inicial pot començar amb un so consonàntic (TVC 'Televisió de Catalunya, SA') o amb un so vocàlic (FM '*frequency modulation*', HCP 'Hospital Clínic i Provincial [de Barcelona]').

En el primer cas, no s'ha d'apostrofar mai; en el segon cas, la tendència actual més generalitzada recomana d'apostrofar sempre: *l'FP* ('la formació professional'), *d'R+D* ('de recerca i desenvolupament').

En les sigles que es llegeixen combinant el lletrejament amb la pronunciació sil·làbica, com és ara *MS-DOS* ([|emə'esə'dos]), el comportament de la partícula dependrà de la part que hi està en contacte: *l'MS-DOS* ('el *micro software-disk operating system*').

3r) El gènere de la sigla. Aquest depèn, normalment, del gènere del primer mot significatiu de la denominació desenvolupada: *el FAGI* ('el Front d'Alliberament Gai de les Illes'), *la TVC* ('la Televisió de Catalunya, SA').

[*Medicampus*, 25 setembre 2001]

Els comiats i els acomiadaments

J. M. M. i S.

No fa gaire, arran de la fusió de dues empreses multinacionals i de la reestructuració consegüent que se'n derivarà, un diari de gran tirada publicat a la ciutat de Barcelona feia referència, en un titular, als nombrosos «comiats» que es produïran.

Acceptant d'entrada que el terme **comiat** s'hagi fet servir per problemes d'espai i atès que també significa, secundàriament, 'extinció d'un contracte laboral per la voluntat unilateral de l'empresari', en el context d'un article sobre economia hauria estat preferible que s'hagués emprat el terme **acomiadament**, que s'ha especialitzat amb aquest sentit i que no es presta a confusions.

El terme *acomiadament* té l'avantatge de ser un derivat directe del verb **acomiar** que significa 'rescindir un contracte de treball'; també podem fer servir **despatxar**, **fer fora** i **donar comiat** (preferiblement, la primera per les mateixes raons que hem exposat més amunt): *Aquella empresa va acomiar / va despatxar / va fer fora cinquanta treballadors, No l'he vist des que li van donar comiat.*

De tota manera, quan algú arriba a un cert càrrec, generalment no l'*acomien*, sinó que el *fan cessar*. El verb **cessar** és intransitiu; ningú no «ens pot cessar», sinó que hem de ser nosaltres els qui ho fem, de grat o per força (si de cas, «ens poden **fer cessar**»): *La multinacional ha fet cessar els directius més importants.* L'acció i l'efecte de *cessar* és **cessament** (masc.) o **cessació** (fem.).

Hi ha bastants sinònims de l'expressió *fer cessar*, amb matisos i aplicacions diferents: **destituir** o **deposar** 'desposseir d'un càrrec', **remoure** o **rellevar** 'fer cessar en l'exercici d'un càrrec', **desposseir** o **despullar** 'privar de la possessió d'alguna cosa', **destronar** 'desposseir del tron', **degradar** 'destituir del seu grau o dignitat', **excloure** o **expulsar** 'treure algú d'una banda o d'una cosa; refusar-li la participa-

ció', **inhabilitar** 'declarar inhàbil, no apte a exercir o obtenir un càrrec', **treure** o **llevar** 'fer sortir algú de la situació en què es troba; separar d'un tot', etcètera.

[*Món Empresarial*, octubre 2001]

Retardar, endarrerir

R. V. i A.

Ara que comença el curs, com cada any, és el moment de fer-se un grapat de bons propòsits per tal que, al llarg dels mesos que durarà, les coses ens vagin de la manera que voldríem.

Un d'aquests propòsits que sistemàticament es renoven és procurar dur un ritme constant que ens permeti tenir al dia les feines i feinetes que, a mesura que el curs avança, sembla que criïn.

El perill que ens amenaça és, com sempre, que la feina se'ns acumuli i les hores comencin a ser més curtes del que és del tracte. Però tots sabem que no és ben bé un problema de rellotges que no vagin prou a l'hora...

A hores d'ara, de tothom és sabut que **retrassar* és un castellanisme que ens cal bandejar. Les alternatives que tenim per a esquivar aquest verb són diverses. Les més corrents són les formes dels verbs que encapçalen aquest article i que, tot i voler dir el mateix, no són del tot sinònimes, com acostuma a passar.

Retardar té sempre un valor temporal: segons el DIEC, vol dir, com a primer significat, 'fer que (alguna cosa) s'esdevingui més tard'; mentre que **endarrerir** també pot expressar una noció espacial (tots coneixem els **romancers** o **cançoners** de mena que sempre s'endarrereixen i es queden a la cua de qualsevol excursió, passejada, etc.).

Quan el retard en l'execució d'una feina és voluntari, o si més no decidit o justificat, també podem dir que l'**ajornem** (mai **aplacem!**, que vol dir tota una altra cosa: 'contractar, donar treball a un operari'). Però desenganyem-nos, de vegades aquest **ajornament** es converteix en una excusa de mal pagador i es transforma en **ajornament sine die**, que és una manera més culta de dir que volem **donar allargs**, cosa que acostuma a acabar amb aquell embús de feina que tant pànic fa a

tothom i que, enguany de ben segur que sí, no deixarem que es produeixi. Si cal, intentarem avançar el rellotge, sense dir-nos-ho, per aixecar-nos cada dia més aviat i fer tot allò que tenim marcat a l'agenda. És clar que, si de bon començament els elements ja se'ns giren en contra i ens fan perdre una hora valuosíssima perquè, per culpa dels ajustaments horaris, haurem d'avançar els rellotges tot just encetem el curs... Juguem amb desavantatge!

[*Medicampus*, 10 octubre 2001]

Pega, ganxo, adhesiu

J. M. i C.

Les llengües, contràriament a allò que hom pot pensar, no tenen sempre un comportament d'acord amb una determinada lògica, sinó que adesiara evolucionen amb solucions específiques, tot exclouent-ne d'altres per raons que de vegades no són fàcils d'explicar.

Usem termes com **sobre autoadhesiu** per a referir-nos al que té la solapa impregnada pel dors d'una substància autoadhesiva. Recorrem a l'expressió **nota adhesiva** per al significat de 'full petit per a deixar-hi notes, amb una banda adhesiva, que permet enganxar-lo i desenganxar-lo diverses vegades'.

En la publicitat exterior, en la dels punts de venda i com a regal de promoció, institucions i empreses se serveixen d'allò que s'anomena **adhesiu**, és a dir, un imprès o qualsevol altre element que s'adhereix per contacte. Tanmateix, molt sovint aquesta forma, que és la correcta o normativa per al concepte esmentat, se substitueix erròniament per **pegatina*; el motiu és evident: la idea de 'pegar' s'entén com a sinònima de la d'"adherir" i, doncs, no s'adverteix cap anomalia en la formació del mot.

Una altra paraula que hom pretén que supera el barbarisme esmentat és **enganxina*; el mecanisme mental que la genera és el mateix: la idea d'"enganxar" s'entén com a sinònima de la d'"adherir", i es té la impressió que *enganxar* és català, mentre que *pegar*, no. Diguem, d'una banda, que **pegar** és tan català com **enganxar**; deriven, respectivament, de **pega** 'qualsevol substància adhesiva' i de **ganxo**, que dóna aquest verb amb el sentit extensiu d'"adherir"; i de l'altra, que ni **pegatina* ni **enganxina* són paraules genuïnes.

En català existeix la terminació **-í/-ina**; per això, de *corbata* deriva *corbatí*; de *paper*, *paperina*; de *mar*, *marí* i *marina*; d'*Alacant*, *alacantí* i *alacantina*; etc. Això no obstant, no són

admissibles **pegatina* i **enganxina*. Noteu, endemés, que **enganxina* encara podria interpretar-se com l'arrel del verb *enganxar* (*enganx-*) més el sufix *-ina*, en canvi, en el cas de **pegatina* no podríem dir el mateix: no és el resultat de la suma de l'arrel del substantiu *pega* o del verb *pegar* (*peg-*) més el sufix *-ina* (la *-t-* ens en fa adonar).

[*Món Empresarial*, novembre 2001]

Les abreviacions (v): els acrònims

J. M. M. i S.

Dèiem en un altre article d'aquesta sèrie que, segons el *Diccionari d'abreviacions* (DA), les **sigles** es dividien en *sigles pròpies*, *sigles mixtes* o *impròpies*, *acrònims* i *siglònims*. Avui ens ocuparem del tercer grup: un **acrònim** és una denominació composta formada per fragments d'una expressió complexa (sovint síl·labes completes) i es pot pronunciar com un mot.

Aquest conjunt abraça les abreviacions formades per la primera i/o les primeres síl·labes dels mots abreujats (**INCAVI** / **Incavi** 'Institut Català del Vi'), i els **mots maleta**, formats per la primera i la darrera síl·laba (o el mot complet), respectivament, dels dos elements del terme complex desenvolupat, que es refereixen generalment a noms comuns i es fan servir sobretot en el camp de la tecnologia i de les noves ciències: **informàtica** (que prové dels mots *informació* i *automàtica*).

L'acrònim s'obté a partir del truncament dels components del sintagma, sense que necessàriament aquests formants hagin de ser inicials de paraula o corresponder's amb síl·labes. Aquesta llibertat en la formació respon al fet que el principal objectiu és fer-lo pronunciable sil·làbicament i distingir-lo d'altres sigles, i tant es pot referir a un nom propi com a nom comú: **FORTTRAN** ('*formula translation*'), **SEDEC** / **Sedec** ('Servei d'Ensenyament del Català').

Els acrònims corresponents a noms propis es poden compondre totalment amb majúscules o bé amb la lletra inicial únicament en majúscula: **FONDEM** / **Fondem** 'Fondo Interamericano de Asistencia en Situaciones de Emergencia', **DOMUND** / **Domund** 'Domingo Mundial de Propagación de la Fe'.

Els acrònims corresponents a denominacions comunes s'han de compondre totalment amb majúscules, a fi d'evitar confusions: **ELMER** ('*electro-mechanical-robot*'). També s'han de compondre totalment amb majúscules els acrònims que són consti-

tuïts per una seqüència de lletres impossible de sil·labejar: **GPRENC** ('Grup Pirinenc Excursionista Nord-català').

Per tal com són mots amb sentit ple, el plural dels noms comuns que tenen l'origen en la lexicalització d'una sigla o un acrònim es forma regularment: *Hi ha mòdems de diferents velocitats*; per aquest mateix motiu no figuren en el *Diccionari d'abreviacions*.

La partició dels acrònims a final de ratlla i l'apostrofació dels articles i les preposicions davant els acrònims segueixen les regles generals de la gramàtica, sempre que es puguin llegir sil·labejant-los: *un EL | MER, l'IN | CA | VI, la IU | PHAR / la Iu | phar* ('la International Union of Pharmacology').

[*Medicampus*, 7 novembre 2001]

No tots els finals àtons en -o són incorrectes

J. M. i C.

És cert que, en català, no són gaire abundants les formes terminades en -o àtona; sabem que és desinència verbal de primera persona del singular (**deixo, crido**, etc.) i no dubtem gens de la bonesa normativa de noms com **ferro, monjo, amo**, etc. Tanmateix, essent un final molt característic, per exemple, de l'italià i de l'espanyol, tenim una certa prevenció a emprar alguns mots que són del tot legítims preceptivament, però que ens sonen a barbarismes castellans. Ens referirem a uns quants que tenen una llarga tradició i que, doncs, formen part del nostre cabal lèxic.

N'hi ha que procedeixen del llatí directament, sense cap canvi, com **lavabo**, que, per tant, no cal substituir per *bany* o altres eufemismes. N'hi ha que deriven de la mateixa llengua, amb diverses modificacions històriques: **toro** ve del llatí TAURUS i el trobem en el nostre idioma des del segle XIV, no és cap espanyolisme; **fondo** 'amb profunditat (*respirar fondo*); profund', que té idèntic origen que *fons* 'part inferior d'un recipient'; **lumbago**; **catarro** 'refredat'; etc.

Hi ha mots que adoptem del llatí, el qual, al seu torn, els ha manllevats al grec, com **eco** 'reflexió d'ones sonores' i **halo** 'cercle al voltant del Sol o la Lluna', etc. N'hi ha que ens han arribat del castellà, però que hem incorporat com a patrimoni propi: **mico** 'simi', que ha generat la locució **mico filós** 'persona d'aspecte ridícul' i la frase feta **fer el mico** 'fer ximpleries'; **xoriço** 'budell farcit de carn'; **tresillo** 'sofà i dues butaques'; **xato/xata**, expressió afectuosa, etc. Algunes paraules amb final en -o àtona, les hem adoptades i adaptades de l'anglès, com **tornado** 'vent violent' i **polo** 'esport a cavall'. D'altres són d'origen italià: **saldo**, **casino**, **camerino**, **alto** (interjecció: *alto!*, *alto el foc!*), **bravo** 'excel·lent'. D'altres, d'origen francès: **minso** 'de poc gruix; escàs'.

Hem aportat solament uns pocs exemples que pensem que poden suscitar dubtes respecte a la seva bondat normativa i ser, consegüentment, erròniament rebutjats o bé, igualment de manera equivocada, emprats prescindint de la *-o* final.

És important, però, subratllar que, en aquelles zones catalanoparlants en què la *o* àtona esdevé [u], allò que és incorrecte és pronunciar-la [o].

[*Medicampus*, 23 novembre 2001]

Liquiditat i fluïdesa

R. V. i A.

En el llenguatge comú, l'adjectiu **líquid** -a ens remet a una forma d'estat de la matèria que té unes característiques físiques determinades i, per extensió feta a partir de la idea que ens suggereix, en terminologia econòmica, el mot **líquid** denomina 'la quantitat, el preu, el sou, etc., nets de les reduccions que puguin correspondre'. I, més generalment, 'qualsevol bé o actiu financer fàcilment convertible en diner efectiu'. Per tant, en el llenguatge comú també s'identifica amb **diner en efectiu**.

Pel que fa al derivat que ens indica la qualitat de líquid, i diferentment del que passa amb la major part dels altres casos que es podrien considerar paral·lels —que per això ens indueixen a la confusió o a l'error—, l'únic terme correcte és **liquiditat**. Per tant, encara que tinguem famílies de mots més o menys afins formalment i fins i tot semànticament, com puguin ser **ràpid**, **rapidesa**, **rapiditat** o bé **fluid**, **fluïdesa**, **fluïditat**, o, encara **sòlid**, **solidesa**, **soliditat**, en les quals tenim les dues formes substantives que designen la qualitat expressada per l'adjectiu, en el cas dels derivats de *líquid* el substantiu format amb el sufix *-esa*, que és el més productiu a l'hora de formar noms a partir d'adjectius, no figura entre els mots de la llengua. Ni amb el sentit propi del llenguatge comú, ni amb el sentit figurat del terme d'economia. Això vol dir que la introducció d'un possible derivat *liquidesa en l'àrea de l'economia seria un calc a partir del mot castellà *liquidez*.

Per tant, hem de parlar de la **liquiditat d'un actiu**, de **liquiditat bancària** o de **liquiditat internacional**. I tots els compostos sintagmàtics formats amb aquest substantiu, com ara **coeficient de liquiditat** 'relació que s'estableix en una empresa entre els actius líquids i el passiu circulant', es formen a partir d'aquest substantiu.

Mesures, mides i talles

R. V. i A.

Els camps semàntics dels verbs **mesurar**, **amidar** (o **midar**) i fins i tot una accepció poc usada del verb **tallar** ‘mesurar la talla o estatura d’algú’, tenen punts de contacte, però no són pas sinònims. El més genèric és *mesurar* (que també té altres sentits), que pot actuar com a descriptiu en les definicions dels altres dos. Els respectius substantius –**mesura**, **mida**, i **talla**– segueixen també l’esglaonament de concreció i especialització que dèiem, i hem de tenir present els matisos de cadascun a l’hora de fer-los servir adequadament i per a saber quan són intercanviables i quan no ho són. En tot cas, cal insistir en la incorrecció que representa usar el castellanisme **tamany* en lloc de *mida*, per una banda, i el verb espuri **medir* per *amidar*. També és un castellanisme usar *mida*, per *mesura*, en casos com *El Govern prendrà les mesures adients*. De fet, en castellà i en català, els mots equivalents *mesura/medida* i *mesura/mida* han seguit evolucions contràries pel que fa a l’ampliació dels seus respectius camps semàntics. En castellà és molt més genèric *medida* que *mesura*, que ha quedat gairebé reduït a expressar ponderació.

Si parlem de mesures lineals en general, farem servir *mida*. Si aquesta *mida* es refereix a l’**alçària** de una persona, podem parlar de la *talla*, fins i tot quan es tracta d’una alçària figurada, és a dir que podem dir, per exemple, que *En Pau és un polític de poca o molta talla*, i no necessàriament ens referim a la seua **estatura**.

Les locucions que podem formar amb aquest substantius també s’han d’adequar al sentit que aquests tenen aïllats, tant si són literals com si són figurats o metafòrics. Del grup de les locucions literals podem citar **donar bona mesura** ‘donar una mica més que la mesura exacta’, **a mida** ‘amb les dimensions ajustades’ (tot i que aquesta també pot ser metafòrica). Per les mateixes raons que exposàvem més amunt, no és correcta la locució **a mida que* en lloc de **a mesura que**. En el grup de les locucions fi-

gurades tenim **passar de mida** 'ésser excessiu' i les afins **fora mesura / fora mida** o **sense mesura / sense mida**, que denoten excés.

[*Medicampus*, 17 desembre 2001]

L'ordinador personal

J. M. M. i S.

En el món de l'**ofimàtica**, que és la **informàtica** aplicada a les tasques d'oficina, com més va més necessari és familiaritzar-se amb els abundantíssims termes i conceptes relacionats amb els **PC** o **ordinadors personals** (que abans s'anomenaven **microordinadors** o **miniordinadors**) i amb les característiques tècniques mínimes que han de tenir aquests aparells, les quals varien amb una rapidesa sorprenent.

A l'hora d'adquirir un ordinador personal, tant si és per a ús professional com particular, cal tenir en compte, en primer lloc, quina mena de **microprocessador** fa de CPU o UCP ('**unitat central de processament**'): Pentium® 4, que aparentment és el més potent, Celeron®, Duron®, etc.; a quina velocitat va el rellotge intern de la màquina: 2 GHz (= dos **gigahertz**), 1,5 GHz (preferiblement, d'1 GHz com a mínim), i de quanta **memòria RAM** ('**memòria d'accés aleatori**'), que és on **carrega** els **programes** quan els ha de fer treballar, disposa: 512 MB (= 512 **megaoctets** o **megabytes**; actualment, cal disposar de 128 MB com a mínim).

D'altra banda, cal comprovar que la **targeta gràfica** (o **targeta de vídeo**, que generalment fa també de **targeta acceleradora de gràfics**), la **targeta de so** i la **targeta d'interfície de xarxa** (o, simplement, **targeta de xarxa**) o bé la **targeta de mòdem**, segons el cas, són suficients per a les nostres necessitats. Una targeta gràfica actual hauria de ser del sistema SVGA ('**superadaptador de gràfics per a vídeo**') i no hauria de tenir menys de 32 MB de memòria RAM. La targeta de so hauria de ser **compatible** amb una de la marca Sound Blaster® i també hauria de disposar de 64 MB de memòria RAM, com a mínim. La targeta de xarxa hauria de ser de 10/100 **Mbitps** (= deu/cent **megabits per segon**) de velocitat.

Pel que fa a les **unitats de disc**, hem de disposar d'un **disc dur** de 30 GB (= trenta **gigaoctets** o **gigabytes**), com a mínim, i d'una **disquetera** de **discos flexibles** (o

disquets) de 3,5 **polzades** (= 8,89 cm) i una capacitat d'1,44 MB. A més, podem disposar també de diverses unitats de discos de 5,25 polzades (= 13,335 cm): **DVD** ('**disc versàtil digital**') o **CD** ('**disc compacte**'), que poden ser **de lectura, enregistables o reenregistrables**. La velocitat mínima recomanable de lectura d'aquests aparells està situada, en aquests moments, en 32× (que equival a trenta-dues vegades la velocitat que es va prendre com a unitat quan es van començar a comercialitzar aquests aparells).

La **torre** (o **semitorre** o **minitorre**) de l'ordinador necessita un nombre determinat de **ports** on endollar els **perifèrics** com ara el **monitor**, el **teclat**, el **ratolí**, els **altaveus**, el **micròfon**, la **impressora**, l'**escàner** (fixeu-vos que s'ha d'escriure amb una sola ena), la **càmera web**, el **mòdem**, etc. De ports, n'hi de tres menes: **en sèrie, en paral·lel** i **USB** ('**bus en sèrie universal**'); els millors i els que s'estan imposant arreu són els darrers.

Tots aquests aparells constitueixen el **maquinari** de l'ordinador. Deixem per a més endavant el detall dels perifèrics i del **programari** que ha de fer funcionar aquesta meravella de la tècnica actual.

[*Món Empresarial*, gener 2002]

Les abreviacions (vi): els símbols

J. M. M. i S.

Novament reprenem el tema de les abreviacions per a tractar de la tercera gran classe que en fa part: els símbols.

Un símbol és la forma abreujada o qualsevol altre signe que un organisme, generalment oficial i sovint internacional, pren com a representació d'una cosa o d'una operació.

Els símbols poden ser formats per lletres o per qualsevol altre signe gràfic: **m** 'metre', **Ω** 'ohm'. Si són formats per lletres, la primera no ha de coincidir forçosament amb la inicial del terme desenvolupat: **b** 'constant de Wien'.

Si es componen de lletres, els símbols s'escriuen amb majúscules o amb minúscules del tipus rodó, segons cada cas particular. No acaben en punt ni en barra, i els termes compostos no porten espais entremig (**ln** 'logaritme neperià'); alguns símbols compostos porten una barra inclinada entremig, com a indicació de l'operació matemàtica de dividir: **m/s** 'metre [partit] per segon'. Hi ha símbols d'unitats de mesura que porten os o xifres volades, barres entremig o altres signes especials d'ús internacional que s'han de respectar: °C 'grau Celsius', **m**³ 'metre cúbic', **@** 'rova'.

Els símbols no porten cap marca per a indicar que representen un terme en plural: **1 km** 'un kilòmetre / un quilòmetre', **30 km** 'trenta kilòmetres / trenta quilòmetres', i es llegeixen com si el terme simbolitzat estigués escrit amb totes les lletres. Escrivim, per exemple **S**, però no llegim pas «essa» sinó «sofre» (amb alguna excepció: **pH** 'logaritme decimal canviat de signe de la concentració d'ions hidrogen' pronunciat [,pe'ak]).

Davant els símbols no s'ha d'apostrofar cap partícula: **30 g de Au** 'trenta grams d'or'. L'única excepció són els símbols dels vents —que són, ensems, sigles—: *cap a l'E* 'cap a l'est'.

No s'ha de dividir a final de ratlla un símbol format per més d'un caràcter: **m/ / s*. El símbol i la xifra que el precedeix formen un tot inseparable; per tant, en cap cas no s'ha de començar línia amb un símbol deixant la xifra a la línia anterior: *3.600 | *s* 'tres mil sis-cents segons'.

Recordem que els símbols es classifiquen en: **símbols regulars** o **científics** (**Ag** 'argent / plata'); **codis** (**ACa** 'Alt Camp'); **signes**, que poden ser formats per nombres (**503, DIII / DIII** 'cinc-cents tres'), per nombres i lletres (**8a** 'vuitena') o per altres caràcters tipogràfics (**%** 'tant per cent'); **xifres** o **monogrames**; **emoticones** (**:-v** 'parlant'), i **ideogrames** o **pictogrames** (**☎** '[número de] telèfon').

[*Medicampus*, 28 gener 2002]

Homenatge a la pesseta

J. M. i C.

La història social es reflecteix directament en l'ús de les llengües. Aquestes canvien sobretot a causa de les variacions que s'esdevenen en la realitat. L'actualitat ens n'ofereix un exemple tangible i clar: d'una banda, cap enciclopèdia no pot definir el concepte **Europa** de la mateixa manera que abans que s'acomplís l'objectiu de la UE; de l'altra, el mot ha minvat en la freqüència d'ús, justament perquè ha estat notablement desplaçat per la locució **Unió Europea**. Una de les conseqüències que ha comportat el projecte nou és l'establiment d'una moneda única: l'**euro**; i, en la llengua, la incorporació, doncs, d'aquesta nova paraula, la qual substitueix la que servia per a denominar les monedes específiques de cada comunitat. La llengua catalana, com totes les de l'Estat espanyol, perd la **pesseta**; una forma que no és improbable que tingués l'origen justament en el nostre idioma: podria tractar-se d'un diminutiu de **peça** (**peceta**), que en passar al castellà hauria canviat la -c- en -s- (-ss-); tanmateix, no es pot descartar que fos un diminutiu de *peso*. La pèrdua lèxica no s'atura aquí ni de bon tros, perquè amb aquesta desapareixen els derivats: **pesseter -a** 'persona que no mira altra cosa que el guany' o les variants familiars **pela** i **rossa**. Se'ns en van les formes que es refereixen a les seves fraccions: **ral** 'vint-i-cinc cèntims', que avui ja era obsoleta pel canvi del valor de la moneda, i **cèntim** 'centèsima part de la pesseta', nom igualment poc usat per la mateixa raó, el qual restarà, si de cas, amb el sentit de 'centèsima part de l'euro'; i la que al·ludeix a la suma de cinc pessetes: **duro**. Els nostres avis comptaven amb cèntims, amb rals i amb duros: *Això val tants rals, tants duros*, etc.

Essent el diner un element tan condicionant en la vida de les persones, les llengües han creat una quantitat considerable d'estereotips i de refranys que hi fan referència, els quals també es perdran progressivament: **canviar la pesseta** 'vomitar', **sopar de duro** 'fet de poca volada explicat com a magnífic', etc.

Els futurs diccionaris segurament que mantindran *pesseta, ral, duro*, com avui hi trobem **maravedís**, posem per cas. Però serà un record històric. Nogensmenys, amb el pas dels anys, cada llengua d'Europa, tot i compartir una sola moneda, crearà locucions i proverbis nous d'acord amb les respectives idiosincràsies, perquè, com diríem encara avui, *la pela és la pela*.

[*Món Empresarial*, febrer 2002]

A cada verb i a cada complement, la seva preposició

J. M. i C.

Un universal de totes les llengües és el principi d'economia, és a dir, produir la màxima informació amb els mínims recursos. Així, generalment no diem *Menjo carn i menjo peix*, sinó que evitem la repetició d'un verb que se sobreentén inequívocament i escurcem la frase: *Menjo carn i peix*; en altres enunciat, allò que elidim és un complement; en lloc de *Vénen amb moto i van amb moto*, diem *Vénen i van amb moto*, estalviant-nos ara un sintagma que, també inequívocament, és un circumstancial instrumental tant de **venir** com de **anar**.

Tanmateix, l'hàbit de no enunciar un element condueix adesiara a construccions incorrectes. Aquí volem referir-nos a la coordinació de dos verbs que regeixen preposicions diferents. Encara que pugui semblar correcta una oració com **Continuament entrava i sortia de casa*, no ho és, perquè **entrar** no accepta *de*, com **sortir**; per tant, no ens podem estalviar de dir dues vegades el complement amb la preposició adequada: *Continuament entrava a casa i sortia de casa*. Això no obstant, no és prou normal aquest canvi, ja que el català ens permet de recórrer a un pronom per a economitzar l'ús del complement: *Continuament entrava a casa i en sortia* (en equival a *de casa*). Sempre que hàgim de coordinar dos verbs que comparteixen un complement, hem d'assegurar-nos amb quina preposició es construeix cadascun: **asseure's** duu *a* o *en*; **aixecar-se**, en canvi, *de*. Per això hem de dir: *S'asseia a taula i se n'aixecava*, i no **S'asseia i s'aixecava de taula*. **Apropiar-se** demana la preposició *de*; **vendre** duu el complement directe sense preposició. Per tant, no és bona la frase **S'apropiava i venia el que no era seu*, que cal substituir per *S'apropiava del que no era seu i ho venia* (on el pronom *ho* representa l'expressió sense preposició *el que no era seu*). **Plànyer-se** regeix *de*; **doldre**, un complement directe sense preposició; consegüentment no és bona la frase **Es planyia i li dolia la seva desgràcia*, que cal substituir per *Es planyia de la seva desgràcia i li dolia*, on l'objecte de *dolia* és, sense ambigüïtats, *la seva desgràcia*.

En alguns casos, els verbs que es coordinen demanen una preposició distinta, la qual, però, encapçala cadascun dels complements; en l'oració *En Jordi anava i venia de Barcelona a Tarragona*, l'economia del llenguatge permet no haver de repetir el nom de les dues ciutats **a** on anava i **d'**on venia; en realitat equival a *En Jordi anava a Barcelona [i venia de Tarragona] i venia de Barcelona [i anava a Tarragona]*. Observeu que en construccions d'aquesta mena és obligatori enunciar primer el complement que va amb la preposició que regeix el verb que s'enuncia en darrer lloc; no és correcte, doncs, **En Jordi anava i venia a Barcelona de Tarragona*.

[*Medicampus*, 11 febrer 2002]

Els premis de les primes

R. V. i A.

En moltes activitats humanes s'imposa cada dia més l'existència d'al·licients, incentius materials, que, segons com, sembla que siguin l'única garantia d'uns resultats acceptables. Potser és en el món dels esports on aquesta afirmació és més evident. La necessitat d'oferir aquests incentius esdevé quasi inqüestionable perquè la dita que proclama que l'important no és guanyar sinó participar ja no se la creu ningú. I menys quan allò que realment hi ha en joc no és només prestigi, sinó alguna cosa molt més material i econòmicament avaluable. Parlem, és clar, de les primes, que, contràriament a allò que el seu nom podria suggerir, acostumen a ser gruixudes. I és que, sovint, el nom no és ben bé el que sembla.

Els diccionaris recullen el substantiu **prima** amb significats relacionats amb sumes que es paguen com a premi, o en concepte de contraprestació. Hem de dir que l'origen d'aquest mot és recent (s. XX) i ens ha vingut del francès *prime*, que l'ha agafat de l'anglès *premium*, el qual, al seu torn, l'ha incorporat del llatí *PREMIUM* —que és, també, l'origen del nostre mot **premi**. Aquest darrer, però, forma part del català des de molt abans; concretament, el podem documentar a partir del s. XIV.

Com podem veure, de la mateixa paraula llatina, per camins diferents —per via directa o a través de llengües interposades—, fem cap a dos mots que, tot i ser emparentats, no són sinònims ni tenen el mateix comportament en la llengua de recepció, en aquest cas el català. Al costat del nom *premi* tenim un seguit de mots, com **premiable**, **premiador -a**, que s'han format per derivació del verb **premiar**, documentat des del s. XV.

El nom *prima*, però, no és el resultat d'un procés fet a partir de les regles de formació de mots del català, sinó que ens ha arribat ja construït des del francès. A més, si tenim en compte que aquesta llengua té dos verbs *primer*, l'un que fa referència a la je-

rarquització i l'altre, creat a partir del nom *prime* ('premi pecuniari'), amb el significat de 'premiar, donar una prima', podem pensar que això és el que pot haver generat l'espuri *primar, que, en tot cas, ni en un sentit ni en l'altre, no és admès per la Secció Filològica, la qual, ara com ara, només considera genuïns **prevaler**, **preferir**, **privilegiar**, etc., i *premiar* (o bé la perífrasi, **concedir una prima**), respectivament.

[*Món Empresarial*, març 2002]

El català que ara «es parla»

Albert Soler i Dalmases

Tècnic lingüístic del SEREIEC

Ens connectem a **Internet** i obrim la nostra **pàgina web** preferida. Anem amb la **busca** o **punter** (la fletxa que indica la posició del **ratolí** a la **pantalla**) a l'opció «Missatges a mòbils». Hi **fem un clic** i s'obre una **finestra** amb el dibuix d'un telèfon mòbil i un **cursor** a dins que pampallugueja. Comencem a **teclejar**: «Paixa, nen! k no puc narhi, pq la Sil ta fumuda, :-(dema tb u veig negre :-* a10».

Canvien els temps, canvia la llengua. Paral·lelament al model més o menys estàndard que ens arriba dia rere dia des de la televisió o la universitat, hi ha una varietat de la llengua catalana que es va consolidant: és el català dels **xats** i dels **missatges a mòbils**.

Es tracta d'una varietat simplificada semblant al català col·loquial, però condicionada per les restriccions que ens imposen els mitjans que permeten la interacció. Els **mòbils** limiten l'extensió dels missatges (generalment fins a cent seixanta caràcters) i fan molt feixuga l'escriptura (cada caràcter implica d'una a dotze pulsacions), i això obliga l'emissor a reduir formalment el missatge: els que en surten més mal parats són els accents i les vocals, que s'acostumen a ometre (*stmn* 'setmana'), i sovint els mots s'abreugen o queden deformats (*paixa!* 'què passa!'). Aquestes limitacions no són tan presents en els xats i són pràcticament inexistentes en els **correus electrònics**. D'altra banda, atès que la comunicació no és cara a cara, la informació no verbal es transmet gràcies als signes d'admiració i d'interrogació, les interjeccions, les repeticions o les majúscules per a indicar que cridem o emfasitzem, i les **emoticones**, de les quals hem parlat en un altre article.

Els temes habituals d'aquests missatges són els de la vida quotidiana, i la finalitat és interactiva i informativa, trets que l'acosten al registre col·loquial de la llengua; per contra, el canal de comunicació és escrit, i, a més, tot i que el discurs està poc es-

estructurat i no conté mots o expressions formals, cal reconèixer que hi ha una tria deliberada del lèxic i de la disposició de la informació: d'acord amb la restricció esmentada abans, l'emissor busca la manera d'expressar + amb –, com en els textos de la «Finestra lingüística». ;-)

[*Medicampus*, 4 març 2002]

Els perifèrics

J. M. M. i S.

Continuant la sèrie d'articles relacionats amb l'ofimàtica, tractarem dels **perifèrics**, que són els dispositius —altres que la **unitat central de processament**— que formen part del **maquinari** d'un sistema informàtic.

Hi ha dues classes de perifèrics: els **perifèrics d'entrada**, que serveixen per a introduir dades en l'**ordinador**, i els **perifèrics de sortida**, que permeten extreure de l'ordinador el resultat del processament de dades.

Els perifèrics imprescindibles en un **ordinador personal** actual són el **monitor** o **pantalla**, perifèric de sortida que ens permet visualitzar dades i gràfics, i que sovint porta **altaveus** incorporats: és recomanable que la diagonal de la imatge tingui disset **polzades** (43,18 centímetres teòrics, per bé que generalment la mida real és inferior a la indicada); el **teclat**, perifèric d'entrada que ens permet compondre textos i activar funcions del **programari** mitjançant combinacions de tecles: ha de tenir cent dues tecles, com a mínim, i n'hi ha que són **multimèdia**, és a dir, que permeten combinar diferents tipus de senyals (textuals, gràfics, auditius i icònics); el **ratolí**, que pot anar a banda o juntament amb el teclat i permet dirigir un punt generalment en forma de sageta (anomenat **punter** o **busca**) damunt la pantalla i seleccionar-lo o activar-lo: preferiblement, ha de tenir tres botons i una roda o bola per a facilitar els moviments del punter, i la **impressora**, que escriu o dibuixa damunt de paper o d'una transparència plàstica el text o la il·lustració que volem: desaparegudes pràcticament del mercat les **impressores matricials** (en què l'element impressor són unes agulles entintades), les més usuals són les **impressores de raig de tinta** o **impressores d'injecció** (que són més assequibles econòmicament) i les **impressores [de] làser** (que són les més professionals però també les més costoses relativament).

A l'hora d'adquirir una impressora, hem de triar si volem imprimir en color o només en blanc i negre; hem de tenir en compte la densitat del punt d'impressió, que es mesura en **punts per polzada** (de l'anglès *dots per inch*, que s'abreuja **dpi**): per a un text que hagi d'incloure imatges d'una certa qualitat és recomanable una densitat de 1.200 dpi, també hem de procurar que tingui una safata o un calaixet horitzontal per a la introducció del paper i, finalment, hem de decidir si necessitem imprimir per les dues cares del paper o no.

[*Món Empresarial*, abril 2002]

Eixugaparabrises i parabrisa

R. V. i A.

Aquests dos mots, que tenen una doble relació, semàntica i formal, apareixen en sengles articles del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut amb aquesta grafia, que, d'entrada, ens pot xocar i fins i tot semblar contradictòria. En la forma de l'entrada, que és en singular, presenten una diferència evident: l'un té el segon formant en singular, mentre que l'altre el té en plural. Les definicions del diccionari són, respectivament:

parabrisa *m.* Làmina de vidre o de matèria transparent situada a la part davantera d'un vehicle per a protegir els passatgers de la pluja, del vent, etc.

eixugaparabrises *m.* Sistema mecànic que permet d'eliminar l'excés d'aigua sobre el parabrisa.

D'una banda, podríem dir que, semànticament, tots dos noms designen parts d'un vehicle, i de l'altra, que, segons la seua estructura, són compostos formats per un verb i un substantiu: *para* + *brisa*, en el primer cas, i *eixuga* + *parabrisa*, en el segon cas. Per què, doncs, aquest darrer es converteix en *eixugaparabrises*?

En la formació de mots compostos amb aquesta mateixa estructura, [V + N], podem trobar que el segon formant, és a dir el nom, correspon a la categoria dels substantius anomenats *comptables*, és a dir, 'que es poden comptar'. En aquests casos, el substantiu ha d'anar en plural en el mot compost resultant: **comptagotes**, **escura-dents**, **trencanous**. Ara bé, quan el nom que constitueix el segon element del compost no és d'aquesta categoria, sinó que forma part dels substantius *no comptables*, en el compost ha de figurar amb la forma del singular: **paravent**, **gira-sol**.

Aquest és el criteri, i la seua aplicació justifica que, en els casos que plantejàvem al començament, hi hagi aquesta aparent contradicció: el formant *-brisa* del primer compost és no comptable; per tant, quan s'ajunta amb el verb per formar el compost va en singular, i tenim el resultat *parabrisa*. Aquest nou mot, però, passa a formar part de la categoria de substantius comptables perquè designa un objecte que podem comptar. Per tant, en formar part tot ell com a segon formant d'un nou compost de la mateixa estructura, ha d'anar en plural, i el resultat és *eixugaparabrises*.

[*Medicampus*, 15 abril 2002]

Hi ha vagues i vagues

J. M. i C.

Vaga és un terme el concepte del qual deriva del verb **vagar**, antigament 'tenir temps', 'estar desocupat'; el substantiu adquireix el sentit de 'cessació en el treball, especialment amb vista a obtenir d'una empresa millores de les condicions laborals' a partir de la fi del segle XIX, quan, en el desenvolupament industrial, es féu imprescindible un terme per a referir-se a una tàctica que remarcava la importància de la feina dels treballadors, la qual, a la fi, esdevingué un dret que saberen conquerir.

Però ni totes les vagues són iguals ni tothom les practica de la mateixa manera. Així, la **vaga a la japonesa** no consisteix en un cessament del treball, sinó que, al contrari, n'incrementa la productivitat per tal de provocar un col·lapse; en la **vaga de zel** tampoc no es deixa de treballar, però es fa complint d'una manera estricta els reglaments i les instruccions per tal d'entorpir el funcionament normal d'una empresa o un servei; en la **vaga rotatòria**, determinats grups de treballadors resten inactius rotativament i alternativa; en la **vaga intermitent**, un període d'aturament de l'activitat laboral és seguit d'un altre en què es reprèn, consecutivament; la **vaga parcial** es pot fer aturant l'activitat només durant algunes hores del dia o treballant tota la jornada, però disminuint el rendiment normal; en la **vaga de braços caiguts** es deixa de treballar, però es roman en el lloc que cadascú té en la feina; la **vaga de serveis estratègics** consisteix a paraitzar solament algunes activitats, però de manera que sigui impossible realitzar les altres, perquè en depenen; la **vaga de solidaritat** és el cessament de l'activitat d'uns treballadors per a donar suport a reivindicacions laborals d'altres d'una empresa distinta; la **vaga general** intenta paraitzar la totalitat o la majoria dels sectors laborals d'un país; la **vaga política** és provocada per motius polítics o amb finalitats que tenen a veure només indirectament amb els interessos professionals dels treballadors; la **vaga novadora** té l'objectiu de modificar

allò que s'ha pactat en un conveni col·lectiu vigent; la **vaga abusiva** origina una desorganització dels elements d'una empresa i que comporta uns perjudicis superiors dels que produiria el cessament del treball, per la qual cosa es considera desproporcionada.

Òbviament, també poden ésser **vagues legals**, si s'ajusten a tots els requisits establerts per la llei, o **vagues il·legals**, si no s'hi ajusten i, doncs, hi van en contra.

[*Món Empresarial*, maig 2002]

Les abreviacions (i VII): els codis

J. M. M. i S.

Avui arribem a l'últim lliurament de la sèrie d'articles dedicats a les abreviacions amb el tractament d'un subconjunt de la classe dels **símbols**: els codis.

Un **codi** és un símbol que forma part d'un conjunt tancat i generalment ordenat, en el qual no n'hi pot haver dos d'idèntics, perquè la polisèmia n'és exclosa.

Els codis poden tenir una forma arbitrària, encara que normalment segueixen un criteri més o menys lògic de construcció. Un tret bastant habitual en els codis és que tenen un nombre de caràcters limitat i, sovint, fix; per exemple, el codi que identifica els aeroports, que és format per tres caràcters alfabètics escrits en majúscula: **SCQ** '[aeroport de] Santiago de Compostel·la', **BCN** '[aeroport de] Barcelona'.

La grafia dels codis depèn del conjunt a què pertanyen, amb els altres elements dels quals ha de ser congruent. Alguns codis es poden representar mitjançant la grafia de les sigles, és a dir, amb majúscules —com hem vist en els exemples anteriors—, per bé que no cal que coincideixin amb cap inicial de la denominació a què fan referència.

De fet, poden ésser formats per xifres, per lletres o per qualsevol altre caràcter. Si es tracta de nombres, l'ordenació dins el conjunt a què pertany no té per què seguir un ordre creixent i hi pot haver buits en la numeració.

Així, per exemple, tenim l'**ISBN**, que és el número internacional normalitzat per als llibres editats, conté deu xifres disposades en quatre grups, separats els uns dels altres per un guionet. El primer grup identifica la zona lingüística; el segon, l'editor; el tercer assenyalava el número d'ordre de l'obra en la producció de l'empresa editora, i el quart és una xifra de control, calculada per a permetre que l'ordinador pugui comprovar l'exactitud dels nombres precedents (com passa amb la lletra que segueix el número de carnet d'identitat, el número d'ordre de la qual en el nostre al-

fabet serveix de xifra de control del número precedent). Els números de telèfon, els codis de barres i els números dels comptes corrents són altres exemples de codis.

Com els altres símbols, els codis no s'han de partir a final de ratlla, i tampoc no es pot apostrofar cap article ni cap preposició que els precedeixi.

Esperem que aquesta sèrie d'articles sobre les abreviacions, juntament amb el que vam publicar sobre les **emoticones** en el número de *Medicampus* corresponent al dia 31 de gener de 2001, hagin servit per a ajudar-vos a conèixer alguns dels aspectes més rellevants d'aquestes expressions abreujades.

[*Medicampus*, 21 maig 2002]

Feina i treball

A. S. i D.

En els textos d'economia, d'empresa i del món laboral en general trobem ara i adés els mots **feina** i **treball**, que, espontàniament, diríem que són sinònims. Tanmateix, si els analitzem amb més deteniment, veurem que cada un presenta una distribució i unes restriccions particulars.

Antigament, *feina* volia dir 'coses per fer' i *treball*, 'pena, sofriment'. Aquests significats són encara vigents avui (*Tinc molta feina; Ho ha aconseguit amb penes i treballs*); *treball*, però, ha anat adquirint un nou sentit, en el qual, *inexplicablement*, s'ha anat diluint aquesta idea de patiment, i actualment equival a 'obra, feina que es fa'.

Ara, aquest acostament semàntic no implica una ambivalència total, és a dir, aquests dos mots no són sempre intercanviables: amb el significat de 'lloc en què s'exerceix regularment una activitat per la qual es rep remuneració', només podem utilitzar *feina* (*Quan sortiré de la feina m'hi arribaré*), i amb el significat d'obra manual, artística, intel·lectual', només podem fer servir *treball* (*Encara no has lliurat el treball de sociologia?*). D'altra banda, sembla que després d'un adverbi quantitatiu no hi acostuma a aparèixer mai, en singular, *treball* (**Tens poc treball, avui, oi?*).

L'ús ha anat fixant tota una sèrie d'expressions amb una forma o amb l'altra: així, per exemple, tenim **mercat de treball** 'conjunt de relacions i de processos d'intercanvi que s'estableixen segons l'oferta i la demanda de treball', **lloc de treball** 'àrea d'un centre de treball on els treballadors duen a terme la seva activitat', **empresa de treball temporal** (o ETT) 'empresa que exerceix d'intermediària entre les empreses que busquen treballadors temporals i les persones que busquen feina', **feina fixa** 'feina que requereix una prestació de serveis per un temps indefinit', **plus per feina perillosa** 'complement salarial assignat a un treballador que exerceix una tasca tipificada com d'alt risc' o **suspensió de sou** i **feina** 'sanció imposada

a un treballador que comporta la suspensió temporal de remuneració i de funcions'.

En definitiva, veient com està el *panorama laboral*, val més ser un **pencaire** que un **malfeiner**. Hem d'acceptar que els cansats fan la feina i que no ens podem permetre el luxe d'estar endillunsats, perquè de **treballar, feinejar, treballuscar i feinotejar** ens n'hem de fer un tip per a poder descansar.

[*Món Empresarial*, juny 2002]

L'ús correcte d'algunes formes verbals

J. M. i C.

Tothom coneix i empra sense dificultats verbs com **córrer**, **rompre** 'dividir en fragments', **fondre**, **cloure** 'tancar, tapar'. Tanmateix, en fer-ne derivats, s'observen sovint vacil·lacions i incorreccions, probablement pel fet que els parlants han perdut la consciència de les parts que formen els mots. Així, per a la persona 3 del present de l'indicatiu, si bé sentim a dir regularment *corre*, en canvi notem inseguretat en les terminacions lògiques corresponents, com ara *transcorre*, *concorre*, *escorre*, *discorre*, *ocorre*, *recorre*, *socorre* i *descorre*, les quals són desplaçades incorrectament per les acabades en **-eix**: **ocorreix*, **transcorreix*, **recorreix*, etc. El participi passat és *corregut* i, doncs, *transcorregut*, *concorregut*, *escorregut*, *discorregut*, *ocorregut*, *recorregut*, *socorregut*, *descorregut*.

Semblantment passa amb *fondre*: si la persona 3 del present d'indicatiu és *fon*, cal que diguem *difon*, *confon*, *infon*, *refon*; no hi són bones les terminacions en **-eix**: **difondeix*, **confondeix*, **infondeix*, **refondeix*. El participi és *fos* i, doncs, *difós*, *confós*, *infós*, *refós*.

Amb *rompre*: de *romp* en resulta *interromp*, *corromp*, *irromp*, i no **interrompeix*, **corrompeix*, **irrompeix*. El participi és *romput* i, doncs, *interromput*, *corromput*, *irromput*.

Hi ha altres verbs que són també derivats de formes que avui no s'usen, com, per exemple, **metre** o bé **cebre** (etimològicament, **sebre**), que tindrien la persona 3 del present d'indicatiu *met* i *cep*, respectivament. Consegüentment, donen les úniques solucions correctes: *omet*, *emet*, *admet*, *permet*, *remet*, *malmet*, *comet*, *sotmet*, *tramet*; o bé *concep*, *percep*, *decep*. Són rebutjables, per tant, **omiteix*, **emeteix*, **admeteix*, etc., i **concebeix*, **percebeix*, etc. Noteu que, en català, encara que comptem amb el substantiu **decepció**, no tenim el verb **decepcionar* i, és clar, tampoc cap temps ni cap persona que se'n faci derivar: **decepcionaràs*, **decepcionaria*, **decepcionaven*; cal dir *decebràs*,

decebria, decebien. El participi de *metre* seria *mes* (*omès, emès, admès, permès, remès, malmès, comès, sotmès, tramès*); el de *cebre* seria *cebut* (*concebut, percebut, decebut*).

[*Medicampus*, 17 juny 2002]

Tràfic i trànsit

R. V. i A.

En català, els substantius **tràfic** i **trànsit**, i els verbs respectius **traficar** i **transitar**, presenten punts de contacte semàntic que fa que, a l'hora d'usar-los, es produeixin interferències que deriven en usos impropis. Això s'explica perquè en altres llengües romàniques la distribució dels significats de cadascun dels dos termes no sempre coincideix amb la distribució que se n'ha fet en català.

Tot i que en aquestes llengües la definició de base dels verbs *traficar* i *transitar* sigui pràcticament la mateixa: 'comerciar, intercanviar mercaderies' i 'anar d'un lloc a l'altre per la via pública', respectivament, l'evolució dels substantius, malgrat conservar aquest significat, ha diferit d'una llengua a una altra i ha originat aquesta manca de coincidència, que, a la vegada, provoca les interferències que esmentàvem.

Mentre que en castellà i en certa manera en francès, tot allò que fa referència a la circulació de vehicles per la via pública gira al voltant de *tráfico*, en català hem de parlar de *trànsit*. Així, doncs, tenim la **Direcció General de Trànsit**, un **accident de trànsit**, un **parc infantil de trànsit**, etc.

L'altra família de mots, **traficar**, **tràfic**, **trafiquejar**, **trafica** i **traficant** té una relació directa, com ja hem dit, amb el món del comerç i de l'intercanvi de mercaderies que, evidentment, això sí, pressuposa també un determinat *trànsit*. L'etimologia d'aquests mots no és del tot clara, va lligada a l'etimologia de **trafegar** 'mudar alguna cosa d'un lloc a un altre' i, en tot cas, sembla que ens ha arribat de l'italià (*trafficare/traffico*). Val a dir que en italià aquests mots tenen les mateixes accepcions semàntiques que en català, fins i tot en aquelles que tenen connotacions negatives, les quals, en certa manera, cada dia limiten més el seu abast semàntic.

La percepció que ens mereix algú que *trafica* no és pas la d'un comerciant honrat, sinó que més aviat pensem en traficants de mercaderies poc recomanables (històrica-

ment, **traficants d'esclaus**, i més actualment, els **narcotraficants** en mercats closos i amb regles poc honrades). I no oblidem que un *trafica*, encara que potser no sigui tan nefast com certs traficants, és aquell que 'vol fer passar per bo allò que no ho és'. Sigui com sigui, convé discernir amb cura l'abast del significat de cada terme i, sobretot, que les regles que determinen els intercanvis comercials no siguin ni *trafiques* ni estiguin en mans de *traficants*.

[*Món Empresarial*, juliol 2002]

«El català és molt difícil»

A. S. i D.

Som molts els qui hem sentit aquesta frase alguna vegada, sobretot en època d'exàmens. L'obertura de les es i les os, els pronoms febles, l'ús de la dièresi... Segons sembla, tots aquests elements són trencaclosques irresolubles.

Una anàlisi comparativa entre llengües ens ajudarà a enfocar aquesta qüestió d'una manera més objectiva.

Comencem parlant dels sons: de vegades es posa en relleu, normalment prenent el castellà com a model, la complicació que implica el fet que en català hi hagi vuit **sons vocàlics**, tres més que en castellà. Probablement s'ignora que l'anglès en té dotze, el francès, setze, i que hi ha llengües que en tenen més de quaranta. D'altra banda, no és cert que en castellà només existeixin cinc sons vocàlics: algunes de les seves variants dialectals, per exemple l'andalús, també utilitzen correntment la *e* i la *o* obertes.

Un altre suposat maldecap són els **pronoms febles**, el «punt feble» de molts estudiants de català. Per bé que, teòricament, les possibilitats de combinació són molt nombroses, generalment es redueixen a unes poques formes, sobretot en la pràctica col·loquial. A més, un estranger que aprèn català i castellà alhora segurament trobarà tan difícil construir *Els hi ha comprat ell [els caramels al fill]* que *Se los ha comprado él*.

Un aspecte que, per exemple, un anglès o un xinès podrien retreure al català és la quantitat de formes verbals que té. Val a dir, però, que aquesta conjugació diversificada és pròpia no solament del català sinó també de totes les llengües romàniques. Per contra, aquestes llengües no presenten l'abundor de terminacions per a expressar els **casos** (la funció sintàctica) dels mots, característica de l'alemany o el llatí, ni la multiplicitat de **tons** (entonacions) del xinès, que distingeix quatre tons, o del taiwanès, que en distingeix vuit (en aquestes llengües orientals, una mateixa paraula té diferents significats segons el to amb què es pronuncia).

De la mateixa manera que en els casos precedents, totes les altres «dificultats» que sovint s'imputen al català són relativitzables. Ara: això no vol dir que el català sigui una llengua fàcil. Totes les llengües són extraordinàriament complexes. I aquest és un dels punts que les fa tan atractives.

[*Medicampus*, 1 juliol 2002]

I tu, com treballes?

J. M. i C.

Tothom sap que el **treball** és l'activitat que hom fa per tal d'obtenir-ne beneficis econòmics o béns d'altra mena, i que normalment implica una contractació entre qui l'ofereix i qui l'ha de realitzar. La història ha conduït a fixar diverses maneres d'establir el compromís entre un **empresari** o **empresària** (qui dóna treball) i el seu **empleat** o la seva **empleada** (qui accepta un treball).

En veurem les modalitats més importants. Destaquem en primer lloc els treballs que excepcionalment no es basen en cap contracte ni tenen remuneració: el **treball amistós**, el **treball de benevolència**, el **treball de bon veïnatge** i el **treball familiar**, que es fonamenten, respectivament, en l'amistat o la bona voluntat envers algú, la bona relació entre veïns o la dedicació a una tasca a compte de la família del treballador, per la qual cosa no s'ajusten al concepte general de *treball* i, doncs, són exclosos de la legislació laboral. El **treball a preu fet** és el que comporta haver estipulat per endavant una remuneració per una feina que el treballador realitza en un temps discrecional. El **treball a temps parcial** compromet a un nombre d'hores al dia, a la setmana, al mes o a l'any inferior al 77 % del **treball a temps complet**. El **treball estacional** o **treball de temporada** és aquell que es duu a terme només durant un període de l'any, en general perquè és propi solament d'una estació. Semblantment, el **treball temporal** requereix una prestació de serveis per un període limitat de temps. El **treball precari**, cada dia més estès per interessos dels empresaris, no ofereix garanties d'estabilitat. El **treball efectiu** és el treball productiu real durant les hores treballades. El sistema de fabricació en què el material passa per diferents màquines o els diferents equips de manera que en cadascuna o cadascun és efectuada una determinada operació es denomina **treball en cadena**. El **treball per torns** consisteix a organitzar-lo de manera que els treballadors en equips ocu-

pen successivament els mateixos llocs de treball segons un ritme determinat, la qual cosa comporta que el treballador durant un període concret de dies o setmanes hagi de prestar els seus serveis en horaris diferents; aquests tipus de treball té la variant del **treball en tres torns**, en què els equips de treballadors se succeeixen en els llocs de feina al llarg de les vint-i-quatre hores del dia en tres torns, generalment de vuit hores cadascun, sense interrupció, de dilluns a divendres. El **treball nocturn** és aquell que es realitza entre les deu de la nit i les sis del matí. El **treball no declarat** és el que infringeix la legislació o s'escapa clandestinament del pagament de les càrregues socials i fiscals establertes.

Vet aquí que, per a valorar la qualitat de vida de les persones, no basta considerar si tenen o no tenen treball, sinó també, en el primer cas, quin és el treball que fan i en quin tipus de contracte es basa...

[*Món Empresarial*, setembre 2002]

Els noms científics dels éssers vius

J. M. M. i S.

En disciplines com la zoologia, la botànica, la microbiologia, etc., es fan servir unes denominacions internacionals normalitzades per a designar els animals i les plantes. D'aquesta manera, un científic, sigui de la nacionalitat que sigui, es pot referir, sense vacil·lacions de cap mena, a una espècie determinada, perquè sap que tots els altres científics de la seva especialitat l'entendran perfectament.

El **nom científic** de qualsevol **espècie** ('entitat bàsica de la classificació dels animals i les plantes reconeguda pels codis internacionals de nomenclatura botànica, zoològica i bacteriològica') s'escriu en llatí i consta de dues parts: el **gènere** i un epítet específic. Com a expressió llatina que és, s'ha de compondre en lletra cursiva, i s'ha convingut internacionalment que la inicial del gènere s'escriu en majúscula: *Delphinus delphinus* (dofí).

Pel que fa a l'accentuació, podem considerar que, en llatí, els mots no són mai aguts; però si el mot té més de dues síl·labes, cal recórrer a un diccionari de llatí per a saber si la penúltima síl·laba és llarga –i aleshores el mot és pla– o breu –i aleshores el mot és esdrúixol–, i tenir en compte que els diftongs llatins més habituals són *ae*, *au* i *oe* (subratllo la síl·laba tònica): *Echinops sphaerocephalus* (card d'eriçó, pronunciat «equínops esfaeroquéfalus» o «equínops esferoquéfalus»), *Capreolus capreolus* (cabirol, «capréolus capréolus»).

Quant als sons de les lletres, es pronuncien tal com ho fem en català, amb les excepcions següents: les vocals *e* i *o* es llegeixen tancades i no es neutralitzen mai, i els diftongs *ae* i *oe* es poden llegir també com a es tancades; la consonant *c* i el grup *ch* es llegeixen amb el so de la *k* (*Orcinus orca* –orca–, «orquinus orca»); la *g* es pronuncia ve-lar (*Geranium* –gerani–, «guerànim»), i el grup *gu* sonoritza la *u* (*Guizotia abyssinica* –negrilló–, «güizòtia abissínica»); les consonants *j* i *v* es llegeixen com les semiconsonants

i i *u*, respectivament (*Jasminum officinale* –gessamí–, «iasmínium ofiquinale»; *Galium verum* –espunidella groga–, «gàlium uérum»); les eles acoblades (*ll*) es llegeixen com la ela geminada (*l:l*) (*Anthyllis cytisoides* –albada–, «antil·lis quitissoïdes»); el grup *ph* es llegeix com una *f* (*Physeter macrocephalus* –catxalot–, «físseter macroquèfalus»); el grup *qu* sonoritza la *u* (*Quercus suber* –surera–, «qüercus súber»); la *s* es llegeix sorda (*Balaenoptera physalus* –rorqual comú–, «balenóptera fissalus»); el grup *th* es llegeix com una *t* (*Thymelaea hirsuta* –bufalaga hirsuta–, «timelàea irsuta» o «timelea irsuta»); la *y* es llegeix com la vocal *i* (*Myrtus communis* –murta–, «mirtus communis»; *Podarcis pityusensis* –sargantana pitiúsica–, «podarquis pitiüssensis»).

Finalment, és recomanable mantenir les geminacions a la manera llatina, però pronunciar els grups de més de dues consonants com ho fariem en un català espontani (*Ammania coccinea*, «ammània cocquínea»).

[*Medicampus*, 26 setembre 2002]

El món d'Internet

J. M. M. i S.

Reprenem la sèrie d'articles sobre **ofimàtica** iniciada enguany amb el comentari d'uns quants termes relacionats amb la **xarxa Internet**, que ha significat una avenç inimaginable fa una vintena d'anys pel que fa a les comunicacions empresarials.

En els dos primers articles d'aquesta sèrie vam parlar de «L'ordinador personal» (publicat el mes de gener) i «Els perifèrics» (publicat per l'abril); ara comentarem els termes relacionats amb el funcionament d'un dels **perifèrics** esmentats: el **mòdem**. El nom d'aquest aparell és un acrònim format a partir dels mots anglesos *modulator demodulator* ('modulador desmodulador'), i l'estri en si serveix per a convertir senyals digitals en senyals analògics perquè puguin ser enviats per una línia telefònica; és a dir, permet enviar informació entre ordinadors connectats a la mateixa xarxa. És l'eina indispensable per a connectar-nos a la xarxa Internet, per a poder enviar i rebre **correus electrònics**, per a participar en **xats** o **tertúlies** ('comunicacions simultànies entre diverses persones per mitjà d'Internet') i per a baixar **fitxers** informàtics ('transferir fitxers del servidor al **client** o usuari) des d'un **servidor** determinat ('ordinador que és compartit per diversos clients, als quals subministra generalment informació, serveis i recursos'). De vegades s'anomena **cable mòdem** quan la transmissió de la informació es fa per **cable coaxial**, com el de les antenes de televisió, que permet velocitats molt altes de transmissió: actualment, per a usos domèstics, es poden contractar velocitats de fins a 2 **megabits per segon**, és a dir, 250.000 caràcters per segon (vuit bits equivalen a un caràcter o signe).

En la xarxa Internet la informació es troba en **llocs web**, cadascun dels quals és format per una o moltíssimes **pàgines web** a les quals podem accedir escrivint l'a-

dreça d'Internet* corresponent en la finestra per a l'adreça del nostre programa **navegador** i prement la tecla que porta el dibuixet «**↵**».

En un proper article comentarem el significat de les abreviacions més usuals en aquest àmbit i aprofundirem una mica més en els termes relacionats amb la navegació per la **Xarxa**.

[*Món Empresarial*, octubre 2002]

* En l'edició de la revista *Món Empresarial*, va aparèixer per error el terme *adreça electrònica* en comptes de *adreça d'Internet*.

Inclòs, inclús o àdhuc fins i tot

R. V. i A.

Sovint, quan dubtem de si una paraula és correcta o no, fem un cop d'ull al diccionari per veure si hi és. Un cop verificat que la paraula en qüestió té entrada en la «bíblia» de la llengua, ens donem per satisfets i ja ens creiem amb el dret d'usar-la com ens abelleixi. Aquesta pràctica habitual —que en certa manera podem explicar per l'anormalitat en què la nostra llengua ha hagut de desenvolupar-se durant anys i panys— provoca usos incorrectes perquè no n'hi ha prou de comprovar que el diccionari inclou una determinada paraula; hem de tenir present també quina categoria gramatical li atorga i quin significat li correspon.

Per a la correcció lingüística, és tan important la forma gràfica —l'ortografia— com l'adequació necessària en tots els sentits, sobretot semàntica i sintàctica. Per dir-ho d'una altra manera, un castellanisme no és necessàriament només un problema lèxic; pot ser també sintàctic, semàntic, etc. Un dels casos en què es produeix aquesta mena de conflicte és l'ús de l'adjectiu **inclús**, **inclusa**. Aquest adjectiu figura en el DIEC amb la definició 'comprès (dins d'una cosa)'; és, per tant, equivalent al participi del verb **incloure**, **inclòs**. Però no podem oblidar l'altra part de la informació, és a dir, la seua categoria gramatical: és un adjectiu, no un adverbi. Però com que, en castellà, el mot corresponent *incluso* té un ús molt restringit com a adjectiu i funciona gairebé exclusivament com a adverbi, ens trobem que l'ús que se'n fa en català respon a aquesta funció; ja que, d'altra banda, com a adjectiu és molt rar, al costat del participi *inclòs*.

En català, frases com *va venir inclús son germà*, per molt que totes les paraules que la formen tinguin entrada en el diccionari, no és correcta. Per a indicar la idea 'inclouent-hi també', tenim altres possibilitats: **fins**, **fins i tot** (*va venir fins i tot son germà*), o, també, en un registre més popular, **i tot** posposat al mot que emfatitza (*va venir son*

germà i tot). L'altra possibilitat, d'un registre més formal i amb un matís semàntic en el sentit de 'contràriament al que hom podia suposar', tenim l'adverbi **adhuc**, que ens ve del llatí ADHUC 'fins ara, fins ací', que ben aviat va experimentar el canvi semàntic fins al significat actual.

Així, doncs, cal tenir present que un diccionari és alguna cosa més que un inventari de mots de la llengua: fins i tot amaga sorpreses i ens pot servir per a passar bones estones llegint-lo. Proveu-ho.

[*Medicampus*, octubre 2002]

«Globanglització»

A. S. i D.

El terme **globalització** ('procés pel qual un fenomen local esdevé d'àmbit mundial') s'ha introduït de manera fulminant en els darrers anys en molts àmbits de l'activitat humana. Actualment és habitual sentir termes com **globalització política**, **globalització econòmica** o **globalització cultural**.

Malauradament, el terme *globalització* ha anat esdevenint sinònim de **unificació**, de **uniformització** o de **pèrdua de la diversitat**. I a casa nostra aquesta uniformització també es fa palesa en l'àmbit lingüístic, tant en la llengua col·loquial com en els llenguatges d'especialitat. En els textos d'especialitat són freqüents els **manlleus** ('mot o expressió que passa, més o menys adaptat, d'una llengua a una altra'), sobretot provinents de l'anglès. Cal, però, anar amb compte amb els manlleus, perquè sota l'aparent signe de modernitat i de beneficiosa especialització semàntica s'hi amaga la progressiva desfiguració de la llengua que fa seu el manlleu i l'encarcament dels seus sistemes de creació lèxica.

En els textos econòmics i empresarials proliferen anglicismes que, paradoxalment, la major part de les vegades van acompanyats de l'equivalència catalana, força més transparent de significat: *e-learning* 'mètode d'aprenentatge que es basa en l'ús de les noves tecnologies', és a dir, **aprenentatge virtual** o **formació en línia**; *branding* 'procediment amb què s'estableix la denominació d'un producte, servei, marca o empresa', és a dir, **construcció de marca**; *outsourcing*, 'compra de productes o de serveis que fa una empresa a proveïdors externs a fi d'utilitzar-los en l'activitat que duu a terme', és a dir, **subcontractació**; *stock option* 'opció de compra d'accions que una empresa ofereix als seus empleats pel fet d'haver aconseguit uns objectius i per a fomentar-ne la permanència a l'empresa', és a dir, **opció d'accions**; *pricing* 'determinació dels preus dels productes o serveis que comercialitza una empresa', és a dir, **fixació de preus**; etc.

Aquests termes anglesos s'haurien de bandejar i els conceptes a què fan referència haurien de ser expressats amb mots i recursos propis del català, llengua tan rica com qualsevol altra. Així aconseguirem millorar la intel·ligibilitat del text (objectiu a assolir en els textos expositius, i encara més en un de caràcter tècnic) i contribuïrem al procés de normalització lingüística de la llengua catalana.

[*Món Empresarial*, novembre 2002]

L'ús genuí de les formes verbals

J. M. i C.

La competència en qualsevol llengua es mesura sobretot per allò que el parlant en sap, però també per allò que n'ignora. En una situació de llengües en contacte i en conflicte, no és estrany que l'idioma dominant amagui solucions del subordinat, les quals resten, doncs, poc perceptibles i poden arribar a desaparèixer; és a dir, les interferències del primer damunt el segon no solament consisteixen en la penetració en aquest de barbarismes, sinó també en la pèrdua de recursos propis, de vegades sense que ni els parlants se n'adonin.

Per posar algun exemple, ens volem referir a la construcció amb l'**imperfet d'indicatiu** de frases condicionals com *Si arribava d'hora, encara podríem anar al cine*. Probablement ja sona estranya a molts catalanoparlants, perquè habitualment recorem a l'**imperfet de subjuntiu**: *Si arribés d'hora...*, recurs del tot legítim i correcte; és, però, un empobriment la pèrdua de l'ús de l'indicatiu. Tinguem en compte que, com que entre els dos modes hi ha una diferència general de grau de probabilitat, no es tracta de restar possibilitats exclusivament estilístiques, sinó fins i tot clarament semàntiques: amb l'indicatiu expressem una major probabilitat que s'acompleixi la condició que no amb el subjuntiu; *Si arribava d'hora...* suposa que hom creu que segurament hi arribarà; *Si arribés d'hora...* implica, en canvi, una condició que hom veu més difícil que es doni.

Semblantment s'esdevé en frases temporals com *Quan voldràs ens posarem a la feina*. Tampoc no és gens freqüent aquesta solució; generalment emprem el **present de subjuntiu**: *Quan vulguis...*, frase també correcta; però que ha «ensorrat» el primer tipus de construcció. I, de la mateixa manera que en la condicional, els dos modes oposen graus de probabilitat, en la temporal el **futur d'indicatiu** dona per més segura la significació verbal, que no pas l'imperfet del subjuntiu; *Si arribava d'hora...*

suposa que hom creu que segurament hi arribarà; *Si arribés d'hora...* implica, en canvi, una condició que hom veu més difícil que es doni.

Pompeu Fabra recomana justament que oposem les frases amb futur d'indicatiu a les de present de subjuntiu quan pot haver-hi confusió pel que fa al valor temporal: a *Els qui treballarem serem recompensats* queda clar que la recompensa serà per als qui en el futur *treballarem* (futur verbal); *Els qui treballem serem recompensats* s'hauria de reservar únicament per a referir-nos als qui *treballem* en el present (present verbal).

[*Medicampus*, novembre 2002]

Baixar, abaixar i rebaixar

R. V. i A.

Si els preus o els salaris **baixen** i **pugen** és perquè algú o alguna cosa els fa *baixar* o *pujar*. Dit d'una altra manera, perquè algú o alguna cosa els **abaixa** o els **apuja**. Sense anar més lluny, el botiguer de la cantonada pot decidir un bon dia *abaixar* el preu d'algunes rampoines passades de moda que no s'acaba de treure del damunt. En aquest cas, també podem dir que ha **rebaixat** el preu d'aquests productes, amb la qual cosa, si ho anuncia convenientment, a més, pot aconseguir que les persones que tenen una compulsió compradora latent, i que responen fidelment a l'incentiu de les **rebaixes**, li netegin el magatzem de l'estoc.

Segons el *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC, *baixar*, com a verb intransitiu, vol dir 'anar de dalt a baix' i 'recórrer baixant'; i, com a transitiu, 'portar de dalt a baix' o 'pervenir a un nivell més baix'. Amb l'adjunció del prefix **a-**, hem obtingut *abaixar*, que és transitiu i significa 'fer descendir a un nivell més baix', 'dirigir cap avall', 'fer descendir a un grau [...] a una condició inferior', 'rebaixar, disminuir d'alçària, de gruix'; i, usat pronominalment, vol dir 'inclinat-se'.

Sovint, el fet que el castellà no tingui aquesta diferenciació semàntica expressada per mitjà dels dos verbs: *baixar/abaixar* i *pujar/apujar* (tot i que existeix en castellà el verb *abajar* que és, però, sinònim de *bajar*) fa que en català s'usin incorrectament *pujar* i *baixar*, quan el que caldria seria emprar *apujar* i *abaixar*.

I això no passa solament en les qüestions relatives als **ingressos** i les **despeses**, sinó que en altres àmbits de la vida domèstica també pot haver-hi confusions. *Apugem* i *abaixem* les persianes segons la claror que volem deixar entrar a casa i *baixem* les escombraries cada dia.

La indecisió a l'hora d'usar pertinentment el verb *baixar*, també afecta, en un altre ordre de coses, l'adverbi **baix**, i la causa també és la interferència de la llengua veïna.

Quan allò que dèiem al començament dels sous i els preus es descompensa de manera greu, és a dir quan la **disminució** dels primers i l'**augment** dels segons s'accentuen de manera alarmant, ens pot passar que arribem a final de mes i ens trobem **sota mínims**, però no pas *baix mínims. De la mateixa manera, si això s'esdevé el mes de gener, el de les rebaixes, és possible també que, si les temperatures baixen tant com els preus, algun dia estiguem **sota zero** (i no pas *baix zero).

[*Món Empresarial*, desembre 2002]

Llengües i cultures

A. S. i D.

És ben sabut que la llengua és un reflex de la cultura de la gent que la parla, i, per tant, cada llengua ens ofereix una visió única i irrepetible del món. Aquest fet es fa palès d'una manera evident en les **dites**, **locucions** i **frases fetes** de cada llengua.

Segons la saviesa popular, els catalans som molt casolans: anem a **cal metge**, a **ca l'afartapobres** ('fonda o restaurant barats') o a **can Felip** (més modernament, a **can Roca**), vigilem de no deixar-ho tot com **can seixanta** i que no **se'n vagi** res a **can Pistras**.

Diuen que els catalans som garrepes, i que per això no «donem» ni «paguem» mai res, però no és del tot cert: **donem la llauna** i **donem la tabarra** amb facilitat, sobretot si ens **donen corda**; **donem peixet** i **donem ales** perquè el nostre interlocutor s'enthalenteixi, però sovint acabem **donant carabasses**; de vegades fins i tot **donem crèdit!**; això sí, rarament **donem duros a quatre pessetes**. A més, si hem de **pagar el gust** i **les ganes** o bé **paguem amb la cara** o bé **paguem amb la mateixa moneda**; el que normalment no **paga la pena** és **pagar la festa** ni **pagar els plats trencats**.

En l'àmbit gastronòmic, els catalans fem coses força estranyes: **somniem truites**, **suem la cansalada**, **pesem figues**, **fem el préssec**, **amaguem l'ou...**

D'altra banda, és remarcable que fins i tot en llengües amb les quals el català té un alt grau d'interrelació, com ara el castellà, podem observar diferències significatives. De vegades, per exemple, sembla que competeixin: si una **va de vint-i-un botó**, l'altra **va de veinticinco alfileres**, i si per algun motiu **n'hi ha per a llogar-hi cadires**, en castellà hi ha alguna cosa que *es para alquilar balcones*. Altres vegades, simplement es porten la contrària: si n'hi ha que **són carn i unglà**, n'hi ha que *son uña y carne*; si els uns estan **com el gat i el gos**, els altres estan *como el perro y el gato*; si uns es miren de

cap a peus, els altres ho fan *de pies a cabeza*, i si els criden a taula, en castellà *ya van*, mentre que en català ja **vénen**.

Per a dominar una nova llengua no n'hi ha prou de saber l'equivalència directa de cada mot, sinó que cal immersir-se en la cultura en què s'ha originat i tenir molt presents aquestes expressions col·loquials, perquè és on les necessitats expressives dels parlants han cristal·litzat més clarament el reflex dels trets particulars —o compartits— de cada cultura, i, per tant, l'enriquiment que aporten és doble: lingüístic i cultural.

[*Medicampus*, desembre 2002]

Índex analític

L'índex que segueix conté, ordenats alfabèticament pel sistema discontinu, tots els conceptes i tots els mots i les expressions rellevants que han estat tractats en les lliçons i els articles precedents.

Les abreviacions que no es poden ordenar segons aquest sistema són disposades al començament de la llista i porten, a continuació, l'equivalència entre parèntesis. Els noms amb doble terminació quant al gènere s'ordenen per la forma masculina, però figuren amb les dues formes completes separades per una barra.

Els conceptes i temes principals es componen en lletra versaleta; els mots i les expressions, en lletra rodona normal, tret dels que pertanyen a altres llengües, que s'escriuen en cursiva.

L'asterisc (*) que precedeix algunes formes indica que es tracta d'una forma incorrecta segons la normativa vigent. La vírgula (,) precedeix les formes considerades menys bones o menys recomanables que la donada com a principal en l'article o la lliçó corresponents.

‰ ('tant per cent') 136	Ç :=- ('Charlot') 77
@ ('rova') 135	Ω ('ohm') 135
€ ('euro') 73	503 ('cinc-cents tres') 136
☎ ('número de telèfon', 'telèfon públic') 88, 136	8a ('vuitena') 136
✂ ('punt de tall') 88	a (preposició) 139
(-: ('esquerrà, esquerrana') 78	A. ('Antoni') 95
(>:< ('mans enlaire') 77	a- (prefix) 173
(-_-) ('amb un somriure enigmàtic') 78	a condició que no 100
(-O-) ('que la força t'acompanyi') 77	a fi que 89
:-' ('xiulant') 77	a l'engròs 109
:-) ('somrient') 77	a la bestreta 84
:*) ('petó a la galta') 77	a la menuda 109
: ('ambivalent, ni content ni trist, ni contenta ni trista') 88	*a llarg plaç 79
:+<: ('fent l'amor') 77	a llarg termini 80
:v ('parlant') 136	a menut 109
@>->- ('rosa') 77	a mesura que 131
[=:^(***)] ('ninet de neu') 77	a mida 131
] :-O ('brau, toro') 77	*a mida que 131
>-^); ('peix') 78	*a plaços 79
	abaixar 173
	<i>abajar</i> 173
	abans-d'ahir 112

- abreviació V. t. *abreviacions* 87
 ABREVIACIONS 73, 77, 87, 91, 95, 101, 117,
 125, 135, 151
 abreviatura V. t. *abreviacions* 87, 95
aburrirse 16
 ACa ('Alt Camp') 136
 ACCENTUACIÓ
 – FÒNICA 163
 – GRÀFICA 89, 99
 accident de trànsit 157
 àcida V. *pluja àcida*
 acolorit / acolorida 36
 acomiadament 119
 acomiadar 119
 acord 86
 ~acostumar ('soler') 41
 acrònim V. t. *abreviacions* 88, 98, 125
 ACTITUD LINGÜÍSTICA 40
 *adelantar 83
 adéu-siau 112
 adhesiu 123
adhuc 168
 àdhuc 168
 admetre 155
 administrador / administradora 107
 adonar-se 20
 adreça d'Internet 165-166
 ~afilat / afilada 40
 Ag ('argent / plata') 136
 ag. ('agost') 95
 aglà 15
 agnus-dei 112
 aixecar-se 139
 ajornament 121
 – *sine die* 121
 ajornar 121
 Ajuntament de Barcelona 103
 al detall 109
 *al major 110
 *al menor 110
 ALBERTI, Leon Battista 30
 alçària 131
 ALCOVER, Antoni Maria 25
alfiler V. *ir de veinticinco alfileres*
 altaveu 134, 145
 alto 127
 amagar l'ou 175
 amb 19
 amidar 131
 amo 127
 *amoto 15
anàlise 116
analisi 116
 anàlisi 116
analyse 116
 anar 20, 139
 – de vint-i-un botó 175
 anar-se'n a can Pistraus 175
 anell 18
 aneu-vos-en 111
 ans 99
 aparat elèctric [d'una tempesta] 41
 aparell
 *– elèctric [d'una tempesta] 41
 – repressiu policial 66
 *aplaçar ('ajornar') 121
 APOSTROFACIÓ 96, 117, 126
 aprenentatge virtual 169
 apropiar-se 139
 apujar 173
 aquest any 35
 ARBITRARIETAT LINGÜÍSTICA 18
 *arràdio 15
 arrel 15
 arribar 20
 assenyalar 69
 assure's 139
 aténir-se 21
 Au ('or') 135
 augment 174

- autoadhesiu *V. sobre autoadhesiu*
autoedició 59
 autorització 86
 avanç 83
 avançament 83
 avançar 83, 122
 *avançar-se [un rellotge] 83
 avant 83
avantage 115
 avantatge 18, 115
 AVE ('[tren d']alta velocitat espanyola')
 102
 avenç 83
 avençar 83
 avorrir-se 16
 b ('constant de Wien') 135
 BADIA I MARGARIT, Antoni Maria 16
 baix (adv.) 173
 *– baix mínims 174
 *– baix zero 174
 baixar 173
bajar 173
bala 54
balcón *V. es para alquilar balcones*
 bany 127
 BARRA, ÚS DE LA 87, 95
 BASKERVILLE, John 53
 bastant 43
 BAUER, Andreas Friedrich 53
 BCN ('[aeroport de] Barcelona') 88, 151
 Bell-lloc 111
 BERTHOLD, Hermann 57, 58
 bestraure 83
 bestreta *V. t. a la bestreta* 83
 bestreure 83
 bilió 91
billion 91
 BLAEU, Janszoon 53
bolsa 97
 borsa 97
 borsari / borsària 97
 borsista 97
 bossa 97
 botó *V. anar de vint-i-un botó*
hourse 97
brainstorming 93
branding 169
bravo 127
 bum-bum 111
bursa 97
bursàtil 97
 bus en sèrie universal *V. port USB*
 busca 143, 145
 *busson 15
 bústia 15
 °C ('grau Celsius') 135
 ca l'afartapobres 175
 cable
 – coaxial 165
 – mòdem 165
 cabre 20
 cada dia 41
cadira *V. n'hi ha per a llogar-hi cadires*
 ~caixa [de bombons] 41
caja de composición 51
 cal metge 175
 CALCS LINGÜÍSTICS 69, 71, 79, 81, 83, 103,
 105, 110, 113, 115, 123, 131
 calor 18
 càmera web 134
 camerino 127
 can
 – Felip 175
 – Roca 175
 – seixanta 175
 Cancelleria Reial 29, 31
 cançoner / cançonera 121
 candent *V. ~situació candent*
 canviar la pesseta 137

- *cap a baix (en relació amb la temperatura) 41
 cap avall (en relació amb la temperatura) 41
 cap. ('capítol') 87
 capsa [de bombons] 41
 CARBONELL, Pere Miquel 30
 carn i unglà V. *ser carn i unglà*
 *carpa ('envelat') 40
 carregar [un programa] 133
 cas [gramatical] 159
 casa 81
 *casc urbà 41
 casino 127
 CASLON, William 53
 catarro 127
 causa 81
 cavall 18
 CD ('disc compacte') 134
 cebre 155
 cel 71
 cent 73
 cèntim 73, 137
 Centre de Recursos Barcelona Sostenible 103
 CEPAL ('Comissió Econòmica per a l'Amèrica Llatina') 87
 Cercaterm 91
 cessació 119
 cessament 119
 cessar 119
cícero 52, 54, 55, 56, 58
 cinc-en-rama 111
 cinema policíac 66
 Ció ('Concepció') 87
 *classe mitja 82
 classe mitjana 82
 CLÀUSULES INNECESSÀRIES
 V. t. *fraseologia* 44
 client 165
 cloure 155
 codi V. t. *abreviacions* 88, 136, 151
 coeficient de liquiditat 129
cognatu 81
 COLÓN, Germà 42
 ~colorat / colorada 36
 com el gat i el gos 175
 com que 89
 COMA, ÚS DE LA 73
 cometre 155
 comiat 119
 Comissió de Lexicografia de la Secció Filològica (Institut d'Estudis Catalans) V. *Secció Filològica*
como el perro y el gato 175
 compatible 133
 comptagotes 147
 compte 18
 concebre 155
 concedir una prima 142
 concórrer 155
 confondre 155
 Congrés Internacional de la Llengua Catalana (I) 25
 CONJUGACIÓ VERBAL 155, 171
 Consell Supervisor del TERMCAT V. *TERMCAT*
 considerar 70
 construcció de marca 169
 contemplar 69
Converses filològiques 25
 convidar 21
 cor 18
 COROMINES, Joan 17, 65
 Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana 75
 correcció 27, 28
 – d'estil 13
 – d'originals 13
 CORRECTORS DE TEXTOS 13

- corregir 27, 28
 córrer 155
 corrent 115
 correu electrònic 77, 143, 165
 corrompre 155
 COSERIU, Eugenio 29, 33
 costum 115
costume 115
courant 115
 CPU ('central processing unit') V. UCP
 crido 127
cuerpo 52
 cul-de-sac 111
 cursor 143
 dalai-lama 112
 DCVB V. *Diccionari català-valencià-balear*
 de 19, 139
 de cap manera 72
 de cap a peus 175-176
de pies a cabeza 176
 DECat V. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*
 decebre 155
 decepció 155
 *decepcionar 155
 definir 69
 degradar 119
 deixo 127
 delimitar 69
 dent 18, 116
dente 116
 depositar 119
 descórrer 155
 despatxar 119
 despesa 173
 desposseir 119
 despullar 119
 destituir 119
 destronar 119
 determinar 69
 deute 18
 DGLC V. *Diccionari general de la llengua catalana*
Diccionari català-valencià-balear 27
Diccionari d'abreviacions
     V. t. *abreviacions* 87, 101, 125
Diccionari de la llengua catalana (Institut d'Estudis Catalans) 21, 28, 37, 91, 94, 113, 121, 147, 167, 173
Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana 27
Diccionari general de la llengua catalana 16, 21, 25
 DIDOT, Firmin 58
 DIDOT, François-Ambroise 53, 55, 58
 DIEC V. *Diccionari de la llengua catalana*
 difondre 155
 DIII / DII ('cinc-cents tres') 136
 diner en efectiu 129
 Direcció General de Trànsit 157
directu 81
 disc
     – compacte 134
     – de lectura 134
     – enregisttable 134
     – reenregisttable 134
     – dur 133
     – flexible 133
     – versàtil digital 134
 discórrer 155
 disminució 174
 disposar 69
 disquet 134
 disquetera 133
 dita V. *fraseologia*
doble canon 54
 doldre 139
 DOMUND / Domund ('Domingo Mundial de Propagación de la Fe') 125

- donar
   –ales 175
   –allargs 121
   –bona mesura 131
   –carabasses 175
   –comiat 119
   –corda 175
   –crèdit 175
   –duros a quatre pessetes 175
   –la llauna 175
   –la tabarra 175
   –peixet 175
 donar-vos-la 111
 dpi ('dots per inch') V. *punts per polzada*
 Dr. ('doctor') 95
 dubte 18
 duro 137
 DVD ('disc versàtil digital') 134
 DYCK, Christophe van 53
 E ('est') 135
 eco 127
 ECONOMIA 67, 73, 79, 83, 91, 97, 103, 109,
   113, 119, 129, 133, 137, 141, 145, 149,
   153, 157, 161, 165, 169, 173
 economicisme 67
 edat
   *–mitja 82
   –mitjana 82
 *EEUU ('Estats Units d'Amèrica') 101
 *-eix 155
 eixugaparabrises 147
 e-learning 169
 ELMER ('electro-mechanical-robot') 125
 emetre 155
 emoticon 77
 emoticona V. t. *abreviacions* 77, 88, 136,
   143, 152
 emotive icon 77
 empleat / empleada 161
 emprendre 67
 emprenedor / emprenedora 67
 empresa 67
   –de treball temporal 153
 empresari / empresària 67, 161
 empresarial 67
 empresariat 67
 emprovar-se [un vestit] 41
 en (pronom feble) V. t. *pronom*
   febles 20
 en (preposició) 19, 139
 en el cas que no 100
 en gros 109
 en menut 109
 encara 71
   –bo 71
   –rai 71
   –sort 71
 encavallament 41
 endarrerir 121
 endavant 83
 enganxar 123
 *enganxina 123
 enguany 35
 enter / entera V. *~llet entera*
 entra-i-surt 112
 entrar 20, 129
 entregar 16
 envair [competències] 40
 envelat 40
 envers 75
 ERC ('Esquerra Republicana de
   Catalunya') 101
es para alquilar balcones 175
 escampar la boira 93
 escàner 134
 escórrer 155
 escuradents 147
 escura-xemeneies 111
 esmolat / esmolada 40
 espècie 163

- *espònsor 113
- *esponsorització 113
- *esponsoritzar 113
- establir 69
- estació
  - ~– pròxima 40
  - vinent 40
- estatuir 69
- estatura 131
- estoc 173
- etc. ('etcètera') 95
- ètim 81
- ETIMOLOGIA 30, 65, 75, 81, 97, 137, 141, 149, 153, 157, 168
- ETT ('empresa de treball temporal') 153
- EUA ('Estats Units d'Amèrica') 101
- *EUA's ('Estats Units d'Amèrica') 101
- *EUAs ('Estats Units d'Amèrica') 101
- *EUAS ('Estats Units d'Amèrica') 101
- EUR ('euro') 73
- euro V. t. €, cent, cèntim, coma, EUR, M€, punt 73, 137
- Europa 73, 137,
- EVA ('[Pla d']Estudis de València Actual') 117
- every day 41
- excloure 119
- *exlibris 111
- ex-libris 111
- exposar-se 21
- expulsar 119
- f/ ('foli') 95
- FABRA, Pompeu 16, 25, 30, 31, 32, 34, 172
- FAGI ('Front d'Alliberament Gai de les Illes') 118
- feina 153
  - fixa 153
- feinejar 154
- feinotejar 154
- FENOLLAR, Bernat 16
- fer
  - cessar 119
  - el mico 127
  - el préssec 175
  - fora 119
  - referència a 70
  - un clic 143
- ferro 127
- FERTEL, Martin-Dominique 54
- filosofia 54
- FINALS DE RATLLA V. *partició de mots a final de ratlla*
- finestra 143
- fins 167
  - i tot 105, 167
- fitxa policial 66
- fitxer 165
- fixació de preus 169
- fixar 69
- flint-glass 112
- fluid 129
- fluïdesa 129
- fluïditat 129
- FM ('frequency modulation') 117
- FOIXÀ, Jofre de 30
- FONDEM / Fondem ('Fondo Interamericano de Asistencia en Situaciones de Emergencia') 125
- fondo 127
- fondre 155
- FONÈTICA I FONOLOGIA 15, 71, 128, 163
- fons 127
- fora
  - mesura 132
  - mida 132
- FOREST ('Fòrum d'Estandardització') 108

- FORMACIÓ DE MOTS 65, 67, 81, 97, 103,
111, 113, 119, 123, 129, 141, 147, 157,
167, 173
- formació en línia 169
- FORMES
- CACOFÒNIQUES 45
  - COMPLEXES 45
  - D'EXPRESSION
  - INDIRECTES 44
  - LLARGUES 44
  - EMFÀTIQUES 45
  - ERRÒNIES 49
  - INCORRECTES 49
  - VERBALS . V. *conjugació verbal*
- FORTRAN ('*formula translation*') 125
- FORTUNIO, Francesco 30
- fòrum 107
- Fòrum d'Estandardització (FOREST)
108
- fotolito 59
- FOURNIER, Pierre-Simon 55
- FP ('formació professional') 118
- FRANKLIN, Benjamin 56
- frase feta . V. *fraseologia*
- FRASEOLOGIA 44, 66, 70, 71, 72, 80, 81, 83,
84, 85, 89, 93, 94, 99, 100, 105, 109, 119,
121, 123, 125, 129, 131, 137, 149, 153,
157, 161, 169, 175
- FRASES PREPOSICIONALS
V. t. *fraseologia* 44
- fres. ('factures') 96
- front 18
- futur d'indicatiu . V. *conjugació verbal*
- GABRIELE, Giacomo 30
- gallarda 54
- ganivet . V. *afilat / afilada, esmolat / esmolada*
- ganxo 123
- GARAMOND, Claude 53
- Garzanti . V. *grande dizionario Garzanti della
lingua italiana, II*
- gat / gata 18
- ~gelada (f.) 41
- gènere 163
- GÈNERE GRAMATICAL 18, 115, 118
- GENSFLEISCH, Johann (*Gutenberg*) 53
- GHz ('gigahertz') 133
- GIAMBULLARI, Pierfrancesco 30
- gigahertz 133
- gira-sol 147
- gla 15
- glaçada (f.) 41
- globalització 169
- cultural 169
  - econòmica 169
  - política 169
- GPRENC ('Grup Pirinenc [Rossellonès]
Excursionista Nord-català') 126
- GPTA ('miler de milions de pessetes')
92
- Gramàtica catalana* (Pompeu Fabra) 25
- Gramàtica de la llengua catalana* (Antoni M.
Badia i Margarit) 36
- Gran diccionari de la llengua catalana*
(Enciclopèdia Catalana) 91
- Gran enciclopèdia catalana* 95
- gran paragon* 54
- grande dizionario Garzanti della lingua italiana,*
II 76, 97
- GRANDJEAN, Philippe 53
- GRANJON, Robert 53
- gratacel 71
- gratar 71
- GRIFFO, Francesco 53
- gros / grossa 109
- grossa (f.) 109
- grup de discussió 107
- GUIONET, ÚS DEL 101, 111, 126
- Gutenberg . V. *Gensfleisch, Johann*
- H. Sr. ('Honorable Senyor') 96
- habitatge 41

- HAENSCH, Günther 37
 halo 127
 HAWKS, Nelson Crocker 56
 HCP ('Hospital Clínic i Provincial [de Barcelona]') 117
 hi V. t. *pronoms febles* 20
 HJELMSLEV, Louis Trolle 29
 ho 139
 -í / -ina 123
 I Congrés Internacional de la Llengua Catalana V. *Congrés Internacional de la Llengua Catalana (I)*
 i tot 167
 IBM ('*International Business Machines*') 117
 IDB ('*Inter-american Development Bank*') 117
 ideograma V. t. *abreviacions* 88, 136
 IEC ('Institut d'Estudis Catalans') 87
 imparell / imparella V. *nombre imparell*
 imperfect d'indicatiu V. *conjugació verbal*
 imperfect de subjuntiu V. *conjugació verbal*
 impressora 134, 145
   – d'injecció 145
   – de làser 145
   – de raig de tinta 145
   – làser V. *impressora de làser*
   – matricial 145
 INCASOL / Incasol ('Institut Català del Sòl') 101
 INCAVI / Incavi ('Institut Català del Vi') 125
 incloure 167
 inclòs 167
 inclús / inclusa 167
incluso 167
 inferior 47
 infondre 155
 informàtica V. t. *xarxa Internet* 125, 133
 INFORMÀTICA I INTERNET V. t. *xarxa Internet* 77, 107
 ingrés 173
 inhabilitar 120
 Institut d'Estudis Catalans V. t. *Secció Filològica* 25, 31, 32, 36, 56-57
   (desplegable), 57
 internauta 107
 Internet V. *adreça d'Internet, informàtica i Internet, xarxa Internet*
 interrompre 155
 *invadir [competències] 40
 IPECC ('Institut de Projectió Exterior de la Cultura Catalana') 117
 ir 176
   – de *veinticinco alfileres* 175
 irrompre 155
 ISBN ('*international standard book number*') 151
 IUPHAR / Iuphar ('*International Union of Pharmacology*') 126
iuventute[m] 31
 IVA ('impost sobre el valor afegit') 117
 ja que 89
 *ja serà menys! 72
 JENSON, Nicolaus 53
 JNC ('Joventuts Nacionalistes de Catalunya') 102
 JOU, Lluís 56-57 (desplegable)
 joventut 31
 km ('kilòmetre' / 'quilòmetre') 135
 KÖNIG, Friedrich 53
lait entier 37
 lavabo 127
lectura 54
legume 115
légume 115
 líquid (subst.) 129
 líquid / líquida 129
 *liquidesa 129
liquidez 129

- liquiditat V. t. *coeficient de liquiditat*
129
– bancària 129
– d'un actiu 129
– internacional 129
- llamp 93
- llar 18
- llegum 115
- llençar la tovallola 41
- LIENQUATGE ADMINISTRATIU I JURÍDIC 65,
69, 85
- llet
~– entera 37, 38
– pura 37
*– sencera 37, 38
- llevar 120
- llevat de 72
- LLIBRES D'ESTIL 32-35
- llista de distribució V. t. *Zèfir* 107
- LLOBERA I RAMON, Josep 34
- lloc
– de treball 153
– web 165
- LIULL, Ramon 29, 67
- ~llum verd 41
- ~llum verda 41
- ln ('logaritme neperià') 135
- locució V. *fraseologia*
- LOCUCIONS INNECESSÀRIES V. t. *fraseologia*
44
- lumbago 127
- m ('metre') 88, 135
- M ('milió') 92
- m³ ('metre cúbic') 88, 135
- ME ('milió d'euros') 92
- m/s ('metre [partit] per segon') 135
- mà 18
- mai que no 100
- major 47, 110
- MAJÚSCULA, ÚS DE LA 87, 95, 125
- malfeiner 154
- malmetre 155
- *manada ('grup d'animals') 41
- mancha 51
- manlleu 169
- maquinari 134, 145
- maravedís 138
- mart / marta 18
- MARTÍ CASTELL, Joan 56-57
(desplegable)
- MARTÍNEZ DE CALA, Antonio (*Elio Antonio de Nebrija*) 30
- mateix / mateixa 105
- MB ('megaoctet / megabyte') 133
- Mbitps ('megabit per segon') 133
- mecenatge 113
- mecenes 113
- *medi ('mitjà') 81
*– de comunicació 81
- medi ('medi ambient') 81
– ambient 81
- mediador / mediadora V. ~*persona*
mediadora
- *mediar 81
- medieval 81
- medievalisme 81
- *medir 131
- mediu 81
- megabit per segon 133, 165
- megabyte 133
- megaoctet 133
- memòria
– d'accés aleatori 133
– RAM 133
- menor 47, 110
- *menos 71
*– mal 71
- menut 109
- menys (adv.) 47, 71
- mercat de treball 153

- més (adv.) 47, 71
   – que 99
 més-dient 111
 mesura 131
 mesurar 131
 METEOROLOGIA 84
 metre 155
 mico 127
   – filós 127
 micròfon 134
 microordinador 133
 microprocessador 133
 mida 131
 midar 131
 mig 81
   *– ambient 82
 *mig-eval 81
 miler 92
 miliard 91
miliardo 91
 milió 91
millardo 91
milliard 91
million 91
 millor 47
 miniordinador 133
 minitorre 134
 minso 127
mismo 105
 missatge a [telèfon] mòbil 143
 *mitjà ('medi') 81
 mitjà (m.) 81
   – de comunicació 81
 mitjà / mitjana V. t. *edat mitjana, classe mitjana, terme mitjà* 82
 mitjana (f.) 82
 mitjançant 81
 mitjançar 81
 mitjancer / mitjancera V. *persona mitjancera*
- mòbil V. *telèfon mòbil*
 MODELS DE LLENGUATGE 42
 mòdem 134, 165
 moderador / moderadora 107
 moneda
   – grossa 109
   – menuda 109
 monitor 134, 145
 monjo 127
 monograma V. t. *abreviacions* 88, 136
 Mont-roig 111
 MORFOLOGIA FLEXIVA V. t. *conjugació verbal*
   123, 126, 127
 mot maleta V. t. *abreviacions* 125
 moto 15
 MS-DOS ('*micro software - disk operating system*') 118
 multimèdia 145
 n'hi ha per a llogar-hi cadires 175
 Napoleó I (emperador) 58
 narcotraficant 158
 navegador 166
 NEBRIJA, Elio Antonio de V. *Martínez de Cala, Antonio*
 negar-se 21
 ni
   – de bon tros 72
   – de molt 72
   *– molt menys 72
 no n'hi ha per a tant! 72
 nom científic 163
 nombre
   – imparell 40
   – senar 40
nomparela 54
 nord-americà / nord-americana 111
 *nordest 111
 nord-est 111
 nord-nord-oest 111
 norma 27, 28, 29

- NORMA LINGÜÍSTICA 13, 14, 15, 21, 23, 24,
 25, 29, 30
 NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA 26, 40
 NORMATIVA LINGÜÍSTICA V. *norma*
lingüística
Normes ortogràfiques (Institut d'Estudis
 Catalans) 25, 31
 nota adhesiva 123
 novel·la policíaca 66
 nucli urbà 41
 NUMISMÀTICA 73
 ocórrer 155
 ofimàtica 133, 145, 165
òfset 59
 ometre 155
 opció d'accions 169
 ORACIONS
 – DE RELATIU 45
 – REFLEXIVES IMPERSONALS 48
 ordinador personal 133, 145
 ORDRE DELS ELEMENTS EN L'ORACIÓ 48
 ORL ('otorinolaringologia') 101
 ORTOGRAFIA 30, 31
outsourcing 169
 p. ('pàgina, pàgines', 'pica', 'porpra',
 etc.) 87, 96
 p. ex. ('per exemple') 95
 pa 18
 pàg. ('pàgina, pàgines') 87, 96
 pagar
 – amb la cara 175
 – amb la mateixa moneda 175
 – el gust i les ganes 175
 – els plats trencats 175
 – la festa 175
 – la pena 175
pàgina 51
 pàgina web 143, 165
 pantalla 143, 145
 parabrisa 147
 PARANYS DE TRADUCCIÓ 35, 36
 PARAULES INNECESSÀRIES 44
 paravent 147
 parc infantil de trànsit 157
 PARTICIÓ DE MOTS A FINAL DE RATLLA 101,
 126, 136
 participi passat V. *conjugació verbal*
 passar 20
 – de mida 132
 patrocinador 113
 patrocinar 113
 patrocini 113
 PAU, Jeroni 16
 PC ('personal computer') 133
 peça 137
 peceta 137
 pega 123
 pegar 123
 *pegatina 123
 pela ('pesseta') 137
 pèl·llarg 111
 pencaire 154
 penja-robes 111
 per 89
 *per adelantat 83
 per avançat 83
 per endavant 83
 per la punta dels cabells 41
 *per medi de 81
 per mitjà de 81
 *per pèls 41
 per què 89
 per tal que 89
 percebre 155
 pèrdua de la diversitat 169
 Pere III el Cerimoniós (rei) 29
 perifèric (m.) 134, 145, 165
 – d'entrada 145
 – de sortida 145
 permetre 155

- perquè 89
- persona
 ~-mediadora 40
 -mitjancera 40
- pesar figues 175
- pesseta 137
- pesseter / pessetera 137
- peticano* 54
- Petit Robert, Le* (diccionari) 76, 97
- pH ('logaritme decimal canviat de signe de la concentració d'ions hidrogen') 135
- pica* 52, 56, 59
 -de *Chicago* 57
- pictograma V. t. *abreviacions* 88, 136
- pitjor 47
- pl. ('plaça') 95
- *plaç [d'inscripció] 79
- PLANTIN, Christophe 53
- plànyer-se 139
- ploure 93
- pluja 93
 -àcida 94
 -d'idees 93
- plus per feina perillosa 153
- *poc més o menys 72
- poca-solta 111
- poder policial 66
- polícia 65
- policiàc / policiàca V. t. *cinema policiàc, novel·la policiàca* 65
- policial V. t. *aparell repressiu policial, fitxa policial, poder policial, vehicle policial* 65
- política 65
- polo 127
- polzada 134, 145
- por 18
- port 134
 -en paral·lel 134
 -en sèrie 134
- port
 -USB ('bus en sèrie universal') 134
- poti-poti 111
- ~pp. ('pàgines') 96
- precepte 27, 28
- preceptiu 27, 28
- preferir 142
- premi 141
- premiable 141
- premiador / premiadora 141
- premiar 141
- premium* (anglès) 141
- premium* (llatí) 141
- prendre en consideració 70
- PREPOSICIONS 18, 19, 139
- prescripció 27, 28
- prescriure 27, 28
- present
 -d'indicatiu V. *conjugació verbal*
 -de subjuntiu V. *conjugació verbal*
- prevaler 142
- preveure 69
- pricing* 169
- prima 141
- *primar 141
- prime* 141
- primer* 141
- privilegiar 142
- programa 133
- programari 134, 145
- *promig 82
- PRONOMS ADVERBIALS V. *en, hi*
- PRONOMS FEBLES V. t. *en, hi* 46, 111, 159
- PRONUNCIACIÓ 163
- propi / pròpia 105
- propio* 105
- ~pròxim / pròxima 40
- provar
 -[un menjar]* 41
 -[un vestit]* 41
 -*[una eina]* 41

- ptes. ('pessetes') 96
 Puig-aguilar 111
 pujar 173
 PUNT, ÚS DEL 73, 87, 95
 punter 143, 145
 punto 55
 – *Didot* 57, 58, 59
 – *mètrico* 59
 – *«postscript»* 57
 – *tipogràfic* 59
 punts per polzada 146
 pur / pura V. *llet pura*
 quadrilió 92
 què 89
 queixar-se 20
 quietud 31
quietudo 31
 qui-sap-lo 112
 R+D ('recerca i desenvolupament')
 101, 118
 RAC ('Ràdio Associació de Catalunya')
 101
 ràdio 15
 ral 137
 ramat 41
 ràpid 129
 rapidesa 129
 rapiditat 129
 Rat ('Montserrat') 87
 ratolí 134, 145
Razós de trobar 30
 rebaixa 173
 rebaixar 173
 recollir 70
 recórrer 155
 refondre 155
 REGISTRE 39
 – *CIENTÍFIC* 42
 regla 27, 28, 29
Reglas de orthographia en la lengua castellana 30
Regles V. *Razós de trobar*
Regles de esquivar vocables 30
Regles de trobar 30
Regole della lingua fiorentina (Leon Battista Alberti) 30
Regole della lingua fiorentina (Pierfrancesco Giambullari) 30
Regole grammaticali 30
Regole grammaticali della volgar lingua 30
 regular 69
Regule lingue florentine 30
 rel 15
 rellevar 119
 remetre 155
 remoure 119
remue-méninges 94
 rendibilitat 103
 rendible 103
 rendiment 103
 rendir 103
 rentable 103
 rentada 103
 rentadora 103
 rentar 103
 rentatge 103
 resta 18
 retardar 121
 *retrassar 121
 RIBA, Carles 15, 16
 roent V. *situació roent*
 romancer / romancera 121
 rompre 155
 ross. ('rossellonès') 95
 rossa ('pesseta') 137
 s ('segon') 136
 S ('sofre') 135
 s. ('segle') 95
 s. a. ('societat anònima') 95
 s. d. ('sense dades') 95
 s/n ('sense número') 95

- saldo 127
- SASBACH, Conrad 53
- SAUSSURE, Ferdinand de 18, 29
- SCQ ('[aeroport de] Santiago de Compostel·la') 151
- scraper 71
- Secció Filològica V. t. *Institut d'Estudis Catalans* 25, 29, 65, 91, 111, 113
- SEDEC / Sedec ('Servei d'Ensenyament del Català') 125
- segell 15
- segnale 115
- segno 115
- segons (preposició) 19
- segurament 43
- *sello 15
- semitorre 134
- sempre que no 100
- senar V. *nombre senar*
- sencer / sencera V. *llet sencera
- sense mesura 132
- sense mida 132
- senyal 115
- sequera 93
- ser carn i ungla 175
- ser uña y carne* 175
- SEREIEC / Sereiec ('Servei de Relacions Exteriors de l'Institut d'Estudis Catalans') 88
- Serra d'Or* 34
- servidor 165
- si
- fa no fa 72
  - fa o no fa 72
  - no 99
  - no és que 100
  - no fos que 100
- SIDA ('síndrome d'immunodeficiència adquirida') 102
- sigla V. t. *abreviacions* 87, 101, 117, 125
- sigla
- impròpia 87, 101, 125
  - mixta 87, 101, 125
  - pròpia 87, 101, 125
  - pròpiament dita 101
- siglònim V. t. *abreviacions* 88, 125
- signal 115
- signe V. t. *abreviacions* 88, 136
- símbol V. t. *abreviacions* 88, 135, 151
- científic 88, 136
  - regular 88, 136
- sinal 115
- sinó 99
- que 99
- SINTAXI 99
- sistema
- *angloestadounidense* 51, 56
  - «*computer to plate*» 59
  - *de Fournier* 54
  - *del punto angloestadounidense* 57
  - *Didot* 51, 55
  - *directo a plancha* 59
  - *estadounidense de cuerpos intercambiables* 56
- situació
- ~– *càndent* 40
  - *roent* 40
- SITUACIÓ COMUNICATIVA 39
- sky 71
- skyscraper 71
- smile 77
- so vocàlic 159
- sobre autoadhesiu 123
- socórrer 155
- *solapament 41
- soler 41
- sòlid 129
- solidesa 129
- soliditat 129
- somniar truites 175

- sopar de duro 137
 sortir 20, 139
 sota mínims 174
 sota zero 174
 sotmetre 155
 Sra. ('senyora') 87
stock option 169
 suar la cansalada 175
 subcontractació 169
 subscriptor / subscriptora 107
 sud-africà / sud-africana 111
 sud-est 111
 suor 18
 superadaptador de gràfics per a vídeo
 133
 superior 47
 suspensió de sou i feina 153
 SVGA ('superadaptador de gràfics per a
 vídeo') 133
 talla 131
 tallar 131
 *tamany 131
 targeta
 – acceleradora de gràfics 133
 – d'interfície de xarxa 133
 – de mòdem 133
 – de so 133
 – de vídeo 133
 – de xarxa 133
 – gràfica 133
 tastar [un menjar] 41
taurus 127
 teclat 134, 145
 teclejar 143
 telèfon mòbil 143
 tema 107
 tempesta 93
 tenir en compte 70
 TERMCAT (Centre de Terminologia
 per a la Llengua Catalana) 77, 91, 102
 terme 79
 *– mig 82
 – mitjà 82
 termini 79
 terratrèmol 93
 tertúlia 165
 TIPOGRAFIA 51-61
 tipòmetre 56-57 (desplegable)
tipómetro 57
 ~tirar la tovallola 41
 titella 18
 to 159
 tornado 127
 tornar 20
 toro 127
 torre (ordinador) 134
 ~tots els dies ('cada dia') 40
 tractar de 70
 TRACY, Walter 58
 trafegar 157
trafficare 157
traffico 157
 tràfic 157
 trafica (m. i f.) 157
 traficant 157
 – d'esclaus 158
 traficar 157
tráfico 157
 trafiquejar 157
 trametre 155
 transcórrer 155
 trànsit 157
 transitar 157
 treball 153, 161
 – a preu fet 161
 – a temps complet 161
 – a temps parcial 161
 – amistós 161
 – de benevolència 161
 – de bon veïnatge 161

- treball
- de temporada 161
  - efectiu 161
  - en cadena 161
  - en tres tornos 162
  - estacional 161
  - familiar 161
  - no declarat 162
  - nocturn 162
  - per tornos 161
  - precari 161
  - temporal 161
- treballar 154
- treballuscar 154
- trencanous 147
- tres-cents 111
- tresillo 127
- tret de 72
- treu-l'en 111
- treure 120
- trilió 92
- trillion* 91
- tro 93
- TRUCHET, Sébastien 54
- TSJC ('Tribunal Superior de Justícia de Catalunya') 117
- TVC ('Televisió de Catalunya, SA') 117
- u ('unitat') 92
- UCP ('unitat central de processament') 133
- UGT ('Unió General de Treballadors') 117
- UMA ('unitat de massa atòmica') 88
- UNESCO ('*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*') 101
- unificació 169
- uniformització 169
- Unió Europea 137
- unitat 92
- central de processament 133, 145
  - de disc 133
- uña y carne* V. *ser uña y carne*
- ÚS LINGÜÍSTIC 13, 14, 15, 21
- USB ('bus en sèrie universal') V. *port*
- USB
- USTEC ('Unió de Sindicats de Treballadors de l'Ensenyament de Catalunya') 117
- vaga 149
- a la japonesa 149
  - abusiva 150
  - de braços caiguts 149
  - de serveis estratègics 149
  - de solidaritat 149
  - de zel 149
  - general 149
  - il·legal 150
  - intermitent 149
  - legal 150
  - novadora 149
  - parcial 149
  - política 149
  - rotatòria 149
- vagar 149
- Vall-de-roures 111
- vantaggio* 115
- vehicle policial 66
- vendre 139
- venir 20, 139, 176
- VERB V. *conjugació verbal*
- VERBS AMB POCA CÀRREGA SEMÀNTICA 46
- vers 75
- versus 75
- vertere 75
- VEU PASSIVA 48
- VIDAL DE BESALÚ, Ramon 30
- vinent 40
- vint-i-cinc 111
- vint-i-dos 111
- *vintidós 111

- vist i plau 85
vistiplau 86
*vist-i-plau 86
*vivenda 41
vuitanta-cinc 111
web V. *lloc web, pàgina web*
Xarxa V. *xarxa Internet*
xarxa Internet V. t. *informàtica i Internet*
107, 143, 165, 166
xat 77, 143, 165
xato / xata 127
xifra V. t. *abreviacions* 88, 136
xino-xano 111
xocolata 18
xoriço 127
Zèfir (llista de distribució dels
professionals de la llengua catalana)
107
*zigzag 111
zig-zag 111

AQUESTA OBRA S'HA ACABAT D'IMPRIMIR
A L'OBRADOR DE LIMPERGRAF, SL
A BARBERÀ DEL VALLÈS
EL DÍA 29 DE DESEMBRE DE 2002

